ДМИТРО ПАВЛИЧКО

ТВОРИ
В ТРЬОХ
ТОМАХ

1

ОЦИФРУВАННЯ
КНИГ
hurtom.com

ДМИТРО ПАВЛИЧКО

твори
в трьох
томах

ДМИТРО ПАВЛИЧКО

ТВОРИ В ТРЬОХ ТОМАХ

ДМИТРО ПАВЛИЧКО

ТОМ ПЕРШИЙ

*

ПОЕЗІЇ

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1989

ББК 84Ук7-5
П12

До першого тому вибраних творів
відомого українського поета,
лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка,
Республіканської літературної премії в галузі художнього
перекладу імені Максима Рильського,
Міжнародної премії імені Христо Ботева (НРБ),
ввійшли вірші з книжок «Любов і ненависть»,
«Моя земля», «Правда кличе!», «Пальмова вітъ»,
«Гранослов» та ін.; поеми «Земля»,
«Іван Загайчук»; притчі.

В первый том избранных произведений
известного украинского поэта,
лауреата Государственной премии УССР имени Т. Г. Шевченко,
Республиканской литературной премии в области художественного
перевода имени Максима Рыльского,
Международной премии имени Христо Ботева (НРБ),
вошли стихотворения из книг «Любовь и ненависть»,
«Моя земля», «Правда зовет!», «Пальмовая ветвь»,
«Гранослов» и др.; поэмы «Земля»,
«Иван Загайчук»; притчи.

Автор передмови В. П. МОРЕНЕЦЬ

Редактор О. С. ЗЕЛИК

П $\frac{4702640202—237}{M205(04)—89}$ передплатне

ISBN 5-308-00330-9 (т. 1)

ISBN 5-308-00333-5

© Склад, передмова,
художнє оформлення
Видавництво «Дніпро
1989 р.

Сто робіт і одне начало Дмитра Павличка

XX століття виходить на останню пряму. З карти планети майже щезли «білі плями», з'явилися чорні знаки екологічного безглуздя. Амазонія — легені Землі — в сухотах. Аральське море дихає соляними суховіями. Чорнозем стомився. Меншає озону в атмосфері, більшає сум'яття в душі. Вмирають річки, народжуються легенди — про космічний родовід людства, про безсмертя духу, гарантоване всім. Розшифровано формулу ДНК, формулу гармонії людини і природи втрачено. Романтика космічних польотів спріснявіла, над глибинами людського єства розкошують екстрасенси.

Видобуто енергію атома, зневажено енергію сумління. Черговий міф НТР розвіяно над Прип'яттю.

Сучасник торопіє, перечитуючи історію століття, вслухаючись у скрегіт понять, стиснутих в єдиному просторі й часі. Потрібна воля і правда. Не для поганьблення чи хвали, а для руху вперед крізь твані напівістин, румовища суперечностей. Потрібна ясність думки і твердість духу, аби відробити свою частку історії й не знікчемніти в егоїстичному безсиллі. Бо як би не картало чи підносило себе людство, воно хоче жити, а значить — мати майбутнє.

Понад усі науково-практичні дива, явлені вікові, що відходить,— потрібне гуманістичне осердя, доцентрова сила соціальної правди і волі, яка злютує в розумну цілість усі відкриття і звершення. Це і передовсім це буде дорогоцінною спадщиною, що її лишить XX століття прийдешньому. Тільки непохитна сила людського духу, здатного навести лад у самому собі і наокіл себе, побороти лжу й відстояти справедливість, може бути спадком, якого не торкнеться тлінь.

Час енциклопедистів минув, час універсальної особистості, провіщеної філософією комунізму, попереду. Справдешня універсальність — не в кількості освоєних фахових сфер, а

в універсальному прояві людинолюбного, історично стверджувального духу. Мабуть, це те, що ми найбільше цінуємо в таланті або й над талант, те, що входить в ноосферу невловимою матерією моральності буття, гармонізує це буття і надає йому смислу.

Кажемо — Ленін, і думаємо насамперед про це. Кажемо — Вернадський, і думаємо про це. Дивимося на обеліски — і думаємо про це. Згадаймо тисячі й мільйони непримітних доль, якими країна підводилася з воєнних руїн і прозрівала суперечності сталінської доби, не впадаючи у розпач та зневіру,— і ми зрозуміємо, що думаємо про те саме. Кожна чесна людина має тут свій ужинок.

Та незрідка,— особливо в мистецтві,— гуманістична мобілізованість є не тільки моральним підгрунтям роботи, а й її соціально-філософською метою. Вона спонукає митця продиратися крізь найгостріші суперечності і тим доводить і міць свою, і справдешність.

Так огир чекає на сміливця, щедро задобрена сокира кличе майстра до дерева, а скрипка — до мелодії. Кожне розумне знаряддя потребує застосування. І коли духовно-інтелектуальна змога людини XX століття справді є таким знаряддям у творенні історії, вона теж кличе своїх майстрів до прямого діла. Не десь і колись, у якомусь архімудрому суспільстві, а тут і тепер вона прагне явити свою дієвість і являє її, виступаючи вже не лише природним джерелом творчості, а й великою — на все життя — темою.

Боротьба з ентропією духу, розгубленістю й безсиллям, епічний прорив до нового розуміння світу крізь товщу його проблем і парадоксів, звергнення богів в ім'я істинно людської сутності, розвінчання міфів і напівправд задля гуманізації поступу — ось що значить ця невичерпна тема, яка в одній фразі звучить так: «Людино — ти можеш!». Близько сорока років творчого життя віддав їй Дмитро Павличко — поет, філософ, Майстер

Дмитро Васильович Павличко народився 28 вересня 1929 р. в селі Стопчатові на Підкарпатті в багатодітній селянській родині. Точніше — десь неподалік цієї дати, якою поява дитини була зафіксована при хрестинах у церковній книзі. Сталося це в полі

при копанні картоплі — звичайний епізод хліборобського щодення.

Кілька літ Павличкам довелося жити в стайні, бо хата згоріла, а нова зводилася поволі, зростала разом із дітьми. В пам'яті поета глибоко вкарбувалися майстерка, шурхіт пилки, запах розтятої деревини, перетворюваної на одвірок і платву, варцабу і крокви — предмети теплі й гарні. Гуцульщина споконвік шанувала дерево — вірного супутника людини від колиски до труни. У Д. Павличка це особливе ставлення, відбите сотнями образів, посилювалося й першими дитячими враженнями.

Батько — Василь Миколайович — був чоловіком освіченим (як на свій час), вельми працелюбним та енергійним. Перейшов через фронти та війська першої світової війни, побував і в Києві, і у Львові, де його засудили на розстріл, а він утік, звільнивши з собою і в'язнів Бригідок. Із встановленням у Галичині пілсудчини осів на дідизні, не втративши при тому інтересу до політики. Брав участь у сільських сходах, виступав у ролі народного адвоката, відстоюючи інтереси покривджених земляків. 1939 р. в перших лавах активістів зустрічав Червону Армію, став першим головою новоутвореного колгоспу. Працював усе життя і помер при роботі: «Якось, коли вже йому було за сімдесят, попросив у друзів своїх цигарку. Затягся й відкинув її геть. «Вже не смачна»,— сказав, і помер, стоячи, зіпершись плечима на стіну, так, ніби й смерть прийняв як роботу, а не відпочинок» *.

Мати — Параска Юріївна Бойчук — була жінкою неписьменною, але при тому багато знала з «Кобзаря» та Франкових творів, до читання вголос яких щонеділі навертала дітей. Мала чудову пам'ять і смак до поезії. Д. Павличко пригадує вірші, якими вона диктувала йому листи до Коломийської гімназії. Померла 1955 р. від тяжкої праці.

Освіта на Підкарпатті була в пошані. Та й житейський глузд підказував: малоземельні батьки нічого не могли лишити дітям у спадок, окрім знань, які прагнули дати за всяку, дуже тяжку як на селянський статок ціну.

Дмитро Павличко почав ходити до школи в Яблунів. Школа

---

* *Павлычко Д.* О себе. // У кн.: *Дмитро Павлычко.* Стихотворения.— Л., 1968.— С. 5.

була польська, українська мова — заборонена. Конфлікти, що з цього виникали, поет пригадає згодом у нотатках «Про себе» та ще у віршах вилле гіркоту зневаженої гідності («За мову мужицьку не раз на коліна довелося у школі ставати мені...»). Він вивчить мову Міцкевича і полюбить культуру його народу, в Коломийській гімназії опанує німецьку та латинь, усе життя пожадливо й невтомно всотуватиме духовні скарби інших народів та епох. І все це покріплюватиме в ньому любовне, трепетне, бережливе ставлення до рідного слова. Захист і плекання його стануть для Д. Павличка — одного з найосвіченіших українських літераторів сьогодення — справою обов'язку й честі.

В тимчасово окупованій Коломиї одразу за парканом гімназії, де на той час навчався поет, фашисти розташували єврейське гетто. Звідси бранців партіями вивозили на розстріл, а ті, що лишалися, пухли від голоду. Темними ночами гімназисти прив'язували тягарі до привезених матерями паляниць і, розкручуючи такий молот із хліба й каменю, перекидали його на територію гетто. Вдень їх зустрічали страдницькі й вдячні погляди зчорнілих єврейських дітей. Очі болю і сподівання. Вони запам'ятаються назавжди.

1944 р. в числі інших заложників німці розстріляли брата Петра. Тоді вперше, схилившись на віко труни, Д. Павличко вилив свою любов і ненависть у ще дитячі, незграбні, та виболені рядки. До поеми «Вогнище», в якій цей трагічний епізод дістав філософське відбиття, було ще далеко. Та реальність — гірка й правдива — вже стала на порозі. Вона завжди притягатиме митця — уперед всіх фантазійних злетів та романтичних вигадок.

1948 р. Д. Павличко скінчив десятирічку. Історія вступу до вищої школи — окрема сторінка його досі не написаної автобіографії, знаменна в багатьох відношеннях. Передовсім — широта зацікавлень, що провела поета через кілька міст, змушуючи його шукати застосування своїм вируючим силам. Була це й безсумнівна свобода вибору, ототожнювана самим пошукачем знань із Радянською владою, її глибоким гуманізмом.

Д. Павличко подав документи до Станіславського медичного інституту (зараз м. Івано-Франківськ), але відсутність потрібної довідки з військкомату та — суто емоційне — запах йодоформу в похмурих коридорах (а за вікном цвіла, аж задихалася,

липа!) ураз поламали ці наміри й привели юнака на фізичний факультет Чернівецького університету. Щоправда, не далі приймальної комісії. Але щось у цьому спалахові інтересу до основ світобудови було невипадкове, органічне для його натури. Воно уконкретнилося в рішенні стати студентом філософського факультету Київського університету, потвердженому блискуче складеними іспитами (філософією захоплювався давно, «Діалектику природи» Ф. Енгельса проштудіював іще в школі). Але стати студентом КДУ Павличкові теж не довелося — його не прийняли на тій підставі, що він був галичанином *. У міністерстві змогли допомогти лише запискою до ректорату Львівського університету, де однією фразою зазначалося, що ім'ярек дозволяється прийняти на історичний факультет. І знову — мандри. Цього разу «зайцем», на дахах вагонів (гроші давно вийшли); чекання в приймальнях, сподівання. За браком місць на історичному Д. Павличко став студентом української філології (відділ логіки й психології). Людина і космос, матерія і час — усе це замкнулося для нього на рідному слові, його незглибимій суті.

Випадок у Київському університеті не захитав ні моральних, ні суспільних поглядів Д. Павличка. Та й не було це для нього першим студеним повівом соціальних суперечностей, здатним пригасити палахкотіння молодої душі. Романтичні ілюзії ніколи не мали над поетом особливої влади; смислом і загадковістю повнилася для нього сама реальна дійсність. Та й доля не розщедрилася на «сни рожевого дитинства», а тим паче юності.

Від осені 1945 р. до весни 1946 р. Д. Павличко був ув'язнений у Станіславі по сфабрикованому звинуваченню в причетності до бандерівських злочинств. У ті роки рвійність у викритті всіляких «змов» та «груп» не була дивиною, особливо на західних, нещодавно возз'єднаних землях України. Комісія з Москви визнала безпідставними висунуті проти групи підлітків звинувачення, але баланди покуштувати довелось.

А «на волі» чигала інша кривда — школярів, які запізна поверталися додому, перестрівали бандерівці, допитуючись, чи бува, не комсомольці. Про кого таке дізнавалися — тих катува-

---

* Див. про це: *Павличко Д.* Ти зліпила мене із вогню України.— Дніпро.— 1987.— № 11.— С. 105.

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір.

В твоєму університеті
Я вчусь тепер, народе мій.
Так дай же в молодому злеті
Мені піднятись вище мрій.
(«Я син простого лісоруба...»)

Ця громадянська напруга (подекуди тематично й роззосереджена) вирізняла дебют Д. Павличка з потоку української повоєнної лірики, підрожевленої погідністю переможного настрою, з другого боку — не надто сміливої порушувати гострі проблеми.

Вірш Д. Павличка виростав на свіжій межі двох епох рідного краю, в ньому нуртувала енергія суспільних перетворень, викрешуючись громовицями громадянського пафосу: «Але, людське забувши щастя й горе, // Який до чорта буду я поет!» — писав двадцятичотирилітній автор «Любові й ненависті». Тут, у сліпучих спалахах світоглядної ясності, змикалися суспільно-психологічні суперечності Гуцульщини, які всеукраїнський читач сприймав не так розумом, як серцем, відчуваючи «на дотик» тектонічне двигтіння незнаних життєвих глибин.

Це й важке перетворення в іншу — соціалістичну — якість одвічного стремління селянина до власного грунту («Земля»), утвердження в боротьбі нової ідеології, вивільнення свідомості з-під влади церкви — тривале, пов'язане з багатьма конфліктами, аж до найболючіших — родинних («Відповідь батькам»). Це й подолання націоналістичної омани, що завдала стільки лиха возз'єднаним землям і гірко відлунилася по всій країні («Убивці»).

В усіх ліричних темах Д. Павличка пульсував пафос всемożності, невичерпної сили молодечого духу, бриніла висока оптимістична нота руху через «терни до зірок». В голосі молодого поета було щось нестружене, неперемерхле, щось від святого неофітського захвату. Все те, що згодом вигартується в усвідомлене і невідступне служіння Правді, в оце освячене її підбадьорливим горішнім доторком «Людино — ти можеш!».

А ще художня достеменність, шорстка відчутність образу,

про яку так гарно сказав потім А. Малишко: «В поезії Дмитра Павличка розвинувся, задзвенів, зацвів у слові вічний катран прикарпатського Покуття, з смереками і дубами, з мозолистими, шкарубкими долонями батька, з ріллею, що пахне плугом і посіяним зерном» *.

Визнання прийшло до поета з першою збіркою. 1954 р., за пропозицією М. Бажана, Д. Павличка (заочно!) прийняли до Спілки письменників. Того ж року його творчість була високо оцінена на III з'їзді письменників України **.

Наступні збірки («Моя земля», 1955; «Чорна нитка», 1958) разом із розвитком мотивів, які вже прозвучали, приносять і нові, дещо несподівані для суворо інтонованої музи Д. Павличка, а водночас такі природні. Коли в «Любові й ненависті» подих інтимних почувань ледь зазначився, перейшовши окремими віршами тихо, як вечірня казка, то вже в «Моїй землі» стужавів смерековим духом і почав витворювати свою власну поетичну плоть (цикл «Любов», пізніше названий «Пахощі хвої»). Його вірш ще часом підпадає під класичні впливи, скажімо, І. Франка ***, Т. Шевченка (стилістика Кобзаря ясно проступає у пісні «Закарпатці, брати мої», 1954) чи В. Сосюри (мала поемка «Не по дорозі», 1954, написана в розповідній інтонації його ліро-епічних творів 20-х років). Та дедалі чіткіше вимальовуються риси власного поетичного мислення, що проглянуть в усіх жанрах і стануть його особистим майстровим знаком. Це — особлива конфліктність ліричного сюжету, в якому думка і почуття рухаються доланням суперечностей, а обмеженість окремих позицій перетворюється на всеохопність діалектичного судження. На просторінь, що відкривається за явищем чи станом і напоює людину жагою жити.

Поет зображує ліричного героя в багатьох психологічних станах, кожен з яких суб'єктивно остаточний, але насправді переходить в інший. Так, у вірші «Ти мене гуцулом називала» юнацька нетерплячість серця обертається очманілою закоханістю, що перегорає на гіркоту зневажених почуттів

---

* *Малишко А.* Грані таланту. // *Павличко Д.* Хліб і стяг.— К., 1968.— С. 4.

** Див.: Третій з'їзд радянських письменників України.— К., 1955.— С. 40.

*** *Ільницький М.* Дмитро Павличко.— К., 1985.— С. 49.

здавалося б, цілковиту внутрішню випорожненість, яка заповнюється цілющим трунком досвіду: «У багатті другого кохання // Першого завжди іскринка тліє».

Прорив до нового розуміння суті пережитого, трансформація конкретно-буттєвого досвіду в енергію філософського знання, яке підноситься над собою і зіштовхується з іще більшою складністю життя,— ось джерело драматургічної напруги Павличкового вірша, шлях художньої думки, що не обривається з останнім рядком, а продовжується за ним, немов за обрієм. І що особливо цікаво: переконаний у власній правоті, наступальний, навіть навальний поет, Д. Павличко не пригнічує читача, не притискає його думкою до координат реального буденння, а, навпаки, мовби підштовхує і пропонує вийти за узвичаєні їх межі. Це тому, що виголошувана істина не означається в останній інстанції, а мобілізує на освоєння нових соціально-філософських просторів.

Згадаймо вірш «В хаті» (1955): стара баба обурюється на онуків, які в атеїстичному запалі наміряються винести з хати ікону пречистої («Що їх благаю — таж ви в комсомолі, Розуму братися час! // Де там! Ми, кажуть, її у стодолі // Можем прибити для вас!»). У когось вона викличе усмішку, в когось жаль. Але ж парадокс у тім, що ця стара жінка сама вітає і розуміє нову ідеологію як можливість для молоді витворити щось краще, мудріше за те, чим жила вона, а не як право на знищення її малого світку, її уявлень, тобто її самої як наївної, «темної», але ж людини. Не сьогодні-завтра вона піде на вічні строки, й та ікона, що є часткою її життя, стане мальовидлом, і по всьому. Але й комсомольцям наче ж не личить обідати під образами. Так суб'єктивна правота героїв конфлікту змушує читача дати йому власну оцінку, зробити наступний крок в осмисленні ситуації. В даному разі ним є тільки гуманістична ідея про те, що все справді плідне й тривале народжується з доброти та уваги до людини, а не безоглядності та поспіху. Ця ідея не нав'язується читачеві, навіть не висловлюється, а мріє за поетичною картиною.

Діалектичність думки, що прозирнула в низці творів 50-х років, означила кінець «поетичного дитинства», раннього періоду творчості Д. Павличка і початок великої зрілої роботи.

Але, як хотілося показати, в тому «дитинстві» були і правда, і принада. Найкраще про це сказав сам поет: «Я нічого не хотів би змінити в моєму минулому житті. Слабкі вірші, написані мною в молодості, були щирими. Щирість і людяність я ціную вище за майстерність, тому що тільки з їхньою допомогою можна бути не просто майстром, але ж і людиною» *.

Для Д. Павличка це завжди означало чути інших, чути біль і радість народу, серцем вловлювати суворий голос доби як заклик зайняти місце в шерезі сміливців, правдоборців, тих, кого завжди менше. Розім'яклу в рефлексіях та декорах, улесливу й боязку музу поет зневажає як відступництво від великого обов'язку, покладеного народом на плечі своїх митців. Прозріння нового й викриття виродженого, занурення в культурно-філософські глибини задля нових ідей — так розуміє він художній труд. «У небесах схоластики не видно мисли-ластівки, не видно думки-блискавки, що бігає навискоки»,— писав Д. Павличко 1958 р., мовби роззираючись по надміру заквітчаних і перенаселених солов'ями поетичних просторах десятиліття. Ця думка не заадресована, однак поет і досі вважає, що біда поетичного покоління 50-х у тому, що воно «ніяк не може знайти свою тему» **. Накреслюється і власна програма: «блискавкою-мислею своє життя я висловлю». Першим її виконаним пунктом стала збірка «Правда кличе!» (1958), книга, яка стала духовним порогом «шестидесятників»,— слава і сором свого часу, дитя мужності і жертва напівправди.

Вісімнадцятитисячний її тираж було вилучено з обігу й знищено. На IV з'їзді письменників України П. Тичині було довірено місію «осмикнути» поета, котрий вийшов за рамки дозволеного, вибився з дифірамбічного тону, що Павло Григорович з властивою йому делікатністю й виконав. Сама книжечка не згадувалася як неіснуюча, але малася на увазі саме вона, її інвективні «неясності».

Тим часом жодних неясностей не було — то гримнула Правда про сталінську добу, бюрократизм, ідеологічне фарисейство,

---

* *Павличко Д.* Біля мужнього світла, с. 331.

** *Павличко Д.* Оглянься в дорозі. // *Зубанич Ф.* Діалоги серед літа.— К., 1982.— С. 97.

лицемірність; гірка нередукована правда, покликана до життя XX з'їздом КПРС, але в усій повноті своїй, як виявилося, передчасна.

Це був голос громадянської совісті, яка назвала своїм ім'ям не тільки «вождя всіх народів» та його діяння, а й застерігала, що з його смертю не зникає антидемократичний механізм чиновницького адміністрування. Досі сонет Д. Павличка «Коли помер кривавий Торквемада» лишається неперевершеною й унікальною за своєю соціально-філософською проникливістю алегорією:

Пішли по всій Іспанії ченці.
. . . .
Вони самі усім розповідали,
Що інквізитора уже нема.
А люди, слухаючи їх, ридали...

Не усміхались навіть крадькома;
Напевно, дуже добре пам'ятали,
Що здох тиран, але стоїть тюрма!

Тільки теперішній перебудовний час по-справжньому розкрив ідею твору. Не випадково найкращу її інтерпретацію знаходимо в таких далеких від української поезії роздумах Є. Носова: «З вершин бюрократичної піраміди було скинуто її творця, у порослих мохом стінах абсолютистської споруди пробили віддушину, впустили живодайне повітря. Але ж сама піраміда лишилась! З усіма своїми ієрархічними поверхами і навіть вільним кріслом на вершині. А поки крісло не прибране, завжди буде спокуса залізти в нього й примірятися. Отже все, що було зроблено, можна було назвати лише послабленням, а не демократією» *.

І було назване в поезії Д. Павличком! Він перший і єдиний, за тридцять літ до рязановської пісеньки «Мы не сеем, не пашем, не строим, // Мы гордимся общественным строем», відважив ляпаса функціонеру, котрий «Не оре, не кує і не будує, // Лише гукає: «В комунізм йдемо!». Перший і єдиний відверто сказав про розшарування суспільства на тих, хто пра-

---

* *Носов Е.* Что мы перестраиваем? — Лит. газета.— 1988.— 20 квіт.

цює, і тих, хто розподіляє плоди цієї праці, не забуваючи про себе та погейкуючи «жвавіше, жвавіше!» («Лист прибиральниці до поета»). Образ «кам'яного чоловіка» з однойменного вірша, що до збірки не ввійшов і лише раз побачив світ зі сторінок «Літературної України» (1962, 3 листоп.), досі лишається найсильнішою метафорою духовного скам'яніння, що охопило країну в пору репресій, породивши не тільки можновладця, а й сліпого виконавця. Того, хто й досі не може опритомніти, тупо наморщує низьке чоло й хитає головою, читаючи в пресі жаску правду про вчорашнє, про самого себе. Аж страшно, як актуально звучать ці давні рядки:

Як гордо він ходив землею
З високим стажем без доган.
Він зняв сьогодні портупею —
На пенсії його наган.

За кожну кулю по копійці
Йому сплатила вже казна,
Та вбиті ожили партійці,
У «Правде» їхні імена!

Встають розстріляні поети,
Співці червоних барикад,
І правда ожила, та все те
Ненавидить камінний кат.

Він остовпів у новім сяйві
Великих Іллічевих слів,
Обтяли Шіві руки зайві —
Лишили дві для мозолів.

Для праці чорної лишили,
Та він їх ніжно береже...
Він ще готов сотати жили
З тих, що його забули вже.

З партійних позицій Д. Павличко викривав духовний параліч як тяжкий наслідок сталінізму, художньо-публіцистичним словом розбивав закам'янілу в страху свідомість сучасника, власним прикладом, а не тільки жестом, кликав його «і рости, і діяти» на благо народу. Йому справді боліли «хайживістські

ямби» («Шановний критику, немов старі монети...»), духовне зубожіння через утрату зв'язків з рідною культурою («Лист до одного знайомого в справах філологічних»).

У відкритій комуністичній боротьбі за оздоровлення всіх сфер суспільного життя Д. Павличко став у той авангард культурно-політичного фронту, що випередив свій час і сягнув дня теперішнього. Поклик правди, кинутий поетом і заглушений переляканими жерцями напівправд *, нині звучить на повну силу. Це видання вміщує всі вірші, які після 1958 р. більше не публікувалися.

Але головне в тому, що мужнє слово Д. Павличка і тоді не завмерло в пустелі. Воно було почуте й оцінене. Вся творча молодь, яка за три-чотири роки могутньою когортою виступила на літературну арену й опинилася в центрі уваги, знайшла в цьому слові підтримку власному дерзанню, мала його за надійний тил своїх духовно-інтелектуальних пошуків. Так, надійний, бо спалена «Правда кличе!» снопами іскор злетіла в «Тиші і громі» В. Симоненка, «Баладах буднів» І. Драча, «Атомних прелюдах» М. Вінграновського, «Двадцятому валі» Б. Олійника — в усій полум'яній ліриці «шестидесятників».

Саме з цього погляду є слушною думка М. Ільницького про те, що творчість Д. Павличка виявилася зв'язковою ланкою між живими класиками та новопрнзовцями української літератури **. Завдяки безстрашному внутровуванню художньої думки в нові, досі не займані життєві сфери, реалізованій настанові докопатися до суті, до правди речей він має всі підстави іменуватися предтечею нині уславленої літературної хвилі. Від поетики Д. Павличка вельми різниться каскадно-метафоричний вірш І. Драча, неспішно-розважливий роздум Б. Олійника, матеріально відчутний образ М. Вінграновського. А поклик громадянського сумління і правди у всіх — єдиний.

Не раз писалося про спорідненість вірша Д. Павличка зі словом великого Каменяра. Думка ця ілюструвалася низкою присвячених І. Франкові поезій, ремінісценцій з його циклів та

---

* Про історію цього видання див. детальніше у кн.: *Павличко Д.* Біля мужнього світла, с. 114—115.

** *Ільницький М.* Дмитро Павличко, с. 47.

поем. А тим часом справжнім грунтом для неї була і є висока громадянськість поетичної мислі, вогонь сумління, що прибирається в своєрідне, відповідне часові слово. У Д. Павличка воно не раз набуває разючого публіцистичного звучання: «Як колись Шевченко, Франко, Олесь, так сьогодні Павличко часто бере в руки «бич Ювенала» і втручається в життєві справи сатиричним віршем, інвективою чи воззваниям» *. Але не тільки. Бо сама публіцистична гострота зумовлюється філософською доскіпливістю суджень, культурою думки, загорнутої в зумисне позбавлену пишнот образну матерію.

Кажучи про інтелектуалізацію лірики, виявлену в порозумнішанні і думки поетичної, і почуття, не забуваймо зробленого тут Д. Павличком. Вже 1968 р. це ясно бачив і розумів А. Малишко: «Ідейно-філософська масштабність віку викликає до дії поезію інтелектуальну, мудру на слові, безмежну в своїх категоріях і художніх потенціях, де сфера емоційного звучання виповнюється своєрідною гамою кольорів, звуків, душевних відтінків і найглибшим — у меті своїй,— найправдивішим і найпристраснішим зображенням і розкриттям людської вдачі» **. Отже, і в цьому плані творчість Д. Павличка пов'язала традиції Франка, Рильського, Бажана та інших схильних до поглибленого роздуму митців із сучасними поетичними пошуками.

Наприкінці 50-х поезія Д. Павличка увіходить в сталі проблемно-тематичні річища, які пронижуть усі наступні книги поета. Виходячи на перший план чи відступаючи вглиб художнього континенту, вони будуть наповнюватися й тужавіти філософським нуртом. Творчий розвиток поета видаватиметься рідкісно рівним і висхідним, хоч матиме, безперечно, винятково зоряні години.

Відданість певним темам помітна і в цьому тритомнику, складеному не за хронологією зі збірок, а з великих поетичних

---

* *Nieuważny F.* Dmytro Pawłyczko. // *Pawłyczko D. Istota rzeczy.*— W-wa, PJW, 1980.— S. 7.

** *Малишко А.* Грані таланту, с. 3.

циклів, писаних протягом двадцяти-тридцяти років. Такою ба читься громадянсько-публіцистична лірика від згаданих поезій до інвектив «Спіралі» (1984) й «Поем та притч» (1986). Як одне велике дослідження прочитується у Д. Павличка культурологічна тема, започаткована віршами, присвяченими Галанові (1953), і продовжувана досі. Ще одне річище — унікальна за пристрасністю та відвертістю інтимна лірика, що вперше озвалася «Пахощами хвої», сяйнула «Гранословом» (1968) і гордо піднеслася в «Таємниці твого обличчя» (1979). Крутими берегами рубаїв, сонетів і поем аж до восьмивіршів (1988) означена медитативно-філософська поезія, що дедалі сильніше вабить до себе поета, нагадуючи про психологічні закони творчості, за якими юності ближче захоплення, а зрілості — роздум.

Все це — розділи великої книги, художнього гуманістичного роздуму, що протистоїть навалі життєвих суперечностей та ентропічному холоду байдужості. Перейняти світ емоцією, забарвити ставленням і значить для поета о л ю д н и т и його, що возвеличує образ самої людини, утверджує торжество розуму. З цієї точки зору Д. Павличко є чи не найпослідовнішим антропоцентристом нашої поезії, а його полум'яна лірика в цілісності своїй — глибоко епічною. Суть цього пафосу розкривають рядки 1961 р.: «Я тимчасовий, та мусить пройти вічність крізь мене».

На зламі десятиліть провідною для Д. Павличка стає громадянсько-публіцистична лірика, звернена до головних політичних явищ доби, проблем миру, інших народів і країн. З одного боку, глобальність мислі продиктована самим часом, могутнім стартом НТР, по-новому побаченою малістю голубої Планети. З другого боку, загострене соціально-філософське бачення знаходить більше простору за межами внутрішнього життя країни, ніж у них, виливаючись часом в енергійну, але абстраговану публіцистичність: «Слово — на чати! // Дружба — пароль! // Кривді промчати // Тут не дозволь! // Очі ворожі // Гострі, як ніж. // Ти на сторожі // Правди стоїш».

Подібні інтонації переважають у книгах «Бистрина» (1959), «Днина» (1960, відзначена у 1961 р. Республіканською комсомольською премією імені Миколи Островського), «На чатах» (1961). Шугаючи в буттєвих піднебессях, поетичне слово Д. Павличка насправді тяжіє до реальності, соціальної конкретності

Творчою радістю роботи з живим матеріалом забарвлені картини з життя революційної Куби, зібрані в книзі «Пальмова вітъ» (1960).

Особливий смак до відточеної думки відчувається в циклі «Салям алейкум» (1961). В поетиці Д. Павличка закріплюються інтонації та форми, притаманні поетичній східній традиції, зовнішня врівноваженість яких таїть вибухову афористичну суть («Кров одмиває вимушену зраду,// Невимушена зрада — пляма вічна»; «Щасливий той, хто бачив мрію,// Але не доторкнувсь її»). Сувора зосередженість злютовує вірші, присвячені боротьбі за мир, настроєні на тривожні згуки, що перекочуються меридіанами планети,— «Жест Нерона» (1962). Задана самою назвою, а далі й віршем, історична ремінісценція говорить про серйозність і трудність проблеми, що й виділяє лірику Д. Павличка з-поміж багатьох полегшених і бадьористих творів на тему миру: «На світі більше куль, аніж сердець!// На світі більше мін, ніж томиків поезій!// На світі більше бомб, аніж будинків!». Вихоплений з руху буднів, зловісний, не обірваний історією жест Нерона рішуче повертає поезію Д. Павличка зі звіданих висот декларацій (в ряді випадків художньо вдалих) до реальності.

Поет ніби перейшов за три моря, оком гуманіста окинув небокраї XX століття, висловив своє розуміння соціально-етичних ідеалів і заразом відчув потребу поглиблення багатьох істин, їх нового параметрування дійсністю. Багато що відходило в сферу ілюзій, соціальної романтики, натомість вигромаджувалися брили проблем, які вимагали осмислення. Тут коріння «Гранослова» (1968), книги винятковой художньо-філософської сили, з багатьох точок зору етапної.

Для самого Д. Павличка «Гранослов» — вияв цілісної естетики, грунтованої на реалістичному образі, діалектичному розвитку думки від конкретного до загального. Поняття «філософічність» зроджує в пам'яті багато імен, однак це зовсім не нівелює їх своєрідності. Так, від гіркотної конечності життя внуртовується в його солодку розкіш Л. Первомайський, формули вищих істин спостерігає в буденні В. Мисик... Д. Павличко працює з «глиною» життя, мне її, випалює в горнилі різних суджень; йому конче потрібна придолонена густота реальності, якою поет оволодіває водномить, покладаючи на неї виражальні

функції. Рефлексія, чуттєве нюансування, серпанкова багатозначність, раптовий відрух асоціацій — все це тамується в невидимому «дотворчому» акті, в надрах завершеної, формально дисциплінованої картини. Типовим прикладом є портрет А. Малишка:

Якби був зерном — те зерно б не розтерли,
Ярилася б нива камінна врожаєм.
Якби був горою, то тільки Говерлою,
Якби був рікою, то тільки Дунаєм.
(«Малишкові»)

Багато значив «Гранослов» і для української поезії. Ця книга продовжувала лінію інтелектуальної лірики, до певної міри підваженої і тривіальними розумуваннями в класичних формах, і метафорично звихреними новаціями молоді, яким не раз бракувало власне життєвої посутності. Сама проблема новаторства, яку в полемічних герцях інтерпретували то в суто ідеологічному, то в суто стильовому аспектах, виносилася «Гранословом» на матеріалістичний грунт. Творчий приклад Д. Павличка свідчив про те, що істинні художні відкриття зумовлюються осмисленням нових, незайманих життєвих сфер. «Гранослов» стане знаменником великого творчого злету десятиліття, поєднає і узгодить традиційний вірш В. Симоненка з карколомним асоціативним рядом І. Драча, емоційну стихію М. Вінграновського із сольфовим співом І. Жиленко. Рідкісне розмаїття індивідуальних форм і стилів примириться на спільному грунті новоосвоюваних життєвих материків.

Після цієї книги вже не так важитиме спосіб висловлювання, як актуальність та проникливість думки, міра п р а в д и. Історично складеться так, що «Гранослов» стане в ряд найяскравіших літературних явищ, які будуть останнім піком 60-х, за котрим почнеться спад інтелектуально-духовної активності суспільного життя, названий нині періодом застою. Звісно, будуть у ньому свої озоріння й відкриття, крізь товщу догматизму та байдужості літературна думка пробиватиметься до джерел життя і правди, готуючи майбутнє прозріння. Та «Гранослов» лишиться одним з найбільших світил, під яким усі нерівності літературного поступу, всі його западини, злами та вершини бачитимуться з особливою ясністю.

Д. Павличко вигранив у слові ряд ідей, які десятиліття виношувало в розтулених долонях полемік та запальних суперечок. Насамперед це стосується нового масштабу особистості, прилученої до космічного бездна та часового безміру. У всесвітньому безмежжі крилатів історією Демон М. Вінграновського, зі свічкою між зірок шукав розгадку буття інтегральний мандрівник І. Драча, щось величезне й притягальне відкрилося людині в надрах атома і неба. Але ця ж людина в п'янкому відчутті могутності вже починала тривожно позиркувати через плече на зелену колиску землі, звідки її вихопила стрімка течія НТР, шукати земну антитезу космічної безконечності як духовної пустоти. Це й низка поезій «пізнього» А. Малишка, і «Крапля» В. Мисика, і «Про хоробрість» Б. Олійника, й чимало іншого, де примирялася «фізика» і «лірика», закладалися підвалини гуманістичного потрактування космізму як світовідчуття. Д. Павличко опоетизував людину як начало всіх начал, показав у її звичайності духовне безмежжя, те, що й пов'язує кожне смертне «я» із вічним всесвітом («Космос»).

Земна велич людини розкрилася в «Гранослові», втихомирюючи ентеерівські амбіції та вносячи перспективу в щодення. Д. Павличко зобразив особистість не як володаря природи,— ця популярна в 50-х ідея почала виявляти свою ущербність,— а як частинку цієї природи, невіддільну від усього сущого, фрагмент загадкового круговороту матерії, де відбувається взаємоперехід вічності й миті. Поза цим контекстом просто неможливо зрозуміти незглибимість Павличкового, писаного з натури малюнка, об'ємність характеру, духовного мікрокосму, який ширяться від серця і діловитим сновиганням бджіл, і мовчазним терпінням дерева, і горбкуватістю теплої землі, на якій квіти вигойдують мед:

Біля вуликів на землі
Лежить собі дід мій і куня.
І лазять бджоли по його чолі,
Як по розтрісканім зрізі пня.

І лазять бджоли по запалій щоці,
А він лежить собі, як неживий.
Очі його, немов чорні рубці,
Зашиті сивою ниткою вій.

Не ворухнеться його рука —
нехай беруть собі карий мед.
Дідусь мій до смерті своєї звика,
Як звикає до слави поет.

(«Біля вуликів на землі...»)

Придивіться до цієї грандіозної у своїй філософічності й простоті картини — тут немає праху, а є матерія у безконечному триванні, що виявляє різні властивості аж до свідомості і доброти як вищої її сутності. Поезія, дитя мрії та ідеалу, розкрила духовний космос людини по цей бік буття. В естетиці українського вірша це було на той час звершенням безсумнівно значущим. У земних клопотах і поривaннях одкривалася даль духовної безконечності. Й досі не маємо нічого подібного осанні гордої плоті, виспіваній Д. Павличком у сонеті «Лук», у віршах «Очі твої злочинно-гречні», «Моя гріховнице пречиста». Крайня як на нашу літературну традицію відвертість цих поезій виправдовується духовною далиною, що відкривається в торжестві земного кохання. Досі немає рівного «Молитві» Д. Павличка вірша во славу Шевченковому генію, бо тут углибає і розкошує в духовному безмежжі щаслива ним особистість.

Це особливе розкрилля виявляється і в гостроті соціального зору, що лемешем перегортає товщі злежаних і виснажених уявлень. Згодьтеся, потрібна справжня інтелектуальна свобода, аби підважити безгрішність і безсумнівну правоту народної маси так, як це зробив Д. Павличко у вірші «Аутодафе» (тепер публікується під назвою «Ян Гус».) Найпосутнішим словом про діалектику національного й інтернаціонального досі лишається вірш «В кабінеті Леніна», вперше після «Гранослова» пропонований читачеві. Низкою інвектив («Манекени», «Страх» та ін.) митець утручається в морально-етичні проблеми доби як речник правди і демократії. «Бажаючи дійти суті поетичної творчості Д. Павличка,— пише Ф. Неуважний,— ми б відкрили в ній думку про цілковиту офіру слова в ім'я найвищих цінностей — правди, добра і краси. Буде це також усвідомлення доконечності праці, зусилля, мозольного труда, розуміння потреби поєднання в поетичному слові «раціо» та «емоціо». Це буде максимальне твердження, виражене у вірші «Navigare necesse est!», що продовжує ідею, висловлену Лесею Українкою в «Contra spem

spero» чи І. Франком у «Semper tiro» *. Слушно підмічена громадянська наснаженість Павличка не мусить, однак, затінювати того факту, що сама вона є виявом різнопланово багатої натури, пошукованої філософами істинно людської сутності. Трибунність поета відрізняється від ораторської наступальності чергового на вічі промовця так, як похвала життю від похвали богові, грім небесний од грому овацій, росяна тиша досвітку від тиші келійної. Це — спосіб життєвідчуття, а не одна з його форм, а тому й проявляється в усіх поетичних жанрах, розширюючи і саме їх коло.

Перегортаємо чергову сторінку і несподівано опиняємося в прозорій морозності «Зимових краєвидів», «на пленері», де й не видно запаленого ідеєю трибуна, котрий щойно допікав і термосив нас ядерним словом: «Повітря, неначе прозорий граніт, слюда снігова ряхтить, наче манна...». Тільки зрідка долине з глибини пейзажу голос автора («шлях тоді проляже в світ, коли йтимуть за тобою»), але на мить, бо сам він розчиниться в ландшафті, його контрастній фактурі, і засніжений простір буде натуральним продовженням його земного єства, впосадженого в оцей матеріальний світ так само, як в історію, філософію, почуття.

З роками поетичний пейзаж Д. Павличка, позначений особливою чіткістю штриха, збагачуватиметься філософськими мотивами, просто переходитиме в жанр натурфілософської лірики. Але й від оцього свого почуття він має зрозумілий онтологічний сенс, оскільки завершує картину духовного космосу людини площиною її земного буття, забезпечує його конкретно-речовим тлом світу.

Зведення такої величної і надійної художньої споруди, яка замикає в гуманістичну цілість людину, суспільство і всесвіт в їх історичному триванні, потребувало величезних творчих енергій, імпульсів і прозрінь, які, здається, виходять за межі можливостей окремого, якого завгодно талановитого «я». Але Д. Павличко не сам,— і в цьому головна загадка його творчості, її рівного руху (хоча і тут гальмівні тенденції далися взнаки:

---

* *Nieuważny F.* Dmytro Pawłyczko, s. 7—8.

чим, як не декларативним лубком, є, на тверезий розсуд, вірш «На будівництві Токтогульської ГЕС»?). Так, не сам, наскільки взагалі може бути не сам творець.

Збагнути це дозволяє культурологічне підґрунтя творчості Д. Павличка, безпосередньо явлене у цілій галереї портретів, з яких дивляться на нас митці різних віків і народів. Поетичне мислення Д. Павличка не лише пристрасне й інтелектуально глибоке, а й найвищою мірою запліднене попереднім митецьким досвідом і доробком. Воно увібрало відкривавче животворне зерня багатьох духовних світів, од ренесансового гуманізму Мікеланджело до самозреченого служіння народу І. Франка, од пафосу свободи Г. Сковороди до пафосу гармонії серця і ума М. Рильського. Десятки, сотні світів увійшли в лірику Д. Павличка не постаментами возвеличення, а сутністю свого буття в культурі людства, художньо-філософськими ідеями, якими продовжується їх життя сьогодні.

Широта культурних обріїв для письменника обов'язкова, але в ліриці, де бачимо світ крізь позитивне «я», вона, як правило, опосередковується, втрачає первісну багатолику розгорнутість. У Д. Павличка різночасові духовно-інтелектуальні сплески не редукуються і не асимілюються ліричним «я», а продовжуються його обізнаністю, свідомістю зробленого. Звідси — особлива виваженість суджень, надійність морально-етичних критеріїв, невичерпність енергії власного поетичного пориву.

Вірш Д. Павличка захоплює обшири світової і, насамперед, вітчизняної культури в їх первородному вигляді, набуваючи особливої ваговитості, духовно-інтелектуальної глибини. Говорити так дозволяють не тільки твори на культурно-історичну тему, які складають цілий пласт, що проходить крізь усі книжки поета (згадаймо ранній цикл «Вчителям і друзям», «Київські сонети», портрети із «Сонетів подільської осені» чи безпрецедентну в нашій поезії Франкіану «Задивлений у будущину»). Річ у тім, що освоєний художньо-філософський досвід проймає всю жанрово-тематичну товщу поезії Д. Павличка, виявляючись в культурі думки, її доцільному рухові від зробленого й осмисленого вглиб іще не пізнаного та не освоєного. Коли в сонеті «Бажання» (1972) із відносності знання видобувається його безвідносна цінність — сам процес духовної роботи,— то це крок у «ясне вдалині», що одкрилося Тичині на межі «зросту

і сили». Коли в рубаях читаємо: «Дай більше сміху, ніж плачу,// Не нарікай на тьму злостиво,// А краще засвіти свічу!»,— то хіба не чуємо тут продовжену в нові часи Довженкову тезу про обов'язок мистецтва нагадувати людині, що життя саме по собі — найбільше благо? І якщо в ранньому вірші «Коли ми йшли удвох з тобою...» образ коханої, що топче житні колоски, втрачає святість і привабу, то хіба це не крок за грань, означену філософією «Лісової пісні» Лесі Українки?

Йдеться не про горезвісні «впливи», а про те, що Д. Павличко, мислячи оригінально й самостійно, відштовхується від ідей та оцінок, що увійшли загальнолюдським набутком у суспільну свідомість, її культурний шар. Помітність цих вихідних положень різна, та й залежить від освіченості читача. (Скажімо, в поемі «Князь» 1986 р. позиція автора «Слова о полку Ігоревім» прямо включена в оцінковий ряд, тоді як 6-й сонет «Гранослова» доносить людинолюбний пафос «Мандрівки в молодість» М. Рильського в «знятому» вигляді: «Безсмертя виростає не з могили,//Воно встає з колиски до вікна —//В житті його велика таїна»). Але так чи так думка Д. Павличка колоситься на розораній попередниками ниві, живиться її соками, здобуває на силі, не втрачаючи самобутності. Суть у тім, що весь свій поетичний світ Д. Павличко розбудовує не в порожнечі, а в обжитому людьми часопросторі. І тому він такий багатий, запліднений ідеями та почуттями, а сам Д. Павличко як творець цього світу — не самотній, сповнений згромадженої потуги багатьох.

До речі, через оцю відкритість поетики у величезний культурно-історичний простір їй часом ніби бракує самородного формального блиску, сліпучої яскравості, що зачаровує, приміром, у ранньому Тичині. Зате й таку глибину змістів, яку несе в собі оксамитна дисциплінованість Павличкових картин, знайти ще десь не так легко. Гадаю також, що тут, у вільному засвоєнні світової культури, її творчому пошануванні — початок і кінець Павличкового традиціоналізму, зв'язку й кровного обміну між його лірикою та гуманістичною думкою людства в усій множині її мистецьких виявів. Обмін такий не заважає народженню нового, але живить його і в змісті, і у формі.

Вдивляючись у присвячені Франкові вірші Д. Павличка, ці духовні артерії ясно бачив А. Малишко: «Павличкові цикли віршів про Каменяра мають своє особливе і особисте забарвлення,

якесь тонке, органічне і, я б сказав, автобіографічне карбування. І їхнє своєрідне, з точним, ніби викутим словом звучання носить на собі печать творчого духу, який не можна переоцінити, назвавши його Франковим напрямом у нашій поезії. Є своя особлива принада у відшуканні і відкритті нового, до тебе не сказаного. Але також є принада відкривати нові скарби на тій дорозі, що нею пройшов твій талановитий попередник. У Павличка є обидві риси цього обдарування». *

Кожна велика культура усвідомлює себе не лише ставленням нових генерацій, мільйонно, а й індивідуально, сприйманням видатних особистостей, що може з отим ставленням поколінь і розходитися. Праця таких видатних осіб зосереджує в собі вершинні здобутки культури, пов'язує минуле з майбутнім. Їх творчість стягає різні часи у вузли культурно-історичного досвіду, що не дають розснуватися й урватися тисячам різнорідних ниток духовного прядива. Такий скарбівничий обов'язок брали на себе М. Ломоносов, Ромен Роллан, Я. Івашкевич, невтомний Каменяр, іменем якого тепер і пояснюємо цей особливий тип письменника. Після М. Рильського культурологічні функції української літератури найбільш послідовно перебрав на себе Д. Павличко, маючи І. Франка за взірець творчої невтоленності, а навіть і мети роботи, що виконується не заради слави. «Учителю, стою перед тобою, // Малий, вчарований до німоти» — це не ювілейний уклін Франкові, а захоплення майстром у робітні, де не стихає труд. «Я добровільно став на це каміння люте, // Запалений твоїм натхненням назавжди», «В мені живе одна клітина вогню твого»,— так говорить поет «задивленому в будущину» Франкові. Саме задивленому в майбуття, бо все, що людство створило і нагромадило в культурі за тисячі років, наближає грядуще торжество правди і краси. Тому, думаючи про Франка, Павличко стверджує: «Не відходить з ним його епоха,// Вона лише збирається прийти».

Орієнтація на суспільно-естетичний ідеал, діалектичне ставлення до нього позбавляє культурологічний аспект творчості Д. Павличка музейної устояності, утопічної позолоти, яка часом полискує в рафінованих рядках, скажімо, М. Зерова. «Золотий вік» людства для Д. Павличка не позаду, а тільки попереду.

---

* Малишко А. Грані таланту, с. 6—7.

Всі засвоювані ним мистецькі здобутки включені в пізнання нових явищ дійсності, суть прологом, а не епілогом оригінальних образних структур.

Так, прометеївський пафос, ще древніми виплекана ідея гуманістичної самопожертви вияскравлюється в картинах воєнного лихоліття і переводить монолог ліричного героя поеми «Вогнище» (1979) у філософську площину: «Я вогнищем відчув себе на полі, // Що спалює людські страждання й болі... ... Прийдіть усі, і в попіл я обе́рну // Зневаги й рабства заскорузлу скверну!»

Відданість традиції простежується і в стилістиці Д. Павличка, котрий і за найсміливіших новацій молоді віддає перевагу класичним формам, передовсім сонету, нормативному віршеві в усіх поетичних жанрах. «Віршові канонічні форми,— вважає поет,— надзвичайно живучі. Вони фактично незнищені. У боротьбі з ними поети винаходили, винаходять і винаходитимуть нові засоби поетичного висловлювання, але ніколи не перестануть народжуватися нові гекзаметри, терцини, сонети. Нові за змістом і вічні за формою. Поетичне новаторство виявляє себе передусім у змісті» *. Хоча й форма під пером Д. Павличка зазнає змін, «розковується», породжуючи несподівані естетичні ефекти (відгомоном давнього чогось і перевіреного огортається новітній зміст у «Білих сонетах», 1968). Загалом поетові близькі строгі форми — рубаї, терцини, сонети, що відповідають його чіткому мисленню. «Найважливіше,— вважає Д. Павличко,— мовиться і пишеться коротко» **.

Сказане про культуру стосується й народної пісні, фольклору, що входить у вірш Д. Павличка й етнічно впізнаваним порівнянням («як дозріває тиші вічна мить і, мов зернятко в яблуці, дзвенить»), і подієвістю картини, навіть за статичної експозиції сповненої руху («зомлів од жару череповий корч»), символікою чисел («Два кольори»), низкою традиційних образів («Впали роси на покоси», «Лелеченьки»). Але головне — ясними етичними критеріями, що не дають схибити у розрізненні доброго і злого, чесного і брехливого. Ця вимога ясності раз по раз заявляє про себе і в публіцистичних рядках, і в стриманій меди-

---

* Див. у кн.: *Зубанич Ф.* Діалоги серед літа, с. 88.

** *Там же,* с. 84.

тації, де, здається, сам народ із властивою йому широтою погляду й навіть дотепністю роздумує над життям і смертю: «Благослови свої життєві сили, // Щоб так, як він, свою верстати путь, // А помирати можна вже як-будь».

Натурфілософською сторінкою лірики Д. Павличка бачаться «Сонети подільської осені» (1973), відмічені рідкісним поетичним живописом, реалістичністю штриха і барви, які лягають на полотно за велінням не самого прискіпливого розуму, а й художницької інтуїції, моментального чуттєвого сплеску («В повітрі потривоженість така // Тонесенька, як голка літака, // Що тягне білу нить за видноколи»).

Здається, ніби за нагальними справами, полеміками, літературно-громадською веремією поетові досі й ніколи було побути наодинці з природою, вчаруватися нею, втішитися, і ось випала нарешті така тиха година. З глибини пейзажу, як із самого себе (бо так воно і є!), Д. Павличко видобуває те, що однаково належить і людині, і світу, що лишається по людині в піднебессі і тече рікою часу, торкається нас, зачіпає, збуджуючи неясну тривогу і бажання відповісти на німе, поза словом простягнуте питання:

Зірки колючі і сухі, як стерні,
Земля і небо повні дивних зваб.

Забулося, що жив тут бідний раб,
Збирав по ночах колоски мізерні
І мріяв дідича прибить до дверні,
Та сам помер, бо на журбу заслаб.

Його сліди мене гукають нині.
Печаль стискає серце в самотині —
Лишився тільки погляд в небесах.

(«Вечір»)

Своєрідне «інтермеццо», повне малярських чарів, росяної свіжості, неспішної філософської задуми, на яку настроює осіння прозорість, спочила по трудах далина, питальна нота передзим'я.

Бо таки наставала нова пора. Не тільки у подільському, а й суспільному просторі, «зима тривоги нашої» і глибоко затаєних сподівань, глухого подиву від штучної радості і крикливої по-

хвальби, якими метушливо пригорталося нещедре суспільне жниво. Щемку цвіркунову ноту, як сказав І. Драч, повів ніби сам собі, зневажаючи лукавого поціновувача, М. Вінграновський; при корені й кроні під київським небом збився із зоряного путі, прикоротив свій карколомний метафоричний крок І. Драч; поменшало доскіпливої в'їдливості в книгах Б. Олійника; Ліна Костенко мовчала.

Прагнучи якось пояснити цю живу реакцію літератури на розходження громадянського слова і діла, критика заговорила про занурення її в морально-філософську проблематику. Хоча справді і моральною, і філософською проблематика ця була в с у п е р е ч войовничій загальниковості й поверховості змісту, до яких атмосферою громадського життя заохочувалася художня думка. Дорога, якою Д. Павличко обійшов баговиння догматизму, бадьористої софістики та похвальби, пролягла крізь подільську осінь.

А коли митцеві стало тісно в безлюдді, він ступив ізнов на духовний материк, висвітлюючи величні постаті на темному історичному тлі. Драматичну мить тріумфу героя над власною смертю, жорстокою тупістю часу, оточення — ось ракурс, який обирає Д. Павличко, створюючи галерею портретів. «Дух від покори, від брехні вуста, // А зір від злуди відмивати буде // Твого страшного слова чистота! («Юліус Фучік»); «Світ у зірках читав його ім'я,// Лиш у пісках Лівійської пустині // Не відала про це сліпа змія» («Антуан де Сент-Екзюпері»); «Стає над ним убивця, як примара,// Впритул стріляє, ще, і ще, і ще...// — Хіба не годі вже,— питає Че.// І сміхом зблискує зіниця кара» («Ернесто Че Гевара»). Бунтом культурно-історичних аналогій і прозрінь завершується «інтермеццо» Д. Павличка, котрий не приймає тиші і благодушшя («Я проклинаю тишу супокою,// Блаженство дорогої самоти,// Напоєне трутизною гіркою.// Жду ранку, шуму, крику, суєти»).

«Є насолода у борні»,— ці пушкінські слова пояснюють натуру поета, якого кличуть сурми на світову битву добра і зла, правди і кривди, якому незатишно і нудно стає зрештою скрізь, крім її передового рубежа. Не слава веде митця на неї, а віра в людину. Іспит життям на гуманізм — ось що відбу-

вається в бурхливому ліричному нурті і є митецьким кредо Д. Павличка:

Від полігонів сивіють луки,
Кришиться неба синій азбест,—
Що тут робити? Вмерти з розпуки?
Ні! Navigare necesse est!

Вірші та поеми другої половини 70-х (почасти представлені розділом «Вогнище», в основі якого — однойменна збірка, 1979) — епізоди цієї боротьби, етичного протистояння, лінія котрого пролягає крізь душі. На думку Д. Павличка, «поезія — найдраматургічніший жанр, в кожному справжньому вірші — схована драма, зачасний конфлікт. І чим ширший фронт того конфлікту, тим значиміший поетичний твір» *. Діалектична боротьба суспільно значимих ідей утверджується як визначальна риса поетики Д. Павличка, її захоплююча суть.

Тому, як не дивно, про ідейно-змістовні поезії митця в сукупності говорити важко — кожна з них більша чи менша драма, що відбулася на наших очах, вивергнувши чергову глибу життя. Скажімо, у вірші «Вертеп» показано, як у незайманій дитячій свідомості відбувається зміна понять святого і грішного, спадають паперові крила християнської чистоти, одіозні перед лицем враз побаченої земної любові, в слухняному «янголові» прокидається одержимець, зманений зі сліпої кліті наївності сяючим, грізним, смертельним життям:

Я не взяв ні гроша. Тільки серце мені
Та опришківська ватра навік переплавила.
Сповіщав я про бога, але в глибині
Свого духу — чекав на пришестя диявола.

Такі відкриття відбуваються чи не в кожному вірші Д. Павличка, складаючись в зацікавлене, історично проникливе бачення, переживання дійсності. Поет висвітлює її на зрізі діалектичних переходів і заперечень, у мить якісних зламів.

Архітектоніка вірша Д. Павличка (з бігом часу це особливо помітно) визначається рухом думки через діалектичне запере-

---

* Див. у кн.: *Зубанич Ф.* Діалоги серед літа, с. 78.

чення вихідної тези та її потвердження на новому знаннєвому рівні. Можна бачити в цьому виключний вплив сонетної композиції, якою поет оволодіває досконало. А можна — й більш глибоку традицію, від якої взагалі бере свій початок інтелектуальне письменство і яка простежується від часів античного театру з періодами строф та антистроф його хорового співу.

Про це красномовно свідчать поеми Д. Павличка. Так, у «Поєдинку» (1978) герої-побратими, зведені у гладіаторському герці, прикидаються, імітують бій, та скоро переконуються, що «несправжня битва страшніша від справдешньої стократ». Тоді кожен починає зумисне наражатися на меч супротивника-друга, але цей альтруїстичний порив заперечується думкою про ганьбу, яка довіку ляже на переможця. Починається справжня січа, де кожен прагне перебрати на себе страшний моральний гніт і тим урятувати побратима... але ж при цьому вони вже виконують не свою, а диктатора волю. Їхня воля лишилася перед поєдинком, на обіцяних їм за відмову битися хрестах: «Не жаль мені життя, ні побратима, // Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!..»

В періодах заперечень гартується оцінка Ігоря в поемі «Князь» (1986). Пихатий невдаха, боягуз, що піддався каганові, утікач, котрий зрадив віру, любов і пам'ять загиблих,— через пекельний суд совісті проводить Д. Павличко героя, аби дійти висновку, що й оцей суд — частина його подвижництва, рокована відповідальністю державного діяча.

Якою б сильною не була вихідна, експозиційна ідея твору, вона обов'язково буде підважена, переглянута і ляже підмурком вищої ідейної споруди. Це стосується й емоційної барви твору, яка під пером Д. Павличка міниться в усьому спектрі людських почувань. Перечитуючи Р. Барадуліна, поет висловив таку думку: «Вміння робити вірш в нутрі емоційно суперечливим свідчить про витончений, спостережливий і філософський талант» *. Важко не згадати її, вдивляючись у «Таємницю твого обличчя» (1979), занурюючись у цей багатий і складний світ почуттів.

В останні десятиліття (особливо після відходу В. Сосюри) нашій ліриці стало якось незручно говорити про любов —

---

* *Павличко Д.* Біля мужнього світла, с. 201.

захоплено, жагуче. Сповідь така здалася наївною, хоча насправді боязню безхитрісної щирості заявило про себе духовне відчуження і навіть зубожіння внаслідок девальвації багатьох морально-суспільних ідеалів. Коли б не вірші М. Вінграновського, І. Драча, Л. Талалая і, може, ще кількох (на розсуд читача), криза інтимного вірша була б незаперечною. Але ж річ у тім, що це не просто криза одного жанру, а втома і вистудженість душі, збайдужіння особистості аж до дна (чи бездна) власного єства.

Це гостро, як біль, як зяючу порожнину в обороні духу відчув Д. Павличко. Тому «Таємниця твого обличчя» хоч і ввійшла в десятиліття явищем майже унікальним, та аж ніяк не випадковим. З гуманістичної точки зору її суспільний сенс не поступається найгострішим інвективам та притчам поета.

З вершини життєвого досвіду Д. Павличко оспівав любов як найбільшу цінність життя, запоруку його осмисленості й тривання; як виклик розжирілому на брехні святеннику і зжовкло-му від нудоти циніку він підніс її горді знаки на філософсько-історичну височінь: «Цілунки стишені й несити, // Полови сонячна луска; // Як пальми слід на антрациті, // На спині слід від колоска».

Низкою сліпучих, стугнуватих образів ожив в українській поезії поганьблений жанр еротичної лірики, що має в світовій культурі величезну багатовікову традицію від Сапфо й Катулла до Бодлера й Тувіма. «На пахучім сріблі сіна // Чарка любощів терпка. // Дико блиснули коліна,// Як зіниці хижака», «На грудях, на струнком лоні // Одежу тихо розпина. // Неначе куля на долоні, // Лежить прекрасна і страшна»,— Д. Павличко сьогодні єдиний, хто сміливо, не схиблюючи проходить самою гранню естетично припустимої натуралізації малюнка, збагачуючи враженнєве тло поезії, повертаючи їй розріджену романтичним сиропом життєву достовірність і гостроту.

Це не заважає йому сягати філософських висот, доходити вагомих істин. Власне, заради них поет і вдивляється в реальність зблизька, з онтологічною цікавістю і духовним потрясінням, закладеним у самій суперечності між безконечною любов'ю і конечним життям: «Та вже не прилетить моя любов прозора. // І добре, що нема нікому вороття, // Що на одну любов дано одне життя».

Любов як вседержительниця життя — єдиний і наскрізний мотив інтимної лірики, таємниця, розгадувана Д. Павличком. «Поезію творить любов, а не злоба,— пише він у слові «Про себе».— Ненависть — звіряче почуття, і, власне кажучи, ради того, щоб вона зникла з людських взаємин, жертвували своїм життям великі подвижники й світочі доброти. Якщо в моїх творах присутня ненависть, то це означає, що я жив у жорстокі й складні часи» *.

1977 р. Д. Павличкові за книгу «Любов і ненависть» була присуджена Державна премія Української РСР ім. Т. Г. Шевченка.

80-і роки не вносять у поезію Д. Павличка помітних змін, хіба що видається вона більш зосередженою на соціально-філософській проблематиці, більш свідомою власної природи (не випадково збірка 1984 р. має назву «Спіраль» — знак діалектики). Як показав досвід, напрям роботи ще замолоду було обрано правильно: «я радію, що мені болить // Оте ж таки, що змалечку боліло». А це — рідний оберіг («Франківщино! Моя висока земле...»), філософсько-публіцистичні роздуми, навіяні мандрівками в чужі краї («Вірші з Парижа», «Вірші з Афганістану»), проблеми внутрішнього життя і передовсім — боротьба з лицемірством, облудливістю й кар'єризмом, вимога правдивості, що одна є запорукою тривалості створюваного: «В одній словесній непохопній плоті // Згоряє те, що брехнями гуде, // А сяє те, що в істині й скорботі».

Не перестаєш лише дивуватися, з якою неослабною енергією внуртовується поет у щодення, як гостро й моментально реагує на кожний прояв соціально-психологічного негаразду, мовби й нема за плечима років та й, що там гріха таїти, невеселого досвіду протистояння казенній тупості й самодурству ** («Бабуся з квітами», «Жадаючи лиш слави й пишноти», «Притча про Правду» та ін.). Як ніхто інший він має право на твердження: «Чуюсь добре лиш на полі бою, // Під вітрами ленінських знамен».

Здавалося б, можна тут згадати й про риси донкіхотства, але заважає... бачення вітряка, безвідмовне почуття реальності, філософська проникливість погляду, що в одній далині відкри-

---

* *Павличко Д.* Біля мужнього світла, с. 330.

** Див.: *Павличко Д.* Ти зліпила мене із вогню України, с. 108.

ває іншу, не даючи розімліти в ейфорії остаточних тверджень, яка закінчується розчаруванням. Говоримо нині про збої у трудовій, землехазяйській моралі, яка прийшла на зміну землевласницькій, та була зневажена і ослабла. Саме Д. Павличко ще 1984 р. («Смереки») показав це на рівні зводин із власною совістю того, кому за всіх збитків і втрат однак треба жити, працювати, збирати докупи розшарпану душу,— бо як інакше? У постійно прирощуваній етичній перспективі — суть художньо-філософських одкровень Д. Павличка, заповіданого ним «бездна між словами». Це його свідомо торований митецький шлях, жаждива потреба натури: «Я в кожній пісні вчую ноту // Душі своєї — сопілчаний, шершавий голос».

Від 60-х років Д. Павличко пише для дітей. Великої популярності зажили його поеми «Золоторогий олень» (1968), «Пригоди кота Мартина» (1987), в яких прозирає поетика народної байки, як її розумів, зокрема, й І. Франко, створюючи свого «Лиса Микиту». Динамічність сюжету, яскравість характерів, житейська виваженість оцінок, за якими боягузтво і скнарість висміюються, а шануються чесність і мужність,— все це не так адаптація для дітей дорослого світобачення, як м і т а народної етики, зрозуміла і старому, і малому. Поет не вигадує, не сідає перед читачем навпочіпки — він передає дітям успадковану плазму народної моралі у формі поетичної алегорії, байки, дотепу («Папуга», «Півень», «Лелека»). Але цікаво, що так само, як у його «дорослий» вірш не раз перехлюпується збережена хлопчача запальність, відчайдухість Котигорошка й задивованість Телесика, так і в «дитячий» вірш переливається часом доросла жура, а точніше, безілюзійне відчуття моменту, буде це мить задуми над сторожким прозорим плесом чи відчуття того, як визріває осінь на червневому осонні: «Дні безжурні, дні веселі, // Тріумфуюча трава! // Тільки джміль з віолончелі // Звуки смутку добува».

Такі вірші («Весна», «Вітряк») багато говорять і дорослим, і дітям, а тому, певне, дітям більше, бо вони більше цінують поважність звернення. Про це інколи забувають наші «дитячі» віршарі. Тим часом життєва мудрість, о с о б и с т і с н і с т ь або ж х а р а к т е р н і с т ь і вивищує над плином одноденних поетичних «метеликів» дотепну й по-дідівськи добру мову

поезій М. Стельмаха, зачаровану власним образом розповідь М. Вінграновського, вимогливу, як іспит, казку Ліни Костенко, далекоглядний вірш Д. Павличка.

«З ініціативи й благословення Рильського почалась моя перекладацька служба в українській літературі» *,— пише Д. Павличко, спогадуючи 1953 рік. Вже тим, що зроблене на цій ниві, поет може звітувати перед своїм народом і часом. Сам лише «Світовий сонет» (1983)— своєрідна індивідуальна антологія, яка укладалася протягом багатьох років і відбила поетичні смаки й уподобання Павличка-перекладача, є справою подвижницькою. І річ не лише в майстерності відтворення оригіналів, відміченій фахівцями, а й у тому, що зусиллями Д. Павличка фактом української культури стали цілі поетичні світи. Вони розширили межі національної традиції і явили точки її зіткнення зі світовим літературним процесом. Уповні це дасться взнаки через покоління, але ідейно-естетичний досвід Норвіда й Еліота, Чавчавадзе й Хосе Марті, Ботева і Нєгоша, багатьох інших, частково представлених серед перекладів у третьому томі, засвоюється й нині.

Навряд чи треба говорити, як ці перегорнуті глибини збагатили творчість самого Д. Павличка; це — очевидно. «На моє глибоке переконання,— каже автор «Світового сонету»,— бути в наш час «чистим» поетом не можна. Та й не потрібно. Якщо ж не вдається проза, пиши статті. Якщо вони не виходять — перекладай. Якщо з тебе непутящий перекладач, шукай себе в драматургії чи в роботі сценариста, не минай спроб висловитись як публіцист. Не замикайся в поетичній творчості, бо кожен вихід з неї в іншу сферу збагачує саме її, твою рідну поетичну стихію» **

Сказане потверджується й плідною, багатолітньою працею Д. Павличка і в галузі критики та літературознавства. Започаткований студією над сонетами І. Франка науково-літературний доробок поета складається нині із сотень (!) статей, переважно портретного характеру, невеликих за обсягом і вельми цікавих за змістом, відмічених особливою чіткістю провідної думки.

---

* *Павличко Д.* Біля мужнього світла, с. 112.

** Див. у кн.: *Зубанич Ф.* Діалоги серед літа, с. 79

«Магістралями слова» (1978), «Над глибинами» (1984), «Біля мужнього світла» (1988) — не просто збірники статей. Це — складена з окремих розвідок довготривала, важка і захоплююча експедиція вглиб материка світової та рідної української культури, яка потребувала від Д. Павличка великих сил, але віддячила такою широтою мистецького світогляду, якою міг похвалитися хіба що М. Бажан.

В одному з віршів 1972 р. Д. Павличко скрушно зітхнув, поглянувши на безмір за громадою вже зробленого, просторінь, яку б так хотілося охопити розумом і серцем:

Розпочав я сто робіт,
Сто та ще й одне начало.
Глянути не встиг на світ,
А воно й смеркати стало.

Відтоді минуло півтора десятиліття. Багато нового і доброго виніс поет зі своєї робітні на люди. А це почуття постійного невстигання, невтоленості, затятої творчої гонитви за обрієм, здається, тільки зросло: «Допоки я не захолов, пали мою ледачу кров»,— сказано у вірші «Мій болю» (1984). Невситима жага мислі й почуття, захопленість новою далиною і є «сто першим» началом Дмитра Павличка, його головним і останнім доказом у гуманістичному твердженні «Людино — ти можеш!». Такому доконечному твердженні в наш складний, тривожний, вирішальний час.

ВОЛОДИМИР МОРЕНЕЦЬ

Поезії

Любов і ненависть

Я СИН ПРОСТОГО ЛІСОРУБА

Мене також чекала згуба,
Нужда і безробіття вир —
Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір.

Поклали край його здоров'ю
Зарібки по лісах чужих.
«Добро» те панське нині кров'ю
Випльовує з грудей слабих.

А мати гарувала гірко
Від темноти до темноти,
Щоб нас, малесеньких семірко,
Нагодувати й одягти.

У хаті рідко бачив хліб я,
А в школі били по руках
За те, що зиркав я спідліб'я
На булку панського синка.

Про вуз не мріяв я ніколи,
Та на землі змінився час —
Війнув зі Сходу легіт волі,
Брати прийшли з-поза Збруча.

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір.
Мені всміхнулась доля люба
У сяєві Кремлівських зір.

В твоєму університеті
Я вчусь тепер, народе мій.
Так дай же в молодому злеті
Мені піднятись вище мрій.

Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою!

1950

МОЯ СОПІЛКА

Сяду я над бором коло хати,
Пальці покладу на сопілчину
Та й заграю про мої Карпати,
Ніби серцем трохи відпочину.
Не дивуйся, брате мій, що в школі,
Там, у Львові, не забув я грати,
Бо ж забуть не зможу я ніколи
Цю сопілку, як тебе, мій брате.
З нею ріс, як з рідною сестрою,
І блукав по селах, як бурлака,
З нею пас я вівці за горою,
Разом з нею веселився й плакав.

Ще тоді сходив я наші гори,
Все шукав, опришками закляті,
Легендарні Довбуша комори,
Панським сріблом-золотом багаті.
Не знайшов я золотого схову,
Ані топірця, ані клейноду,
Та знайшов я пісню барвінкову,
Найдорожчий скарб мого народу!
Сяду я над бором коло хати,
Де трепета піднімає галузь.
Дайте мені подиху, Карпати,
Щоб моя мелодія не рвалась!

1950

ДВІ ЯЛИНКИ

Хлопчик під муром на ринку —
Хто б не проходив — гука:
— Пане, купуйте ялинку,
Гляньте-бо, гарна яка...

Люди минають хлопчину,
Тонуть у шумі слова,
Вилинялу кожушину
Вітер, як ніж, пробива.

Ринок пустіє поволі,
В брамі гуде сніговій.
Треба купить бараболі
Матері хворій своїй.

Хлопчик гукає даремно,
Ніч новорічна прийшла,
Темно на вулиці, темно,
Тільки в будинках світлá.

Там, за вікном, на обрусі
Сонечко хліба сія.
В маминім довгім кожусі
Ходить під муром хлоп'я.

Вікна уже погасають,
Зорі тремтять в небесах.
Зашпори серце ламають,
Очі горять у сльозах.

Хто ж би сьогодні у вузі
Серед студентів пізнав
Хлопця, що в голоді й стужі
Так ялинки продавав!

На новорічній забаві
Хтось запитав юнака:
— Чом твої очі сумнаві?
Глянь-бо, ялинка яка!

Може, прокинулись болі,
Смуток у згадці старій —
Що не приніс бараболі
Матері хворій своїй.

1951

ВІКТОР

З ним познайомились ми у метро:
Поруч сиділи в вагоні.
— Віктор,— він каже. Кажу я:
— Дмитро.—
Тиснемо дружньо долоні.

Усмішку бачить він добру й живу —
Я не приховую втіхи.
— Звідки приїхали ви у Москву?
— З-над Черемошу приїхав.

— Ви із Карпат?— І слова москвича
Душу мою сколихнули.
— Там я поранений...— В сірих очах
Вогники дивні спахнули.

...Потім про інше розмова пішла.
Ніби дружили ми завше.
Поїзд летить, наче злотна стріла.
Віктору сходить пора вже.

Ось і зупинка — всього лиш на мить.
Ми записали адреси.
— Ну, до побачення, хай вам щастить...—
І заскрипіли протези.

Хлопця того не забуду повік,
Голос його зачуваю
В шумі карпатських замріяних рік,
В тихому щебеті гаю.

Сяє нестомливе світло в хатах,
Там, де пітьма стугоніла.

Гори збудилися, встав бідолах,
Пісня гартується сміла.

Вийшли на сонце з глибокої мли
Плаєм широким Карпати.
Де ще зустріну тебе і коли?
Чим я віддячуся, брате?!

1952

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

(Казанський собор у Ленінграді)

Я радію, що в тобі, соборе,
Правлять службу доброти й ума.
Та чи зникне всетворяще горе,
Як сказати, що його нема?!

Бог — єство жорстоке та байдуже,
Слухає віками плач людей.
Всемогутній владар, та не дуже,
Раз його замкнули вже в музей.

Бачу мощі дивного святого,
З багатьох церков дістали їх,
Виявилось потім, що у нього
Двадцять сім голів і безліч ніг.

Цей шолом, розпечений набіло,
Надівали на єретика.
Певно, на таке жорстоке діло
Тільки в папи здійметься рука.

Краще місце і шукати ніде
Для катівні — папський темний льох.
Ні один не впився кров'ю ідол
Так, як впився ватіканський бог.

Породив його далекий морок,
Зрада у палаци завела.
І стоїть науки лютий ворог
На серцях, попалених дотла.

Він переплавляв хрести і дзвони
На ножі, на танки, на дроти.
Та народ звів знамено червоне,
Встав народ, щоб жити і рости.

Сонце правди устає зі Сходу,
І його побачив цілий світ,
Обдурить не може вже народу
Ні чернець, ні піп, ні єзуїт.

Люди жити хочуть, будувати,
Всім богам-чортам наперекір,
І ніхто не зможе відібрати
У людей добуте щастя — мир.

І тремтять «намісники Ісуса»,
Бо чекає кара їх страшна
І за Галілея, і за Гуса,
І за Ярослава Галана.

1952

ВІДПОВІДЬ БАТЬКАМ

Я вас люблю великою любов'ю,
Моя старенька мамо, тату мій,—
Тож зрозумійте слово того болю,
Що завдали мені в листі самі.

Так, правда це, що ви мене кормили,
Від рота відриваючи собі,
Що на вівсяний хліб удень робили,
А ночі коротали у журбі...

Що ви ксьондзам облизували руку,
На їх порогах дерли постоли,
Щоб лиш мене прийняли на науку,
Щоб син ваш краще жив, ніж ви жили.

Що за останні гроші десь у пана
Старі штани купили для штанят,
Щоб не ходив я в грубих, полотняних
Серед тупих і гордих паненят...

І все це ви згадали знов для того,
Щоб я послухався останній раз:
У віршах перестав хулить «святого»,
Отого, що висить у хаті в нас.

Гіркий для мене ваш батьківський докір,
Пече у грудях мамина сльоза...
Та доки пута ми носили б, доки,
Якби їх Вересень не розв'язав?

Господь не дав нам хліба ані волі,
Він обіцяв лиш після смерті рай.

І ми жили, знедолені і кволі,
Як хочеш мати щастя — помирай!

Зненавидів я вигадку про бога —
Вона людей тримала в кабалі.
Хай полотном простелиться дорога,
Що повела науку по землі.

А ви мені говорите мовчати
І прислухатись, як росте трава,
Не знаєте, що біля вас на чати
Поставить хочу я свої слова.

Я вас люблю великою любов'ю,
Бо добре знаю вашу міць і твердь,
Бо знаю, що за правду ви готові
Самі піти на муки і на смерть.

Вам інша мисль зросила потом чола,
Напнула нерв, як тятиву тугу,—
Поезія і правда — то крамола,
Заб'ють дитину вашу дорогу!

Сокира з-під плаща, як Галанові,
Або тюрма, і каторга, й Сибір...
О засвітися, синку, та не в слові,
Не поспішай, не йди наперекір...

І радите покинуть віршувати,
А як не можу, то складать пісні,
Та не з заліза, а з легкої вати,
Щоб їм злітати в далі зоряні.

Співати треба, звісно, і про зорі,
Про те, як шепче в лузі очерет,

Але, людське забувши щастя й горе,
Який до чорта буду я поет!

Ще в смітниках Європи чути гниво,
Ще є панки і рідні, і чужі,
Що точать на Вкраїну терпеливо
Злоби своєї вічної ножі.

Ще вимріяну ділять Україну,
Оцим — по Збруч, а тим — по Буг одріж.
А ви мені: «Сховайся в кутик, сину,
І не спіши з тихеньких роздоріж!»

А ви хіба стояли на розпутті,
Коли погибель надійшла панам,
Коли шляхи, в сімнадцятім здобуті,
Відкрилися в тридцять дев'ятім нам?!

Я не забув, як ви взяли чепіги,
Пішли за плугом, що межу кроїв...
Тоді по борозні за вами бігав
І разом з вами я тоді радів.

Я вас люблю великою любов'ю
За шкарубкі, мов камінь, мозолі,
А ви мене звете назад із бою,
Що йде за ваше щастя на землі.

О тату мій, моя старенька мати!
Якби ви тільки знали, як я рад,
Що я живу, що йду перемагати,
Що в армії Життя я ваш солдат!

1953

* * *

Мені приходять телеграми,
Мені сповнилось двадцять п'ять.
Нічого лиш нема від мами,
Та їй не будем докорять.
До мене четверо вродилось,
Ще й після мене мала двох...
І каже: «Четверо лишилось,
А трьох забрав до себе бог».
Вона не пам'ятає дати,
Лиш пам'ята, що восени
Вродився я, коли копати
Картоплю з батьком йшли вони.
Вона не плакала нітрішки,
Кусала з болю кулаки,
Тверда земля була за ліжко,
Шорсткий киптар — за пелюшки.
Мене поклали на солому
В якийсь чужий багацький віз,
І батько мій мене додому
Разом із матір'ю відвіз.
Тоді вона йому сказала:
«Навіщо нам ще й ця біда?»
...Гіркі були мої начала,
Але промчалися літа...
Я поздоровив нині маму.
О, скільки буде вдома втіх!
Послав листа і телеграму,
Подякував за все, як міг,
За те, що взяв від неї вдачу:
Як радість — всю до дна доп'ю,
Як горе — хоч убий, не плачу,
Зневірі слова не даю;

За те, що я не мерз в морози,
У школу йшов — хай між панят,
За те, що я не випав з воза
Літ рівно двадцять п'ять назад!

1954

ЩО ЗВ'ЯЗАНЕ ВІКАМИ

Ще золотий собор у Києві стоїть,
Як небо, здвигнутий понад печаль і тління.
Ще не зігнулося під тягарем століть
Над нами просяваюче склепіння.

Ще той папір-указ од часу не зотлів —
Зосталась пам'ятка на подив людям здавна —
Де за неграмотних французьких королів
Підписувалась Анна Ярославна.

Ще твій червоний щит пригадують не раз
Босфорські пагорби і Цареграда стіни,
О Русь! Ти увійшла, як світлина, в алмаз
Росії, Білорусі, України.

Ще сяйвом повниться тригранна далечінь
З Печори верхньої до нижнього Дунаю,
Ще під копитами іскряться, наче рінь,
Козацькі зорі молодого краю.

Ще пам'ятає Львів, ще згадує Острог
Друкарні першої таблиці та верстати —
Там Федоров іде з «Апостолом», як бог,
Там починає від книжок світати.

Ще ті шляхи-путі в степах не заросли,
Куди проносились на бій під блискавками
Шабель і коломій Хмельницького орли
В однім строю з донцями й дончаками.

Ще не стемнів портрет Жуковського — Брюллов
Творив його й носив на грища й лотереї,
Щоб вибавить життя Тарасове з оков,
Щоб розкувати дух землі моєї.

Ще грає «Заповіт» наш віковий мотив,
Що ми під ним клялись новій сім'ї на вірність.
Ще в серці нашому ніхто не розлучив
Шевченка гнів і Пушкіна невкірність.

Ще не забули ми і не забудем плач,
Почутий уночі із Бабиного яру.
Якби не той Урал, свободи посилач,
Не встали б ми, як фенікс, із пожару.

Ще не загоїлись пробоїни в Дніпрі,
Ще видно по лісах яри, окопів шрами,
Ще з України ждуть російські матері
Своїх синів, що стали яворами.

Ще слово йде моє звеличувать Москву
За правду світову й свободоносну вроду,
За все, що маю я, за все, чим я живу,
За волю українського народу.

А ви, поганьблені фашистські наймити,
Криваві привиди, ненависні ізгої,
Ще мрієте роздор у рідний край нести,
Палити нас в огні війни нової.

Ще підбираєте недопалки сигар
Та сміття мідяків за вередливим босом.
О, вам би тільки пан, король чи навіть цар —
Над підляшком німим чи малоросом.

Ще вас нацьковує захланний супермен
На наші корогви червоно-лазурові,
Та не подерти вам окрилених знамен
З блакиті та з побратаної крові.

Хто міну принесе під наш крутий поріг —
На себе зрушить сам, як скелю, смертний камінь.
Ще не вродився той, хто все порвати б зміг,
Що зв'язане народами й віками.

1954—1978

ЛЮБОВ МОЯ

Я виключив приймач раптово
І слухати не хочу знов...
Не вам, панки, отруйним словом
Судити про мою любов!

Я чув колись цю річ зміїну,
Але збагнуть не міг її...
Любив, любив я Україну
За неба синь, за солов'ї.

А час прийшов іти до бою,—
Тремтіли у душі пісні.
Любов моя була сліпою,
І міг спіткнутись я в борні.

Та не дали упасти друзі,
І сором не пече тепер.
Я у нечуваній напрузі
З очей своїх полуду здер.

Якщо на вістрі крихта бруду —
Всю зброю пожере іржа.
Чужих два слова в пісні буде —
І пісня вся тоді чужа!

Моє болюче серце може
Прийняти кулю в боротьбі,
Та слово зрадницьке, вороже
Не знайде місця в нім собі.

Люблю, люблю я Україну,
Лиш не таку, як вам у сні
Вона ввижається невпинно
В заокеанській стороні.

Ту Україну, що до бою
Вела Богданові полки,
Ту Україну, що з Москвою
З'єднала Київ на віки.

Ту Україну, що в лахмітті
Пішла за Жовтень на бої,
Ту Україну, що на світі
Зовуть червоною її,

Що на ланах своїх великих,
Немов стеблини куколю,
Вас вирвала з землі навіки,—
Ту Україну я люблю!

1954

ЛЬВІВ

Коли Данило в саркофаг
У Холмі ліг навік спочити,
Тебе, малого, полонити,
Здавалось, міг би, хто забаг.

Твоїх простих синів щити
Загородили шлях неволі,
Та Мономаха внуки кволі
Тебе не вміли берегти!

Вони данину злій орді
Платили й гризлись між собою,
А чорні хмари над тобою
Уже збиралися тоді.

І незабаром вдарив грім —
Прийшла пора страшна, проклята,
Пихаті польські королята
Вломилися у Левів дім.

Вломилися і навкруги
Костьолів тих набудували...
За них «своїм» тебе назвали
Твої і Польщі вороги.

Своїм?! А під високий мур
Від праці хто поліг кістками?
Хто мозолястими руками
В стіну каміння клав під шнур?!

Оті шпилі і куполи
Не багатій, не ксьондз позводив,
Їх світові на вічний подив
Вкраїнські нуждарі звели!

То кості прадідів моїх
Лежать під Княжою горою.
Мій Львове, в славі і здоров'ю
Не забувай сьогодні їх!

1954

ПІСНЯ

Стояв козацький табір у діброві,
Дивився дулами гармат на Львів.
О, ще проллє тут голубої крові
Чубате плем'я хортицьких орлів!

Перед наметом догоряла ватра
І козаки сиділи на землі.
Ніхто не знав, чи буде битва завтра,
Та не зашкодить підгострить шаблі.

І раптом пісню хтось почав співати,
Пішла луна у кожного в душі,—
Настав за нашу кривду час відплати,
Підемо рвати панські кунтуші!

Зливались дужі голоси поволі
В один потік, немов струмки гірські.
Бідняцькі думи, невтишимі болі,
Хто вас уклав в такі слова дзвінкі?

І навкруги озвалися бандури
Акордом помсти струнами всіма.
Перелетіла пісня львівські мури,
Бо загорожі для пісень нема.

Вона неслась по вулицях вузеньких,
І зупинить її ніхто не міг.
Вона глушила по майстернях дзенькіт
Бо друзів там знаходила своїх.

Вона вривалась у високі брами,
Бо що для пісні списи та мечі!
А в тьмяному костьолі від нестями
Молились і тремтіли шляхтичі.

...Співав козацький табір у діброві,
Дивився дулами гармат на Львів,
І усміхався гетьман чорнобровий,
Не слухаючи писаревих слів.

1954

ДОБРИЙ ДЕНЬ

Хто б не йшов, і хто б не їхав
По дорогах кременистих
Через прикарпатські села,—
Всіх вітають словом тут.

Вам поклониться дитина,
І дідусь сивоголовий
Скине шапку перед вами —
Чи знайомі ви, чи ні.

Ось мене стрічає жінка —
Сиві, як повісмо, коси
З-під хустини виглядають,—
Каже «слава Йсу» мені.

Не дивуюсь — я так само
Теж вітав усіх прохожих.
Перший раз в п'ятнадцять років
Людям «добрий день» сказав.

У киптариках біленьких
Школярі ідуть зі школи,
Діти йдуть мені назустріч,
Кажуть «добрий день» мені.

Не дивуюсь я, радію,
Сльози радості втираю.
— Добрий день, мій рідний краю,
Вольний, добрий день тобі!

1955

ПРИЙШЛО ЖИТТЯ

Він роботи ходив просити,
Свої руки худі простер,
Та сказав багатій неситий,
Що роботи нема тепер.

Він про долю спитав ворожки,
Відказала йому вона:
— Бачу в картах — чотири дошки,
Бачу в картах — якась труна...

Коли голод тяжкий стрічає,
Коли руки твої слабі,—
За гуцульським старим звичаєм,
Домовину роби собі.

Переднівок заходить в хату,
І збиває труну Лука,
А малята питають:
— Тату,
Це колиска у нас така?

Покотилися сльози тихо
По лиці, як стіна, блідім.
Що сказати малим про лихо,
Чорнооким синам своїм?!

А як осінь прийшла у гори,
Повтікали з Карпат пани.
Гей, Лукине, іди на збори,
Воскресай же! Вставай з труни!

Чи він чує усе направду,
Чи обманює, може, слух,—
Обирають його в сільраду,
Пастухів обирають, слуг.

Буде грунт біднякам ділити
Справедлива його рука!
Ох, як хочеться жити, жити...
І згадав ворожбу Лука.

Неправдива гуцулка віща,
Говорила не до пуття,
Бо навіщо труна, навіщо,
Коли в гори прийшло життя!

А вночі, щоб ніхто не бачив,
Навпростець по стежині в ліс
Крізь густі смерекові хащі
Домовину Лука поніс.

І ніхто не побачив місця,
Де він скинув її з плеча,
Тільки з хмари дивився місяць,
Як цікавий сусід з куща.

А Лука оберемок ріща
Підложив під труну тяжку.
Ех, скоріше б вогню, скоріше!
Сльози-іскри печуть щоку.

...Над землею вставало сонце,
Повертався Лука в село.
Може, тільки щасливий сон це?
З димом горе його пішло!

1955

В ДОРОЗІ

Зі Львова до Стопчатова,
До рідного села,
Дорога-путь незвідана
Для мене пролягла.

Іду я пішки з друзями,
Нам весело іти,
А край путі, як привиди
Стоять старі хрести.

Їх будували-ставили
Ксьондзи й багатирі,
Щоб про покору тямили
Опришки й бунтарі.

Хрести гнилі, струхнявілі —
Ти біля них не сядь —
З одних боги попадали,
На інших ледь висять!

Ми шапок не знімаємо,
Не кланяємось їм...
Я згадую, вклонявся я,
Коли ще був малим.

Зі Львова до Стопчатова —
Далеку далину
Пройшов я пішки з друзями
Через Галичину.

Дивились ми з пошаною
Не на хрести старі,
А на шляхи, де падали
Опришки й бунтарі.

1955

В ХАТІ

Ленін, Франко і... пречистая діва —
Поруч на білій стіні.
Бабка поморщена, згорблена, сива,
Злобно сказала мені:

— Синку, ти знаєш, оті супостати
(Це про онуків вона)
Хочуть пречистую винести з хати —
В серці у них сатана.

Що їх благаю — таж ви в комсомолі,
Розуму братися час!
Де там! Ми, кажуть, її у стодолі
Можем прибити для вас!

Най лиш попробують — я покажу їм!
Візьму-таки костура!
Най революцію роблять з буржуєм,
Я на таке застара...

Думав, що якось її заспокою,
Тільки на всю мою річ
Бабка сердито махнула рукою
Й вилізла спати на піч.

1955

СМЕРІЧКА

Внизу під скелями срібляста річка,
А над проваллям, на самім краю,
Стоїть висока, рівна, ніби свічка,
У гостроверхій шапочці смерічка
І в плесі розгляда красу свою.

Немов гуцулка горда і смілива —
Вона сп'ялася на скали карниз.
І я боюсь, коли бушує злива,
Що ось прийде хвилина нещаслива,—
Смерічка посковзнеться й рине вниз.

Але корінням грунту кам'яного
Незримо й цупко держиться вона.

У спеку воду добуває з нього,
А в бурю пригинається розлого
До каменя, напнута, як струна.

Вона жива! Не всох, не вмерз, не вимок
Могутній корінь — сили життьові
Все виграють зі смертю поєдинок.
Їй личило б стояти між ялинок
Побіля Мавзолею у Москві.

1952

ЗЕМЛЯ

Поема

1

Мати лежить на високій постелі,
Складені руки, неначе в мерця,
Очі невпинно блукають по стелі,
Тане сльозина у зморшках лиця,
Наче краплина в печальній землі,
Дрібно потрісканій, жовтій від спеки...
Ліки в плящині стоять на столі,
А на стільці біля хворої — глеки
Із молоком і жентицею. Їх
Мати сьогодні не візьме у руки.
Що там синівні благання-спонуки,
П'ятниця нині — скоромитись гріх!
— Мамо, не плачте, ви будете жити.
— Я нажилася, Іване, доволі...
Виділа я, що на нашому полі
Гарне в цім році вродилося жито.
Хто його жатиме — знає те го́сподь.
Видно, для мене вже ради нема.
Поля мні жаль, хоч воно у колгоспі.
Все ж обробляла його я сама.
Вийду не раз, попрошу ланкову:
«Дай на колишнім своїм буду жати».
Крикне вона: «Василихо, смішна ти!»
Я нахилюся, а сльози — в траву.
— Мамо, вспокійтеся. Лікар казав же —
Вам хвилюватись не можна...
— Дарма
Ти мені згадуєш дохтора завше.
Знаєш, Петруню, я чула сама,

Як ви у сінях із ним говорили.
Певно, хотіли, щоб мати не знала...
Я ж таки встала з останньої сили,
Вухо до шпарки у дверях приклала...
Правду він каже, що мало надії,—
Тільки навіщо лікарства дає?
Що та водичка мені заподіє,
Най собі сам на здоров'ячко п'є.
Тут не зарадиш: ні круть ані верть.
Ще не такі повмирали, як я.
Мудрістю мудрого нехтує смерть,
Нехтує золотом багатія,
Так воно, дітоньки...

2

Дітоньки? Ні!
Йван уже сивий. Муко́ю волосся
У життьовім порошилось млині...
Виріс у наймах. Не раз довелося
Покуштувати малому київ.
Ходять багацькії діти до школи,
Він із маржиною — в поле, й ніколи
Не запитають, чи спав і чи їв...
Потім — до польського війська в жовніри.
Там офіцери — недолюдки злі —
Били за те, що він хлопської віри:
«Rusin i kaban!» Було, на землі
Десь на привалі притулиться він.
«Най би,— гадає,— схопила недуга,
Щоб відпустили додому, до плуга...»
Вже ж йому той остогид карабін.
Потім — дружина... Красуня була.
Стріли у лісі есеси-бандити,
Видно, хотіли, сердешну, зганьбити,

Так не давалася — трупом лягла...
Лихо за лихом, біда за бідою,
Наче каміння оте зі скали.
Як обірветься один — чередою
Інші в долину за ним загули.
Спомини інші в Петра. Научав
Батько його, ведучи на науку:
«Скажеш «дзень добри» та панові руку
Меш цілувати, аби він прийняв».
Років чотири повчився і просить:
«Ще хоч до п'ятого дайте мене...»
Мати пастушити з хати жене,—
Вміє писати й читати, та й досить!
Вересень! Воля! І доля ясна
Кличе до школи, та вже без наруги.
Літо минуло одне, а на друге
Хлопця в Артеку застала війна.
Де прихилитися, що тут почати?
Рідних немає... Та після негод
Став йому домом уральський завод,
Сестрами стали російські дівчата.
Він повернувся у рідні краї
В сорок дев'ятім уже з інституту.
Важко пізнати оселю забуту,
Та не пізнати не можна її...
Мати... а що вона знає про нього?
Знає, що він «від землі» інженер,
В горах копальні будує тепер,
В бога не вірить... та й більше нічого.
Гриць наймолодший. Задумавсь про що він?
Море шумить перед ним життьове,
Вабить до себе його. І на човен
Скоро він сяде і вдаль попливе...
Мамину руку бере він і довго
Слухає серця жагуче биття.

О, якби міг він частину життя
Мамі віддати — життя молодого!
Мати вмирає. Виборює в смерті
Декілька днів, а можливо, годин.
Чи не тому атестат у конверті
В медінститут одіслав її син?..

3

— Ох, не журіться, мої небожата,
Буде ще досить жури на віку!
В рідній землиці я буду лежати,
А не в чужій. І за долю тяжку
Маю велику заплату від бога,
Що, помираючи, бачу синів...
Може, воно вам уже й ні до чого,
Все ж учиню так, як тато звелів.
Діти, про вас перед смертю своєю
Думав отець ваш і волив тоді
Порівну вас наділити землею,
Гірко нажитою нами в біді.
Боже, як мучився вбогий народ,
Як нуждував, щоб добути ту скибу!
Поля і в нас не було — лиш город,
Цей, що тепер нам дали в присадибу,
Мало із нього було нам хісна,
Хліба до свят різдвяних не ставало...
Пухнем голодні, як прийде весна,
Ділим на тиждень кулеші кавалок.
Тато ваш, хлопці, ходив на заробки.
(В небі твоя, мій Васильку, душа!)
Що заробив де у лісі — до дрібки
Все віддавав мені. Гріш до гроша
Я наскладала чотириста злотих,
Трохи таки і моїх там було:

Запрацювала на різних роботах —
Прати і прясти ходила в село.
Мріяли поле купити. Рілля
Снилась по ночах пухка і духмяна...
Думи про землю нас гризли, як тля,
Все нам на світі було як омана,
Навіть гіркою здавалась вода,
Сонце — холодним, а хата — тюрмою,
Тільки земля, наче правда свята,
Тихо волала своєю німою
Мовою в грудях. І вічний боляк
В серці носили з собою ми всюди:
Ми про одне тільки думали, як
Вас не пустити в старці поміж люди.
Рокам не тямлю, синочки, лічби,
Тож пригадати не можу теперка,
В котрім було... Продавати гриби
Якось прийшла до старенького Берка.
В нас коло церкви тримав він шинок,
Там, де сьогодні колгоспна контора.
Все пам'ятаю, неначе це вчора
Діялось тільки. Сміється панок,
Каже мені: «Заячук продає
Добрий грунтець: виїжджає в Канаду,
Править сім сот — я позичу вам радо
Скільки вам треба? — І гроші дає.—
Будете їх віддавати на рати».
Що тут робити? Залізти в борги?
Вміють із хлопа три шкури зідрати
Ті хитруни, шинкарі-вороги.
Що тут робити? Додому біжу.
Батька немає — поплівся у гори;
Кинулась я до сіней, до комори,
Та й забираю: спідницю, кожух...
Ще й одягнула гердагець на шию,

Хустку взяла, що дівочила в ній,—
Все понесла й продала в Коломиї
І залишилась в сорочці одній.
Ще не стає, але вже небагато.
Берко дозичить — немає страху...
Землю купила! Вертається тато,
Я зустрічаю його на шляху,
Розповідаю, а він аж трясеться,
З радощів кинув сокиру й пилу,
Схопив на руки мене, як малу,
Серед села пригортає до серця...
Вийшли на поле і плачем з утіхи,
Слова не скажем — спинило нам річ.
Ходим сто раз від смереки до вільхи,
Носим каміння на межі. Всю ніч
Там пересиділи коло потоку
І пригадали літа молоді...
От і спімнула: того ж таки року
Ти народився, Грицуню. Тоді
З наймів тебе ми, Іване, взяли
Від Савчука, що вдавився з розпуки,
Як до колгоспу пішли його луки...
Скільки робив ти, а він постоли,
Рваний киптар і стару сорочину
Дав, скупендряга, та й то ще хвалився!
«Я одягнув вам задарма хлопчину —
То відробити прийдеться колись!»
І відробляли падлюці, аякже?
Хоч у душі проклинали, та ба!
Йшли і робили йому, що не скаже...
З ним посварися, то здохнеш хіба.
Плуга не дасть — і не виореш поле.
Те господарство, що в дурня сардак:
Треба зашити — обрізує поли
Й діри на спині латає сяк-так.

Все те минулось... Година остання
Вже незабаром для мене проб'є.
Татове я виповняю бажання,
І, не здивуйте, воно і моє.
Я залишаю вам землю у спадок.
В ній моя праця і сльози мої,
Хочу, щоб знали, на всякий випадок,
Де вам проводити межі свої.
Грицю, твоє — від смереки в долину
По переорану стежку стару;
Петре, від стежки твоє — по ліщину;
Решта, Іване, твоє. Як умру,
Хата й город за тобою так само —
Маєш за це помагати рідні.
Не забувайте, синочки, про маму,
Хрест на могилі поставте мені.

4

Йшли навпростець до гостинця брати
По сіножатях, як бубони, голих.
Хоч і не важко валізку нести —
Звик же й каміння носити геолог,—
Братові взявся Іван помагати.
«Вчену людину», як міг, шанував.
Кожного разу від отчої хати
В гори «на службу» Петра проводжав.

Петро:

«Що я гадаю про мамин завіт?
Межі повзли не лише через луки —
Влазили в душу зелені гадюки...
Мати дивилась на нинішній світ
Так, як її понедолені предки.

Навіть не так, бо жила між людьми,
Наче сліпа. От колись вагонетки
Коні тягали у шахті, з пітьми
Вже повертались на світло сліпими...
А чи не так і батьки навмання
Вік прожили й не побачили дня,
Тільки відчули, що сонце над ними
В тридцять дев'ятім зі Сходу зійшло...
Міряли все «від стежок до смереки».
В тебе ж землі що по обрій далекий...
Ти тут господар, не в пана тягло».

І в а н

«Правда твоя — то нема що казати!
Я межувати не хочу грунтів.
Хто б то сьогодні іще захотів
Порвані пута свої пов'язати!
Тільки земличка, де звик я робить,
Ніби жива. І не раз мені сниться —
Ніби до мене говорить пшениця,
Та на «моїм», а сусідня мовчить...

Стали вони на високім горбі —
Вже вдалині голубіють Карпати.
Треба прощатись. «Хотів би тобі,—
Каже Іван,— щось порадити, брате.
Глянь: за потоком кривулька-доріжка
Коло ліщини в село поверта —
Там оте поле, що мама-небіжка
З татом купили. На ньому жита
Досі не жаті. От зараз поверну
До бригадира й скажу: «Ти піди
Та подивися, як сиплеться зерно!»
Що він гадає собі! Таж туди
Треба негайно виводить бригаду...—

Голосом тихим додав ще: — А ти
Якось казав, будуватимеш хату,
Кращого місця, як там, не знайти!»

5

Стомлене сонце спочити лягає.
Гори приймають його на нічліг.
Хлопець кохану в зеленому гаї
Жде не діждеться. На землю приліг
Та й задивився в глибокеє небо.
Де забарилася зіронька, де?
«Грицю,— сказала Анничка,— до тебе
Вийду, як перша зірничка зійде».
Буде він милу свою обіймати,
Гладити коси, як льон, золоті...
Дивно йому — адже батько і мати
В цій же ліщині щасливу в житті
Ніч провели. Чи на гони вузенькі
Звідси дивилися довго вони?
Певно, була тоді радість у неньки:
Скажуть спасибі за нивку сини.
Мати моя! Ти не знала, що люди
Камінь з межі віднесуть у чагар,
Бо не на землю давив, а на груди —
Був то найтяжчий селянський тягар.
Нівечив душу і нівечив тіло...
Хоч заливалося потом чоло,
Серце під каменем тим стукотіло,
Жити хотіло, але не могло.
Пізно ти, рідна, діждалась підмоги —
Серце звільнилось розбите, слабе.
Ти ж помирала й не знала, небога,
Щó роздавило і тата, й тебе...
Думи нові напливали. Смеркалось.

В синьому небі зоря зацвіла.
Тихо над ним загойдалася галузь
Ліски тонкої: Анничка прийшла!
Там, де розорано межі навіки,
Батько не скаже доньці: «Не йди —
В хлопця землі, що здоров'я в каліки,
Ще й сирота — нам не треба біди».
І не накаже роками сидіти
Та від багатого ждати сватів...
Так обніміться, щасливії діти,
На неокутому полі батьків!

1955

МОЇМ РОВЕСНИКАМ У КАНАДІ

Брати мої, ровесники далекі,
Розвіяні в заморській стороні,
Не тихий шум карпатської смереки
І не потоків неугавний клекіт
Про вас навіяв спомини мені.

Я ж бачив сам, як ви ішли поволі
З мого села, рядком, як журавлі...
В Канаду йшли, ішли шукати долі,
В торбину взявши хліба, крихту солі
І грудку української землі.

Прощавсь мій тато з вашими батьками,
Я вперше бачив, як ридає він,
І плакав сам дитячими сльозами,
І навпростець хотів іти житами,
Хотів за вами бігти навздогін.

Бо я гадав, що є земля казкова...
Як сім морів перепливти туди,
Сім гір пройти, не проронивши слова,—
Там дивна скатерть ждатиме готова,
На ній всілякої розкладено їди.

А мати на руках тримала сина,
Мого братка, найменшого в сім'ї,
І думала: «Якби не ця дитина,
То і для нас прийшла б оце година
Податись назавжди в чужі краї».

А на хресті край шляху кам'яного
Безсилий дерев'яний бог висів,
Дивився боязко собі під ноги,

Мов відчував, що із хреста гнилого
Прийдеться впасти в придорожній рів.

Я ще не знав, що Ленін є на світі,
Що світ поділений: добро і зло.
Та люди, справедливістю зігріті,
Вслухалися здаля в плачі трембіти,
І наше горе душі їм пекло.

Ті руки, що герби царів зламали
І кривду вікову повергли в прах,
Дроти колючі на Збручі порвали,
Мости з бервен алмазних збудували,
Свободі шовком вимостили шлях.

Брати мої, я знов на місці тому,
Де розлучили нас нужденні дні...
Зі школи дітвора іде додому,
Червоний стяг у небі молодому
Летить, неначе Довбуш на коні.

І наша мова, цькована панами,
Жандармами катована, встає,
І материнська пісня йде полями,
І гори відчиняються, як брами
Добра і щастя! Браття, де ж ви є?

Вас прийняла земля казкова радо!
У темінь шахт, в ліси та в болота
Загнала, наче те безмовне стадо...
О українська зболена Канадо,
О земле з-під могильного хреста!

Як піднялася ти й заблискотіла,
Як сяєш ти на всі материки!

Та чує хмаросяг, і чує вілла,
І чує коренем пшениця вогнетіла,
Де ваших родичів лежать кістки!

Що нагадає вам Вітчизну рідну?
Вона ж бо скинула давно із пліч
Стару, полатану сорочку зрібну
І ходить так, як тій красуні гідно,
Що світ не відрива від неї віч.

Нема, нема уже вузької ниви,
Бо трактор пута меж приросліх здер!
А грудочка землі, що віднесли ви
У край омріяний, та нещасливий,
Ще пахне кров'ю бідаків тепер.

...Вас виганяли злидні до Канади,
А ті, що тут служили ворогам,
Втекли туди з тавром страшної зради,
Бо знали, що не буде їм пощади,
На вашу честь несли ганьбу і страм.

Вони клянуться правдою Тараса,
Затиснуті в патріотичний трок,
Та їхня правда ходить обертаса,
Їх надихає каса, а не ряса,
Лиш долар їхній владар і пророк.

Запроданцям не йме Шевченко віри,
Йому чужий їх зрадницький сонет.
І хай не лізуть братовбивці з шкіри —
З фашистського хреста не зробиш ліри,
Не вийде з ката й холуя поет!

Від серця путь завжди лежить до серця.
І хай в моєму — радісні пісні,

А в вашому печаль і горе б'ється,—
Ніколи путь ота не обірветься!
В полках ми різних — в армії одній.

Я слів коваль, і молот мій нелéгкий,
Та не зів'януть м'язи від ваги.
О незабутні земляки далекі,
Як глек води у день тяжкої спеки,
На бій подати хочу вам снаги.

1954

НЕ ПО ДОРОЗІ

1

«У неї очі сині-сині —
Такі Карпати з далини.
Чи спить вона у полонині?
Чи сняться їй хороші сни?

Чи, може, там гриміли гро́ми
І дощ пролився як з відра...
Й тепер вона біжить крізь ломи
І босі ноги обдира.

Овець шукаючи весь вечір,
В пітьмі зійшла на манівці.
А віти мокрії смеречі.
Її шмагають по лиці».

2

...П'ятнадцять ліжок у кімнаті,
Сім'я студентська чимала.
Вже хлопці полягали спати.
Лиш він один коло стола.

– Хто світло там гасить не хоче?
— Пііт, не грайся із вогнем!
— Що? Муза знов його лоскоче?
— Давайте музу проженем!

У кухні, як в музеї, тиша,
Тут варить він кулешу вдень,
Тут він про милу вірші пише,
Поет, не знаний ще ніде.

3

В ранковій млі Високий замок,
І чути вже трамваїв гул.
І я всю ніч не спав так само,
Як мій закоханий гуцул.

Натхненні, стомлені обличчя
Співців свободи бачив я
І чув, як ще одного кличе
Вітчизна молода моя.

Він зробить їй з пісень намисто,
І слів його не рушить тлін,
Бо серце матиме вогнисте...
А може, мій гуцул — то він?!

4

Це сталось якось так нежданo,
Як все хороше у житті.
Ішов на лекції він рано,
Купив газету по путі.

Переглядає за порядком,
І враз — чи це обман очей? —
Його поезія, мов грядка,
Поміж масивами статей.

У радості душа тривожна,
І він не йде вже, а летить.
А в парку деревина кожна
Йому про щастя шелестить.

5

Ось він сидить уже в трамваї,
А сивий робітник — сусід —
Читає вірш його й не знає,
Чого хлопчина так поблід.

Усмішка та робітникова,
Ледь-ледь примітна на устах,
Йому сказала більш від слова,
І сльози блиснули в очах.

Він бачить пальці мозолясті,
Що мов підкреслюють рядки.
І він до них припав би в щасті,
Як до батьківської руки.

6

Тут бухгалтерія в цім домі,
Скоріше двері відіпри!
Поем, романів невідомих
Прийшли відомі автори.

Ні, це не ті, що в їх портрети
Вдивлявся ще у школі ти.
Дарма шукаєш ти прикмети
Знайомої в обличчях тих.

Дарма у пам'яті уперто
Шукаєш, хто що написав.
Тобі признаюся одверто:
Я їх так само не читав.

7

Він познайомився із ними,
Йому сказали, може, в жарт,
Що в нього непогані рими
І непоганий гонорар...

Посеред шляп таким нерідним
Сіріється його кашкет.
О, ти не вір словам підхлібним,
Не вір собі, що ти поет!

У тебе просто нині гроші,
Візьми і матері пошли.
Куди ж ви, модні макінтоші,
Куди його ви повели?

8

Мені душа болить, як рана,
Бо соромно за те мені,
Що ви п'єте по ресторанах,
П'єте і в'янете на пні.

Що в чарці топите таланти,
Хоч вас не гне тягар турбот,
Що знають вас офіціанти,
Але не знає вас народ.

Що ви забули, хто ви, звідки,
Учаділи в похвал диму.
Великих днів незрячі свідки,
Кому потрібні ви, кому?!

9

Вони сиділи серед шуму,
Їм поклонилася якась...
Про неї він тоді подумав:
«Фарбовано, не доторкайсь!»

Подав їй руку неохоче,
Схилив, знайомлячись, лице
І пригадав кохані очі.
Як глянули б вони на це?

І як би робітник той глянув,
Що став тепер за свій верстат?!
Він встав і вийшов з ресторану.
Ні, він не вернеться назад!

10

О мій збентежений гуцуле!
Я бачу твій майбутній лет.
Збагнути може серце чуле,
Де гонорарник, де поет.

Не матимеш біди-зажури,
Що ти покинув їх самих,
У світлий храм літератури
Не ввійде ні один із них.

Туди «по блату» не пробраться,
Через задвірки не пройти...
Туди одна дорога — праця!
Підеш по ній — дійдеш мети!

1954

ЛЕНІН ІДЕ

Ленін іде! Жити в ярмі доволі —
Громи весняні гудуть.
Ленін іде! Тануть сніги неволі —
Квіти свободи ростуть.

Їх чобітьми втоптують генерали
В ниву німецьку суху.
Проти весни танки рядами стали
На європейськім шляху.

Ленін іде! Наче на ріках крига,
Тріскають плити броні.
Ленін іде! Не зимова відлига —
Світ захитався в борні.

Хоче шпигун квітку собі пришити
На робітничий кашкет.
«Як я тепер маю писати й жити?» —
Плаче продажний поет.

Ленін іде! Встань, непокірний світе,
Правдо, світи в боротьбі!
Ленін іде! Слово його беріте,
Бідні, обдерті, слабі.

Слово його сяє святим булатом,
Сонцем горить віддаля;
Слово його — смерть упирям багатим,
Людяна, вільна земля!

1955

РАДУЙСЯ, ЗЕМЛЕ МОЯ

Радуйся, земле моя!
Радуйся, рідний народе!
Жовтень підняв небозводи,
Правди осяяв ім'я.

Жовтня не спинять кордони,
Бронь та олжа вікова.
Будить він правди слова,
Волі заглушені дзвони.

Правди не вирве з грудей
Гостре залізо вороже.
Воля в путі переможе
Тисячу лютих смертей.

Перед ходою свободи
Стеляться суші й моря.
Радуйся, земле моя!
Радуйся, рідний народе!

Кожна година і мить
Жовтню належить повсюди.
Там, де він завтра прибуде,
Вже його пісня гримить.

З нами брати ясночолі,
З нами вселюдська сім'я.
Радуйся, земле моя,
Мати всесвітньої волі!

1955

ДВІ ДОЛІ

Прийшла до мене доля,
Як був маленький я.
— Чи ти підеш зі мною,
Дитиночко моя?

А хвора мати з печі:
— Таж то моє дитя,
Скажи мені спочатку,
Яке його життя?!

— Він буде тяжко жити,—
Відповідала та,—
В зажурі та в нещасті
Пройдуть його літа.

Ходитиме до школи,
Де клини-паничі,
Зі школи — до роботи,
А вчитися — вночі.

Та вся його наука
Даремно пропаде,
Бо для такого праці
Не знайдеться ніде.

Хіба зречеться мови,
Що ти йому дала,
І кине рідну пісню
У пазурі орла.

Та не журися, нене,
Цього не зробить він.
За рідне слово й пісню
Твій син піде на скін!

Писати буде вірші,
Але за те йому
Уже нобудували
Казарму і тюрму.

Тут скрикнула матуся:
— Тобі його не дам! —
І доля вийшла з хати,
А я лишився сам.

Лишився я без долі,
Та через вісім літ
Спинилась друга доля
У нас коло воріт.

На бойовому танку
У Вересневі дні

Приїхала до мене,
Всміхнулася мені.

Її зустріла мати,
Вклонилась їй до ніг,
За квітами для неї
У поле я побіг.

Вони вели розмову,
А як вернувся я,
Мені сказала мати:
— Оце судьба твоя!

...І я пішов за нею,
Озувши постоли.
Немало ми спізнали,
Немало ми пройшли.

Моя ти щедра доле,
Тебе я не кляну,
Хоч ти мені давала
Питного полину,

Не відступи від мене,
Веди мене і грій,
Щоб не ридала мати
В могилі кам'яній.

1956—1988

РОЗПОВІДЬ МУЛЯРА

Я пану вимурував дім
І свій прокляв лишив на нім:
Хай буде дім, немов труна
Хай сміх у нім не пролуна!

Під тим будинком уночі
Стояв не раз я на дощі.
Та мій прокляття не допоміг —
Я чув крізь вікна панський сміх.

Що панові моя клятьба,
Клятьба безсилого раба?!
Проходили літа сумні,
В палаці — він, а я — в труні.

Аж раз із вулиці вночі
Я вчув, що плачуть багачі.
А рано все я зрозумів:
Вони тікали із домів;

А ми виходили з пивниць,
Неначе в'язні із темниць.
Прийшов у гомоні пісень
Наш незабутній Вересень!

Мурую людям я доми,
Та сам я вийшов із пітьми.
А пан пропав на чужині,
В палаці — я, а він — в труні!

1956

ЛЕВИ

Не знаю вже, хто розповів,
Що в заворушення квітневе
Ревіли стародавні леви,
Жахаючи магнатський Львів.

Чи їх вразила куля ката,
Що цілився в робітників?
Чи душі, сплячі од віків,
Збудив кривавий клич плаката?
Чи, може, криком пролетар
Прогнав спокійність їх задумну,
Коли під Козакову * трумну
Упав на сірий тротуар?
Хто знає це? Та я повірив,
Що леви ожили-таки,
Коли повстали бідаки
На багачів — двоногих звірів.

Сьогодні я прийшов до них.
Стояв на площі нешироκій,
Угадував — чи злість, чи спокій
В зіницях левів кам'яних.
Я гладив їхні буйні гриви,
Торкався до могутніх лап...

О Львове мій, ти не ослаб
За всі змагання і пориви!
Було — давали труйних зел,
Було — збивали домовини,
Та рівно серце б'є левине —
Його не виклював орел!

Вкраїнський город вічно молод,
Росте, працює і співа,
Хоч брав його не раз, не два
В міцні обійми смертний холод.

---

* Козак В. — робітник, убитий поліцією під час квітневих подій у Львові 1936 року. *(Приміт. авт.).*

Ми ж не втікали від зими,
Неначе птиці перелітні,
Ми гріли мури сімсотлітні
Своїми юними грудьми.
Хоч десь там трупне гайвороння
Ще кряче,— все те без пуття.
Співаємо лишень життя,
Чужа нам пісня похоронна...
Не згинуть думи вікові,
Ні наша мова кришталева...
Ті велетні під знаком лева
Мовчать, але вони живі!

1956

* * *

У дитячому серці жила Україна —
Материнські веселі і журні пісні,
Та за мову мужицьку не раз на коліна
Довелося у школі ставати мені.

Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її.

І померла з гризоти вона молодою,
Залишився назавжди без матері я,
Та не був ні хвилини в житті сиротою,
Бо вела мене в світ Україна моя!

1955

* * *

Я народився на землі
Від батька, що орав ту землю.
Ніколи я не відокремлю
Себе від хлопської ріллі.
Із неї виріс я, немов
Пшеничний колосок зернистий.
Я тілом — дужий, духом — чистий:
В мені землі моєї кров.
Мої зернини — то слова.
Як відберуть їх на насіння —
Мене чекає воскресіння,
І сонце, і весна нова,
І слави жни́ва золоті.
Та мав би вищу нагороду,
Як стали б хлібом для народу
Хоч на єдиний день в житті.

1957

* * *

Там, де Лючка круто в'ється,
Де хати в садках,
Де мене носила мати
В поле на руках,

Там я знаю кожну стежку,
Кожен камінець,
Там узяв я пісню в серце
Із людських сердець.

Там земля скупа на жито —
Родить пирії.

Люди потом, чорним потом
Полили її.

Мусить хліб для них родити
Неродючий глей.
Добре мати в серці пісню
Від таких людей!

1956

* * *

Я і ти —
Два світи.
Дві путі
У житті.

Путь моя
Рівная,
А твоя —
Мов змія.

В мене єсть
Правда й честь,
Серце — спів
З гір, степів.

В тебе злість
Мозок їсть,
Серце — лжа,
Ти — ханжа!

Вийшов ти
З темноти.
Як панам,
Служиш нам.

Маю світ
Без панів,
Маєш світ
Плазунів.

В мене світ,
В тебе світ,
Йде двобій —
Згине твій!

1957

* * *

В морі я хотів печаль свою втопить —
Я до моря вийшов рано — море спить.

І мені його будити стало жаль —
Залишилася мені моя печаль.

Ополудні йду до моря і здаля
Бачу, що воно сміється, як маля.

І мені його смутити стало жаль —
Залишилася мені моя печаль.

Уночі до моря знову я прибіг,
А воно ридало біля ніг моїх.

І мені його самого стало жаль —
Залишилася мені моя печаль.

1957

ШАХТАР

Попід землею ходить повзкома,
Але в душі покірності нема.

Він пробиває кам'яні пласти,
Видобуває сонце з темноти.

Таким я завжди бачу шахтаря.
Ліхтарик над чолом,— немов зоря.

Низеньке небо, та високий лет,
Бо він трудар, мислитель і поет.

Горить не кожен твій рядок, либонь;
А в нього кожна грудочка — вогонь!

До рівня отакого ти зумій
Свій поетичний піднести забій!

1957

* * *

Терикони димлять,
Терикони стлівають.
Так минають літа,
Так століття минають.

То безплідний вогонь,
То вогонь у могилі.
Може, мріє про щось,
Але встати не в силі.

А як людям ти шлях
Не освітлюєш трудний,
Хоч століття гори —
Ти мертвець непробудний!

1957

* * *

Падають зорі з неба
Кожної ночі.
Може, тоді вмирають
Люди робочі.

Зірка моя так само
Впасти повинна.
Може, мойого віку
Вже половина.

Зроблено дуже мало,
Майже нічого.

Та зрозумів ціну я
Дня золотого.

Срібні години також
Став я цінити.
Жити мені без праці —
Значить не жити!

Докір за дні пропащі
Дивиться в очі.
Падають зорі з неба
Кожної ночі.

1955

ПРАВДА КЛИЧЕ!

Не змовкає правди голос,
Що веде нас у житті.
Лжа тікає, наче полоз,
Перед нами із путі.

Щоб за нами на дорогу
Знов не виповзала гидь,
Ми, долаючи знемогу,
Мусимо брехню палить!

1957

ЛИСТ
ДО ОДНОГО ЗНАЙОМОГО
В СПРАВАХ
ФІЛОЛОГІЧНИХ

Я знаю, знаю, що не мови
Людей на світі поділили
На злих і добрих. О, якби-то
Свої окремі мови мали
Визискувачі, ошуканці,
Падлюки, боягузи, дурні,
Злодії, бюрократи, вбивці,
Було б із ними чесним людям
Боротись легко. Кожна мова,
Немов земля, родити може
Пшеницю чи осот — залежно,
Хто що на засів облюбує
Умом і серцем. Кожна мова,
Немов вогонь, спалити може
Або зігріти дух — залежно,
Хто що із полум'ям чарівним
Робити хоче. Кожна мова,
Як дерево, з якого буде
Колиска чи труна — залежно,
Хто що подарувати хоче
Своєму брату. Та не буде
Чужу земличку засівати
Пшеницею негідник-ледар,
Що рідне поле напропаще
В будяччі кинув. Ні, не буде
Душі людської зігрівати
Дзвінкою мовою чужою
Перевертень, що рідне слово
В собі згасив, неначе ватру,

Яка в душі палахкотіла
Із днів дитинства. Ні не буде
Братам колиски дарувати —
Хто рідну маму в домовину
Живцем поклав би. А як буде,—
В колисці діти вкалічіють!

1955

ТИ ЗРІКСЯ МОВИ РІДНОЇ

Ти зрікся мови рідної. Тобі
Твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне!

Ти зрікся мови рідної. Заріс
Твій шлях і зник у безіменнім зіллі...
Не маєш ти на похороні сліз,
Не маєш пісні на весіллі!

Ти зрікся мови рідної. Твій дух
На милицях жадає танцювати.
Від ласк твоїх закаменіє друг
І посивіє рідна мати.

Ти зрікся мови рідної. Віки
Ти йтимеш темний, як сльота осіння.
Від погляду твого серця й зірки
Обернуться в сліпе каміння.

Ти зрікся мови рідної. Ганьба
Тебе зустріне на шляху вузькому...
Впаде на тебе, наче сніг, журба —
Її не понесеш нікому!

Ти зрікся мови рідної. Нема
Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма —
В твій слід він кине сміх-погорду!

Ти зрікся мови рідної...

1955

ЛИСТ ПРИБИРАЛЬНИЦІ ДО ПОЕТА

Ми спільно вам листа писать збирались
Бо ваших слів ніколи не забудем:
«Благословенна праця прибиральниць —
Вона потрібна так, як пісня, людям!»

Я прибираю сім кімнат і часто
Свою стару одежу рву на шмати,
Сама я мушу купувати й пасту —
Її завжди в запасі треба мати.

Блищать мої паркети, наче плеса
У місячному сяйві серед ночі...
Можливо, з мене б вийшла поетеса,
Якби вернулися літа дівочі.

Хоч я учитися не мала змоги,
Та балериною назавше стала:
Я на щітках танцюю до знемоги,
От лиш мені не аплодує зала.

Начальник мій купив недавно катер
І по Дніпру катається по-панськи.
У місяць раз лише на білу скатерть
Хотіла б я поставити шампанське!

А прибиральниці у нашім домі
Все теревенять про одне завзято...
Ви ж, певно, із міністрами знайомі —
Чи правда, що підвищать нам зарплату?

1954

1939 РІК

Були роки, що в пам'яті пропали,
Пройшли, як непомітний сірий дощ,
Були роки, що на камінні площ
Камінними і бронзовими стали.

Були роки, що горе нам несли —
Голодні весни, чорні переднівки.
Були роки, що з хатньої долівки
Вели на трясовиння кабали.

Були роки без літа і політку —
Зростались на сльоті снопи гнилі.
Були роки, що на своїй землі
Лишались ми без хліба й заробітку.

Тоді хотіли взяти в нас кати
І нашу мову: раб — німа скотина.
А доки мову маєш,— ти людина,
Що може пісню волі завести.

О пісне волі, пісне бунтівнича,
Тебе леліяв мужній Гаврилюк,
На поклик твій і серед лютих мук
Всміхалися засмучені обличчя.

Тебе міста співали і лани,
Круті плаї і водоспади пінні.
На Галицькій на славній Україні
Ти піднімалася щодня з труни!

Тебе хотіли в землю закопати,
Розстріляну, задушену в петлі,
Та знов ти оживала від землі
І вихором шугала над Карпати!

Були роки, що нам ламали кість,
Та не були ми ницими ні року.
Не шанували кривду сизооку,
Змінивши горду честь на рабську злість.

Ми в'язнями були, але покори
Не прийняли за гратами тюрми.
Ми світло Сходу бачили з пітьми,
Що віщувало визволення скоре.

Прийшов, прийшов тридцять дев'ятий рік'
Отверезіла враз неправда п'яна!
Невинна кров Мельничука Степана *
Зійшла в червоних прапорах навік!

Сховалося гаддя у тихі нори,
Котре шмигнуть не встигло за кордон.
Потрапити панки хотіли в тон:
Вдягли лакейство, скинувши гонóри.

---

* Степан Мельничук — борець за возз'єднання Західної України з Радянською Україною, розстріляний польськими жандармами в Чорткові у 1922 році. *(Приміт. авт.).*

А люди вийшли й стали вздовж доріг
У припливі щасливої тривоги,
Встеляючи косицями дороги,
Чекали визволителів своїх.

Минали так і вечори й світанки,
Стояли ми — обличчями на Схід,
Немов скресаючий на ріках лід,
Ішли заквітчані вінками танки.

Обійми. Сльози. Пригощання. Спів.
Розмови тихі. Зорі-подарунки.
Пісні прощальні. Братні поцілунки.
Карпатський легіт. Широчінь степів.

Бійці рушали далі, і поволі
Розходилися люди по хатах.
І кожна деревина, кожен птах
Відчули разом з нами подих волі.

Воля, воля заясніла
В матері святих очах.
До державного став діла
Той, хто у темниці чах.

Став господарем заводу
Той, хто руки продавав,
Хто боровся за свободу,
Людських здобувавши прав.

Вересень зробився квітнем,
Усміхалося село.
Бідним, кволим, безробітним
Щастя руку подало.

Обірвались межі куці,
Що давили, як удав.
Хто тинявся у розпуці
Без землі,— багатим став.

Відкривались ясні школи
Тим, що вийшли із колиб,
Тим, що мріяти ніколи
Про науку не могли б.

Розквітало на свободі
Все, що в'януло колись,
І діди сивобороді,
Наче діти, обнялись.

Стали молоді радіти
На розкованій ріллі.
Стала мати, стали діти,
Стали люди на землі.

Прийшов, прийшов тридцять дев'ятий рік,
Славетний рік славетного народу.
В одній землі під синню небозводу
Славути плескіт, шум карпатських рік.

В одній землі, возз'єднаній, державній,
Шляхи Шевченка і шляхи Франка.
Не ділить рідних берегів ріка
Кривавою водою, наче ржа в ній.

Як сонце, рік над нами той стоїть,
Його могутнє світло не поблідне,
Його проміння, життєдайне, рідне,
Сягатиме далечини століть.

1959

МОЯ ЗОРЯ

Я не поклоняюся хрестам.
Лиш перед одним я шапку скину...
Він стоїть на маминій могилі,—
Поклонюсь людині, що несла
Горя хрест і вдавлена у землю
Кам'яним, незмірним тягарем.

Поклоняюся тобі, червона зоре!
Пам'ятаю, як зійшла ти в небі,
На якому панське сонце квітло,
Пелюстки тепла панам скидало,—
Ми ж при ватрі гріли мозолі.
Ти зійшла, і сонце нашим стало!
...І мені боєць подарував
Зірочку червону. «Мамо, мамо,
Подивіться, що у мене є!»
Та не знала матінка моя,
Що мене провадитиме всюди
Та зоря, що я собі на груди
Приколов у Вересневий день.

О моя тремтлива, вірна зоре,
Я ітиму завжди за тобою,
Бо ж я бачив, як твоє проміння
Покололо горя хрест чоренний,
Що давив мою вітчизну милу —
Україну — найдорожчу в світі.

«Мамо, мамо, чуєте, це я!»

1959

Іду по рідному селу...
Яке то щастя — хто збагне...
Дивитись, як вечірню млу
Пронизує трудне, ясне,
Могутнє світло з хат, домів,
Де каганець колись димів!

Яке то щастя — свій народ
У світлі бачити! Мені
Оце найбільша з нагород
За всі страждання і пісні,
За все, чим жив і що творив,
За кожен молодий порив!

В оселях тих смачніший хліб
І голосніший спів дівчат.
Лиш хто на серце вже осліп,
Кого струїв минулий чад,
Мойого щастя не збагне,
Не зможе зрозуміть мене!

1959

* * *

Земле Шевченкова, земле Франкова
Зорана горем, засійся добром.
Наче веселки барвиста підкова,
Сяє розмова Дністра із Дніпром.

Земле смеречана, земле пшенична,
Чую тебе я в собі, як Антей.

Будь мені вільна і будь мені вічна
В мові і в серці щасливих людей.

Земле возз'єднана, земле розкута,
Мати стражденна, ласкава моя,
Стліли кайдани, розпалися пута,
З пісні встає України сім'я.

1959

* * *

Кожне слово моє —
Кров і піт,
Вже за нами встає
Щастя світ.
Кожна думка моя —
Кров і піт.
Вже над нами сія
Волі світ.
Кожна днина і мить —
У вогні.
Кожна пісня горить
У мені.

1959

* * *

На дні душі, немов на дні ріки,
Каміння споминів лежить роки.
Його лиш повінь почуттів пересува,
Порушуючи давніï слова.

Поет в мені — неначе риболов,
Що річкою душі моєї йшов,
І рибку-мисль прудку руками він ловив,
І не один він камінь відвалив.

1958

* * *

У небесах схоластики
Не видно мислі-ластівки,
Не видно думки-блискавки,
Що бігає нависκоки.
Я в інше небо вірую,
Стаю його офірою,
В'яжу петлею мертвою
Все, що йому я жертвую.
Мій дух у нім літатиме,
З думками-ластів'ятами;
І блискавкою-мислею
Своє життя я висловлю.
Високе небо творчості,
Ти повне ластівочості,
Ти одягни чоло мені
В свої священні пломені!

1958

УБИВЦІ

1

На Волині, у Дермані сталося,
Із землі просочилася кров!
Вороння ненаситне зліталося
До смутних нерозквітлих дібров.

Та здавалось мені, що не ворони,
А бандерівські хижі кати
Прилетіли в покинуті сторони
Заховати криваві сліди.

Пожирати ту кров із землицею,
Щоб її не побачили ми...
Я стояв над страшною криницею,
Де джерела забиті кістьми.

Я ридав над братами невинними,
Над нещастям народу ридав.
Ідучи за трьома домовинами,
Я утричі сміливішим став.

Ще не писане, ще не говорене
Розітнулось прокляття в мені.
І від нього попадають ворони
І не встануть в чужій стороні!

2

Із криниць витягали побитих людей
Та знімали колючі дроти із костей.

Пізнавали сусіди сусіда свого
Та казали мені, хто замучив його.

Чоловіка свого пізнавала жона,
Називала проклятого вбивцю вона.

І сестричку свою пізнавали брати,
І від них я почув, як зовуться кати.

І від болю душа розкололась моя:
Бо у кожного з них українське ім'я.

Чи ж моя Україна не знала біди,
Чи не мала Шевченка і Сковороди?

Як це сталося так, як це скоїлось так,
Що вона яничарів, убивць, вовкулак

Спородила так само... О мати моя,
Тебе згвалтувала фашистів лая!

3

Писав хлопчина вірші
Про щастя і любов.
Щасливим народився
І дівчину знайшов.

Щасливим народився,
Та в нещасливий день,
Бо люди не почують
Його ясних пісень.

Писав хлопчина вірші,
Чекаючи в саду:
«Виходь, моя Марійко,
Бо я на тебе жду...

А дівчину Марійку
Збезчестили кати
І кинули в криницю,
І годі віднайти.

Він онімів із горя,
Забув усі слова,
Лиш пам'ятає досі
Оті рядочки два.

Він ходить по Волині,
Ночує по ровах
І від людей тікає,
Неначе дикий птах.

В криниці заглядає
І грає на дуду:
«Виходь, моя Марійко,
Бо я на тебе жду!»

4

Дівчина ішла по воду,
Перейшли дорогу їй...
О, не спалось тої ночі
Матері старій.

Мамо, ти біжи щосили —
Там, у темному гаю,
У криниці утопили
Донечку твою.

Бігла полем, бігла лісом,
Билась птицею в гіллі,
Впала і почула стогін,
Стогін з-під землі.

Заридала, закричала,
Підповзла до ручая.
— О, візьми ж мене до себе,
Донечко моя!

5

Пили з криниці воду...
Та що за кат прийшов
Ту воду для народу
Перемінить на кров?

Його я знаю добре
З характеру, з лиця.
Отруйні зуби кобри,
Облудливі слівця!

За Україну-неньку
Умерти він бажа,
Та в серце їй тихенько
Встромив би сам ножа.

Біля криниці в полі
Скривавлена земля.
В геройському ореолі
За морем кат гуля.

Та єсть у мене друзі
В далекій чужині,
Що не дадуть катюзі
Води в найтяжчі дні!

6

Українці ми обá,
Став я вільним із раба,

Ти із пана став рабом —
Не змиритись нам обом.

Ми з тобою не брати:
Україну зрадив ти,
Втік від неї за кордон,
Там тебе пригрів тевтон.

Ти у Мюнхені живеш,
Ти війни нової ждеш,
Хочеш круком на війні
Очі виклювать мені.

Може, я впаду в бою,—
Будеш пити кров мою,
Та вона тебе струїть:
Кров моя для тебе — їдь!

7

О ви, «борці» за Україну!
Я вас ніяк не нахвалю.
Ви вміли підпалити сіно
І туго затягти петлю
На шиї брата ви уміли,—
Гестапівці не розуміли,
На що ви здатні: скупувато
Платили чемним наймитам...
За океаном — що й казати —
Сьогодні більше платять вам!
Та все-таки і там не годні
Вас оцінити так як слід.
Не раз ви ходите голодні
І проклинаєте цей світ.
Єдині ми збагнули добре

І ваше серце «прехоробре»,
І ваші «сяючі» уми —
За все розплатимось лиш ми!

8

Коли від Збруча по високі Бескиди
Ксьондзи відправляли в церквах панахиди,
Неначе за вмерлим, за краєм дніпрянським,—
Ми й крихти не вірили вигадкам панським.
Надії на волю у серці не мерли,
Ми бачили Київ і Харків з Говерли,
Із темряви ночі ми бачили світло —
Воно ні на мить перед нами не блідло,
І нас не лякала катівня Береза *,
В сокирах і косах точили ми леза
На вас, череватих, опухлих від жиру,—
Не було між правдою й кривдою миру!
Коли від Збруча по високі Бескиди
Стояли ще ваші маєтки, мов гниди,
Що нечисть плодили на нашій землиці,
Чекали ми бурі, з дощем громовиці,
Щоб край наш обмити... Ненатлі і люті,
На Захід стекли ви в своїй каламуті.
Та вам заховатись на Заході годі:
Там правда і кривда — так само не в згоді!
І вас ще попід берегами крутими
З панами французькими Сена нестиме,
І з панством німецьким у хвилі Дунаю
Стечете, як сміття,— я вірю, я знаю!

---

* Береза Картузька — назва концентраційного табору для політичних в'язнів у панській Польщі.

9

Ваша Україна — вілли,
Наша — вбогії хатини,
І, хоч слово в нас єдине,
Ми себе не розуміли.

Ваша Україна — жáлі,
Плач за темними віками.
А ми пишем блискавками
Для будущини скрижалі.

Ваша Україна — панна,
Нам її бажання звісні...
Ні до праці, ні до пісні —
Білоручка безталанна.

Наша Україна — мати,
Робіниця невсипуща,
Молода, радянська суща —
Іншої не хочем знати.

Ваша Україна — вмерла,
Наша — вічно жити буде.
О, даремно їй у груди
Цілять ся гарматні жерла!

10

Між нами не лишень кордон,
Між нами — прірва небуття!
Вам Україна — тільки сон,
Мені — ява, мені — життя!

Вам сниться хлоп — слухняний віл,
Що знає лиш цабе та цоб.

Я ж бачу, що із ваших вілл
Зробив для себе школи хлоп.

Вам сниться тихий робітник,
Що йде до пана на поклін.
Я ж знаю — він служить відвик,
Спалив закони ваші він.

Вам сниться лагідний поет,
Що плаче за вчорашнім днем;
А я щодня зову — вперед! —
І ворога палю вогнем!

11

Це неправда, що за волю
Ви боролися в ярмі.
Лицеміри! Нашу волю
Убивали ви самі.

Це неправда, що за брата
Ви страждали у тюрмі.
Лицеміри! Того брата
Мордували ви самі.

Це брехня, що Україну
Ви любили будь-коли —
Як могли б, то й Україну
У криницю б затягли!

12

Будеш, Україно,
Довго пам'ятати,
Як тебе карали
Люті супостати.

Люті супостати,
Найрідніші діти,
Що хотіли матір
Кров'ю напоїти.

Кров'ю напоїти
Із криниці-рани...
Це тобі, матусе,
Щастя довгождане.

Щастя довгождане
За неспані ночі,
Викручені руки.
Виколені очі.

Виколені очі,
Очі-зоряниці.
Будеш пам'ятати
Дерманські криниці!

13

Ой у полі три криниченьки —
Не напитися водиченьки,
Не напитися, не вмитися,
Тільки стати зажуритися.

Невідомо, не раховано,
Скільки люду там поховано,
Скільки вбито не чужинцями,
А братами українцями!

Ой у полі три криниченьки,
Там стояли три вдовиченьки,
Тихо сльози проливаючи
Та мужів своїх питаючи:

«Ой ви, ручки, ви спрацьовані,
А за що ви тут поховані?!
Ой ви, ручки, ви змозолені,
А за що ж ви ще й проколені?!»

Ой у полі три криниченьки —
Не напитися водиченьки,
Не напитися, не вмитися,
Тільки стати зажуритися!

14

Боялися плакати навіть,
Бо ворог спитає вночі:
— За тим комуністом ридання?
За тим комуністом плачі?!

Не висохли сльози у душах
За довгі тривожні літа.
Дружина за мужем голосить,
За батьком — дочка-сирота.

На цвинтарі біля могили
З мерцем розмовляють живі.
Там сльози неначе зернини,
Лежать у пом'ятій траві.

15

Плачуть на Волині
І старі й малі.
Я збираю сльози
На своїй землі.

Недаремно плачеш,
Рідна стороно,

Сіятиму сльози,
Як сіяч зерно.

Хай росте ненависть,
Квітне боротьба —
Вбивцям України
Горе й ганьба!

16

В могилі правда не гниє,—
Встає живою з домовини.
Народе мій, в ім'я твоє
Тебе ж катовано щоднини.

На світі не було ніде
Такої зради й віроломства.
Панове, судний день прийде,
За кров і сльози буде помста!

І вас з далеких заграниць,
З куточків темних вирвуть, сполять,
Не нап'ється ви з криниць —
Вас кров'ю вашою напоять!

1957

Пахощі хвої

* * *

Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову,
Тчемо по дорозі килимок-розмову,
Ниточку між нами слово-човник тягне,
Мріяти в цю пору серце моє прагне.
Це тому, напевно, що давно, бувало,
У таку негоду мріяв я чимало.
...Вечір. Дощ осінній. Під ногами слизько.
Я іду, голодний, босий, з пасовиська
І жену корову стежкою додому,
А діброва шепче щось мені, малому.
Я собі міркую: «От би стать опришком,
В ніч таку підкрастись до фільфарку нишком
І коли засяде панство до вечері,
Вдарити з пістоля, розламати двері,
Стати на порозі, крикнути: «Ні з місця!
Ляжете від кулі, тільки ворухніться!
Я прийшов за вами, я — не по дукати,
Знатимуть лиш сосни, де вас відшукати!»
А до хлопців-друзів (в мене їх багато):
«Підпаліть маєток, нині наше свято...»

Свято не барилось, та прийшло інакше —
Вересень навіки дав нам щастя наше!

Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову,
Тчемо по дорозі килимок-розмову,
Ниточку між нами слово-човник тягне,
У таку негоду серце мріять прагне
Ти сказала, ніжно тулячись до мене:
— За вікном, чи бачиш, абажур зелений.
А які шпалери з даллю голубою,
Ось такі ж так само матимем з тобою...—
Я сказав, що в мене мрії зовсім інші:
Мрію, щоб не вмерли діти мої — вірші...
Мрію, щоб народ мій справді став багатим,
Мрію, щоб добули всемогутній атом
З простого каміння наші інженери,
Щоб були колгоспи всі міліонери,
Щоб ніхто не міряв трудодень на грами,
Щоб не йшли в комуну трутні разом з нами!
Ще одне бажання, наче той осколок,
Що застряг у грудях, вічно мене коле:
Мрію, щоб із поля і з тьмянкої штольні
Позбирались разом бідаки бездольні
Там, за океаном, біля того дому,
Де жерці в офіру змію золотому
Сльози материнські, кров дітей приносять.
Щоб зібрались люди і сказали: «Досить!»
І жерців убили — здохне змій одразу,
А тоді вже стали б до роботи разом
На заводах власних і на власній ниві.
Мрію, щоб на світі всі були щасливі...
Ех, якби не мав я про людей зажури,
Може б, сам помріяв теж про абажури!

1953

* * *

Чого ти мною так гордуєш,
Чого ти слів моїх не чуєш,
Коли тобі вклоняюсь я?
Якщо ти іншого кохаєш,
На мене й заміру не маєш,—
Скажи мені, любов моя!

З грудей я вирву серце нині,
Йому дам крила голубині,
Хай полетить удалину
З моїм невиказаним болем
Над сивим, безконечним полем
В мою карпатську сторону.

Хай полетить за сині кряжі
І матері про все розкаже...
Вона для нього поміж трав
Знайде лиш їй відомі ліки,
Щоб я забув тебе навіки
І снами долю не карав...

1953

* * *

Матусенько! Було, на терня ногу
вколю і плачу. Ти мене полаєш:
«На, маєш —
слава богу!
Отак тобі і треба за свавілля!»

Але душа в самої, бачу, в'яне,
до рани
тулиш зілля
і рвеш стару сорочку на пов'язку...
Мій біль минався хутко. Нині знову
шовкову,
ніжну ласку
твоїх великих рук згадав я, нене...
І знов прибіг до тебе — лиш не сердься
у серці
рана в мене.
Не можу я добути з нього терен,
любов'ю вбитий. Все тобі сказавши,
як завше,
нині певен,
що ти мені поможеш... правда, рідна?
Та що ж це ти не чуєш і не бачиш,
неначе
ти не згідна...
Невже не можеш ради серцю дати,
страждання втихомирити нестримні,
скажи мні,
мудра мати!

1953

* * *

Мій синку,
Нема такого зілля на землі,
Щоб серце лікувати ним,
Але журитися не треба...
Приїдь до нас,

А я в селі
Найкращу дівчину
Посватаю за тебе!
Кохання виліковують коханням!
Скажу, що навіть
Старий і добрий лікар — час —
Тебе від слабості тієї не позбавить,—
Приїдь, приїдь до нас!
Не гнівайся на мене,
Ти знаєш, я проста,
А ти учений,
Ти стільки прочитав книжок,
А я листа
Від тебе прочитати не умію.
Але скажу своє: раділа б я,
Якби ти покохав Гафійку, Анну чи Марію...
Щось не сподобалось мені
Твоєї дівчини ім'я.
А як вона, не дай те бог, фарбує губи
І нігті довгі носить,
Неначе вмочені у кров,
То хай така тебе не любить,
І ти забудь таку любов!
Така мені дочкою бути не захоче,
З такою
Ти житимеш, як у неволі,
І серце заболить співоче,
Навіки скорене тужливій долі!
О, як хотіла б я,
Моє хлоп'я,
Аби вона лиш турбувалася про тебе,
Про всі хатні,
Великі і дрібні,
Потреби,
Аби могла дочутися в душі своїй

Луну твоєї радості чи суму,
Аби не сполохнула словом необачним
Твою задуму,
Коли ти пишеш о порі нічній
(Ти говорив, що нелегкий твій труд),
Подумай сам.
І все-таки приїдь — ми поговорим.
Ти, певно, там змарнів і схуд,
Приїдь хоч відпочити
І поклонитись горам.

1953

* * *

Брудне, обірване хлоп'я
Сміялось в тихому гаю.
Не віриться, що то був я.
На тому місці знов стою,
Де крадене з гнізда пташа
Ховав у пазуху свою,
Міняв у хлопців на ножа.
Як весело було мені!
Чого ж тепер моя душа
В цій лісовій гущавині
Така сумна? А я гадав,
Що, живучи в самотині,
Купаючись у хвилях трав,
Смеречий слухаючи шум,
Забуду ту, що покохав
Собі на лихо, їй на глум!
А тут ходив я малюком,—
Що міг збагнуть дитячий ум?

Тут ось яличка із дубком
Шепочеться — послухай, цить!
В обіймах з кленом-юнаком
Трепета-дівчина тремтить,
Калина гілки простягла
До ясена, та не щастить
В любові їй — вона мала
І не дотягнеться, мабуть...
Гей, швидше звідси до села,
А завтра неодмінно — в путь!
Туди, туди, де зможу я
На тебе хоч здаля зирнуть,
Струнка яличенько моя!

1953

* * *

Коли ми йшли удвох з тобою
Вузькою стежкою по полю,
Я гладив золоте колосся,
Як гладить милому волосся
Щаслива, ніжна наречена...

А ти ішла поперед мене,
Моя струнка, солодка згубо,—
І я помітив, як ти грубо
Топтала колоски пшениці,
Що нахилились до землиці.
Немов траву безплідну, дику
Топтала і не чула крику
Тих колосочків.
Без оглядки
Ти йшла собі, а в мене — згадки

Про те, як на чужому полі
Давно колись, ще у неволі
Збирав я нишком колосочки
В поділ дитячої сорочки.
О, я хотів тобі сказати,
Що те колоссячко вусате —
То невсипущий труд мозільний,
То молодим калач весільний,
То для дітей пахуча булка,
То хліб, що матінка-гуцулка
З долівки вчила піднімати,
Як батька в руку, цілувати;
Та я змовчав. Я йшов покірно,
Бо я любив тебе надмірно,
Але мені тоді здалося,
Що то не золоте колосся,
Що то любов мою безмежну
Стоптали так необережно.

1953

* * *

В матері твоєї руки в мозолях,
В матері твоєї горем битий шлях.
То вона ходила змалку на завод
І на хліб свій чорний не кривила рот,
То вона в лікнепі вчилася читать,
Не платив ніхто їй за «чотири» й «п'ять»,
І любов дівочу чисто всю, до дна,
Лиш одному в світі віддала вона.
То вона сказала: «Час настав! Іди!»,
Коли він прощався з нею назавжди.

То вона сивіла в той тривожний рік,
Як з війни чекали дужих і калік,
Бо не дочекалась... Ну, а ти, що ти?
Ти росла й не знала жодної біди.
Виросла нівроку, й не жалію я,
Що не схожі долі — мамина й твоя.

Тільки ти не знаєш зовсім, далебі,
Чом цілую руку їй, а не тобі!

1953

* * *

Ти мене гуцулом називала,
Та не знала, що в душі гуцула
Словом ніжним ти вогонь роздула,
Що роздула ватру,— ти не знала.

Як вона розпалахтілась дуже,
Ти байдуже глянула на мене,
Слово інше кинула, студене,
Потоптала ватру ти байдуже.

Залишились іскри в попелищі,
А найближчі друзі ненароком
Заглядають в душу добрим оком,
Радять погасити все найближчі.

Тільки хто ж то погасить зуміє
Перші мрії, перші поривання?
У багатті другого кохання
Першого завжди іскринка тліє.

1952

* * *

У лісі яличку зрубали...
За нею заплакав дубок,
Не роси, а сльози упали
На чисту траву із гілок.

Гарячі, пожовклі від болю
Стелились листки восени,
Ялички пеньок із любов'ю
Від снігу вкривали вони.

Та нові листочки щороку
Дубок навесні розпускав,
А вітер берізку високу
Йому на плече нахиляв.

І пестив він коси другої...
Але, як з далеких дібров
Доносились пахощі хвої,
Він марив про першу любов.

1953

* * *

Я зрозумів у той шалений вечір:
Розчавлена моя сопілка вщент.
Поклала тому руку ти на плечі,
Що сів, як бог, за чорний інструмент.

А він неначе не звернув уваги,
Лиш усміхнувся — переможний сміх

Мене ударив, як хльосткий батіг,
І я не знав, де дітися від наги.

Що ти любила музику до болю,
Я знав раніш, кохав тебе за це.
А що тепер подіяти з собою,
Куди побите заховать лице!

Уже великі очі не шукали
Мене в студентськім гамірнім гурті,
Здавалося, титан ламає скали,—
Рівняє небеса на висоті.

І я згадав тоді свої Карпати
І стомлених роботою батьків.
Якби на піаніно вчили грати,
То, може б, я такого не терпів.

О ні, я вам не дорікаю, рідні,
Спасибі, що учили, як могли,
Що все-таки мені за гроші бідні
Із ярмарку сопілку привезли...

1954

* * *

Прийшла і стала серед кімнати.
Вона хазяйкою тут була.
Звільняю крісло, прошу сідати
І не питаю, чого прийшла.

А коси... коси вона сьогодні
Вінком заклала, як я люблю,
А чорні очі — глибінь безодні,
Впаду, як тільки ще крок ступлю.

Невже це правда, що в довгі ночі,
Коли, замкнувшись, я тут ридав,
Ці ніжні руки, такі жіночі,
Ці очі й губи хтось цілував?

Чи то дружина пішла на зраду,
Чи просто жінка була вона?
Кажи сьогодні мені неправду,
Занадто правда твоя страшна.

— Прости,— шепнула тихенько-тихо,
Що тільки серце почуть могло.
І все змішалось — і щастя й лихо...
А може, лиха і не було?

Було. Забути — себе дурити.
Нового серця шукать дарма.
А як я буду її любити,
Коли у грудях печаль сама.

Коли невіри холодне жа́ло
В мені,— від себе куди втечу?
Пішла. А серце моє кричало:
«Вернись, вернися, я все прощу!»

1954

* * *

Я тільки раз, єдиний раз любив,
А скільки я ненавидів — не знаю,
Ненавистю душі не погубив,
Любов мене замучила до краю.

У серце, наче в землю деревце,
Вона вросла, коріння розпустила
По жилах — в груди, в руки, у лице,
І кров моя любов мою живила.

Вона цвіла! Ох, як вона цвіла!
Не думав я тоді, що доведеться,
Холодний піт стираючи з чола,
Її навіки виривати з серця.

Бо не для мене був той пишний цвіт,
Обсипались на інших пелюсточки...
Але не скаржусь, що на білий світ
Я народивсь, як кажуть, без сорочки

Її давно я серцем розлюбив,
Та кожною клітиною дрібною
Любитиму! О, що б я не робив,
Любов моя вмиратиме зі мною.

1954

* * *

Чи досі я тебе люблю,
Не знаю сам, а ти
Для мене ні кохання, ні жалю
В душі давно вже не змогла знайти

Твої листи
Такі холодні і короткі, мов наказ.
Навіщо пишеш їх мені?!
Чи для того, щоб раз у раз
Відновлювати біль?! Чи ті пісні,
Що я співаю з болю, милі так тобі,
Немов осінні квітки польові,
Що зацвітають лиш тоді в траві,
Коли природа у журбі?!
Не бійся, я співать не перестану,—
Для цього досить музики в житті.
Я лиш тому співаю про кохану,
Що так мені потрібно ніжності,
Як спраглому — води...
Та серед інших лагідних образ —
Які болючі ті листи,
Холодні і короткі, мов наказ.

1955

* * *

Земля покрита білою габою,
І вітер під вікном — жебрак-скрипаль.
Не жаль мені, кохана, за тобою,
Свого ж одуреного серця жаль.

Ні, я не егоїст! Я серце дав би,
Щоб не замерз музика під вікном,
Я виливаю кров щоднини в ямби
І нелегким радію таланом.

Чи ж серцем зрадженим людей зігрію?
Чи в ньому щирі я знайду слова?

Так, не згубив ще я велику мрію,
Від неї рана в серці зажива.

— Заграй мені веселої, небоже,—
Знадвору в хату кличу скрипаля.
І раптом бачу, чи здалося, може,
Що зеленню вкривається земля.

1955

* * *

Думала сумна смерека:
«Де краса у мене?
В інших, бачу, розвилося
Листячко зелене.
А я стою однакова
Літом і зимою;
Як мій дуб мене покине,
Що буде зі мною?»
І, щоб він простяг до неї
Широкі долоні,
У калини попросила
Корали червоні.
У берези позичила
Білої сорочки,
Щоб на неї задивлялись
Хлопці-ясеночки.
А вони не задивлялись,
Тільки дивувались,
Відхиляли від небоги
Пишнолисту галузь.
Уночі вона тихенько

Запитала дуба:
— Чи й тобі у цій одежі
Стала я нелюба?
— Ні, нелюба, у чуже ти
Одяглася всує,
Той убір, що іншим гарний,
Тобі не пасує.
Я тебе любив без нього
Щирою любов'ю
І любитиму, як станеш
Знов сама собою.

1955

* * *

Як дуб листочки пожовтілі
Тримає на своєму гіллі
Аж до травневого розмаю,
Отак і я своє кохання,
Зимою вбите спозарання,
У серці юному тримаю.

Як потепліє, повесніє,
У гаї знов зазеленіє
Новеньке листячко дубове.
Тебе ж не замінить новою,
І ти не оживеш весною,
Моя єдиная любове!

1955

* * *

Досі не знаю,
Хто ти, кохана,
Щастя чи горе,
Честь чи омана?!

Горя не страшно,
Знався я з горем.
Сядем з тобою
Та й поговорим.

Страшно неправди
З тими устами,
Що цілував я
Вчора без тями.

Страшно неправди,
Ніжної дуже...
Досі не знаю,
Хто ти, мій друже.

1955

* * *

Ти снилася мені щоночі,
Коли я за тобою чах.
Усміхнені уста дівочі
І море радості в очах.

Вже не тужу я за тобою,
Та снишся далі ти мені.
Уста вже зімкнуті журбою
І очі висохлі, сумні.

1955

* * *

Є жінки — немов зірки небесні,
Що згоряють, впавши з висоти.
Я ловив їх усмішки облесні,
Та була у серці тільки ти.

Є жінки — немов квітки весняні,
Що шершавий пробивають сніг,
Я стояв над ними в здивуванні,
Та тебе забути я не міг.

Є жінки — немов листки осінні,
Що летять з вітрами вдалину.
Я ходив за ними в отупінні,
Та кохав тебе лише одну.

Раптом я збагнув, що ти, кохана,—
Не зоря, не квітка, не листок.
Ти для мене мила і жадана,
Найзвичайніша з усіх жінок.

1955

* * *

Ой прийди до мене на розраду,
В тебе є слова — солодкі вина,
В тебе груди — грона винограду,
В тебе стан — тоненька яворина.

Ой прийди до мене на кохання,
В тебе губи — перестиглі вишні,
В тебе очі — голубе світання
В тебе руки — вітренята ніжні.

1955

* * *

Приснилась ти мені,
Щасливим я збудився,
На ранішні вогні
Весело подивився.

І вибіг я надвір
У досвіток студений.
Зернини ясних зір
Зробились біля мене.

По небу я блукав,
Радіючи тобою,
І зорі засипав
Землею голубою...

Коли у вишині
Врожай заколоситься,
То другий раз мені
Повинна ти присниться.

Щоб міг я знов піти,
Як нині, по блакиті
І міхи привезти,
Зірницями набиті.

1955

* * *

Не спить моя журба,
Хоч як її гойдаю.
— Чи ти, журбо, слаба? —
Тихесенько питаю.

— Ні, не слаба я, ні,
Але не хочу спати,
І мусиш ти мені
Усеньку ніч співати!

І ніч, і цілий день,
І все життя до краю!
— Ох, стільки я пісень,
Моя журбо, не знаю!

1955

* * *

Ти була моєю,
Ти чужою стала.
Ти була зорею,
Ти з небес упала.

Як упала в море,
Чисте і прозоре,—
Плавай собі, зоре,
Перебуду горе.

Як упала в темне
Багновище бруду,—
Горе це, напевне,
Я не перебуду!

1955

* * *

Моя любов — усохла деревина.
Вона радіє, як зима надходить,
Бо всі дерева схожими до неї
Стають о тій порі. Безлисті, чорні
Гілки, мов кості, бо обгризли їх
Вітри осінні — пси проголоднілі.
Вона сумна весною, бо її
Здалека видно в зелені хвилястій.
Вона мене боїться — рубача,
Що ходить і вичищує невпинно
Душі зелений сад. Коли підходжу
З сокирою до неї, щоб зрубати
І на багаття кинути її,
Вона тремтить! Один листок зелений
Ще є на ній. Один листок надії,
Що буде ще мене любити
Моя кохана. Бризне листям буйно
Те пагілля. Тому-то обминає
Із року в рік усохлу деревину
Сокира точена...

1955

* * *

Мила, навіщо кличем
Розсуд у горі своїм?
Нема оправдань будівничим,
Коли завалиться дім.

Наче слюда у граніті,
Блиснуло скло в смітнику...

Ми будували на смітті
Щастя будову тяжку.

Серце моє затужить,
Серце зажуриться знов —
Ні, не любов, а байдужість
Там ув основі основ.

Ні, ти мене не любила.
Дім розколовсь, як скала,
В нім ти мене залишила,
А сама — утекла.

Я врятувався чудом,
Вийшов із битви немов,
Тільки про це не будем
Нині вести розмов.

Інша в мене оселя,
Інший на світі час.
Добре, що смутку стеля
Не роздавила нас.

1955

Бистрина

*

На чатах

ЗАСПІВ

Слово — на чати!
Спати забудь!
Будем стрічати
Всяку паскудь.
Зрада тут буде
Рватись вперед —
Кулю — у груди,
В серце — багнет!

Слово — на чати!
Слухати вмій!
Тут плазувати
Буде, як змій,
Тихо, спокійно
Трутяне зло,—
Стрілити вмій-но
Прямо в чоло!

Слово — на чати!
Дружба — пароль!
Кривді промчати
Тут не дозволь!
Очі ворожі
Гострі, як ніж.
Ти на сторожі
Правди стоїш!

1960

* * *

Мої діди, знедолені та бідні,
Шукали правди у цісарському Відні.
Шукали тут ясного оборонця,
Та не знайшли ні правди, ані сонця
Їх мучили орендарі й магнати,
І мусіли вони в ярмі конати...
А я приїхав з правдою святою
У фестивальний Відень. Із собою
Я не привіз ні скарги, ні печалі.
Братання — мій девіз на фестивалі.
На мене ворог тут сичить змією,
Та я могутній правдою своєю.
Зі мною скрізь ім'я мого народу,
Звістую мир, і злагоду, і згоду!
І там, де дід мій плакав од відчаю,
Я в колі побратимському співаю.

1960

ЩО СКАЗАВ ГАНС ФЕДЕР

Я син комуніста. За це вчителі
Мене зневажають.
Пани й паничі, і дорослі й малі,
Ненавидять, лають.
Та їхньої ласки не треба мені,
Хай відають бóги —
Не буду гонорній, лихій дітворні
Стелитись під ноги.
Дорогу майбутню і долю свою
Я знаю достоту.
В черзі довжелезній не раз постою,
Щоб мати роботу.
Тюремна зірниця чекає мене
Або милостива.
Черга за безплатним обідом, що тхне
Гнилизною пива.
Я син комуніста. І діло його
Я мушу звершити.
Тримайся, надіє, єдина снаго,
Щоб жити, щоб жити!

1960

ВУЛИЦЯ

З вікна готелю віденського я
Дивився на вулицю. Як течія
Ріки прудкої, вулиця шуміла,
Сичала, корчилась, немов змія,

Залізними зубами скреготіла
І блискала очима, наче смок.
А я дивився. Попасти під замок
У за́мок до страхітної потвори
Я не боявсь. Тяжким ножем думок
Я розсікав створіння те суворе...
То не страховисько, не річки плин,
То люди все у вигляді машин.
Вантажники, що порскали бензином,
Хропіли тяжко, збившись в ряд один,
Свою дорогу давши лімузинам.
Вони на астму хворі, в їх очах
Горів печальний електричний жах,
Вони були могутні і безсилі,
Та їм не обіцяв нічого шлях,
Поділений на кілометри й милі.
А «опелі», і «форди», і «рено»
Летіли біля них до казино,
Швидкі нахаби і зарозумільці.
Світ, надвоє розділений давно,
Побачив я тепер, як на тарілці.
Я крикнув до вантажників: «Раби!
Спиніться грізно, станьте на диби,
Угору піднесіть рапаті скати,
Включіть сигнали бунту й боротьби
І паразитів киньтеся топтати!
Ми переможем, а як ні — то вмрем!»
Ішли вантажники із тягарем
І заглядали у мою квартиру...
Ревла в моторах лють старих ярем,
У зблисках фар не бачилося миру!

1960

ПСИ

На псах висять уже кравати,
А не сталеві ланцюги,
І навіть пісню заспівати
Хотіли б хитрі вороги.

І пащу роззявля псяюха —
Той спів на гавканину схож.
Та Відень вже тепер не слуха
Тих опсявірених вельмож.

Про що гарчать чужі бульдоги,
Задерши морди догори?
Вони порвать не мали змоги
Твої державні прапори.

Загнавши псів отих до буди,
Ти, Австріє, тепер дивись,
Щоб ті вовки тобі на груди
Не кинулися, як колись,

Щоб серце вигризти з-під ребер,
Щоб випити гарячу кров.
Росте страшний фашистський цербер,
Його погладжуєш ти знов.

Ти вже забула все, я бачу,
Та ця непам'ять — знай — страшна.
О, віджени лаю собачу.
Бо загризе тебе вона.

1960

ФІАЛКА З ВІДЕНСЬКОГО ЛІСУ

Я купив у букініста
Томик Шіллера, а в ньому
В'ялу, висохлу фіалку
Між сторінками знайшов.

— Хто зірвав тебе, маленька,
І навіщо вклав у книжку? —
Я спитав її і раптом
Відповідь ясну почув.

Тихий, тихий голосочок,
Мов струни тонке бренчания,
Від фіалки плив чи, може,
Із душі моєї плив.

— Я у Віденському лісі
Виросла, і синє небо
Впало на мої листочки
Разом з майовим дощем.

Я була вродлива дуже,
Я була щаслива дуже,
Я не знала, що то горе,
Я не бачила людей.

Та вони прийшли до мене —
Дівчина і хлопець юні.
Обіймались, цілувались
Біля мене на траві.

Він поклявсь її любити,
І зірвав мене ласкаво,
І до платтячка на груди
Дівчині своїй прип'яв.

І свою кохану хлопець
Називав моїм найменням —
Тож вона, як спогад милий,
В книжці берегла мене.

Вчула я одного разу,
Як та дівчина ридала:
Виганяє власник дому
Із квартири їх сім'ю.

І на другий день я вчула,
Як та дівчина ридала:
Мати вмерла — сиротина
Залишилася одна.

І на третій день я вчула,
Як та дівчина ридала:
Милого в тюрму забрали —
Комуністом був юнак!

Я від болю і страждання
Дівчини тієї всохла,
Навіть спогадом чарівним
Перестала бути я.

Не поглянувши на мене,
Дівчина моя убога
Шіллера коштовний томик
Букіністу понесла...

О фіалочко зів'яла,
Чом не можу повернути
І тобі і всім на світі
Волю, молодість, любов!

1960

У СОБОРІ СВЯТОГО СТЕФАНА

Вона молилась, як свята,
Русалка з бистрого Дунаю.
В очах покірна доброта
І синь така, що я не знаю,
Чи є на світі де краса
Ще більш натхненна і чистіша...
Церковні сірі небеса,
І кам'яна пітьмава ніша,
І скалка сонця золота,
І музика тяжка органна —
Запам'ятались на літа...
І ревно так молилась панна,
Немов якийсь принадний гріх
Пропалював її істоту;
І відірвати я не міг
Від неї погляду. До зльоту
Зібралася моя душа,
Але в соборі — наче в кліті,
А ця гріховниця чужа
Здалась найкращою на світі.
Я бачив по сумних очах,
Що бог — у серці русалчати.
Мене схопив за горло жах,
Щосили я хотів кричати:

«О, підніми своє лице,
Зі мною ти ходи, красуне!»
Я знав, на мене бог за це
Стіну собору не посуне.
Та я навшпиньки перейшов
До виходу побіля неї.
Я не порушив молитов
Ясної віденської феї.
Вона світилася в мольбі,
Немов наповнена сльозою.
Великі очі голубі
Пекли стражденною красою
І чув я біль, коли складав
Зухвалі та болючі строфи,
Коли до тебе ревнував,
Старий, облудний Саваофе!

1960

ПИВО

Є у Відні пиво —
Просто диво.
Піна — як сметана,
Бездоганна,
Ну, а смак...
Той чумак,
Що «в Києві на риночку»
Пропив штани і сорочку,
Удмухнув би кухлів тридцять,
Щоб гуляти й не журиться...

Сіли ми за столики —
Пиво вже несуть.

Пиво п'ють католики,
Лютерани п'ють.
П'ють одні квапливо
Пиво любе.
Інші цідять пиво
Поміж зуби.
Всяк шинок відвідує,
Пиво добре п'є.
Пиво до обіду є,
До вечері є.
Гладить задоволено
Бюргер черевце:
Лікарем дозволено
Споживать пивце.
— Може, немовляточку
Замість молока
Принесете, таточку,
Гальбу-дві пивка?
— Подивіться, хлопці,
На оцих панів,
Ці не пропивають
Шкіряних штанів!
Це таке створіннячко,
Що своє
Пропива сумліннячко,
Якщо є.
Бо це «гуманісти»,
А не чумаки.
Чумаки за себе пили,
А ці — навпаки.
Все за інших...
За гарем султана кримського,
За коханок папи римського...
«Гуманісти» випити б могли
За дівчаток веселеньких ще й смоли.

А в куточку
Сів на бочку
Шпик — очі, як рани.
Що йому католики і лютерани?
Він за нами підглядає,
Наші тости підслуховує,
Чиниться, мов щось читає,
Ніби щось він підраховує.
Надійшли студенти,
Дали йому пива,
І стала людина
Миттю щаслива.
І пішов собі шпик — очі, як рани,—
В інші бари і ресторани.
Сміються студенти,
П'ють «гуманісти»,
Пива багато,
Нема що їсти.
Прекрасне пиво —
Як же воно робиться?
Все тут важливо —
Навіть подробиця.
Вийшли ми з бару
В доброму настрої.
Ох, як же хочеться
Додому з Австрії!

1961

Бистрина

МОЯ ЗЕМЛЯ

Моя земля була тверда, немов бетон,
Коли хотів її порізати тевтон.

Моя земля була м'яка, як медяник,
Коли до неї мій отець в неволі ник.

Моя земля була слизька, неначе лід,
Коли ходив по ній багатий дармоїд.

Моя земля була легка, як змах крила,
Коли по ній моя матуся з поля йшла.

Моя земля була шорстка, немов кора,
Коли здихала в ній фашистська машкара.

Моя земля була пухка, як лист купав,
Коли на неї брат розстріляний упав.

Я молодий, але до щастя йшов здаля,
Мені свою снагу дала моя земля.

Вона не тільки кров, вона — мої слова,
Мій біль, мої думки, моя любов жива.

На неї схожим став я всім єством своїм,
І атомний мене не переколе грім.

Я з неї народився і нею стану знов,
Та дух мій збереже її жива любов.

1961

* * *

Слова, поете, неживі
Бувають інколи у тебе,
Мов гудзики на рукаві:
Лиш для краси — не для потреби.

Нехай веселий пустодум
Подзвонить римою завзято,
А ти повинен шить костюм
На будень, не лишень на свято.

Щоб можна в ньому йти у степ
Траву косить і сіять жито.
Подбай, звичайно, і про те,
Аби сказали — гарно вшито.

1961

* * *

У селі на водохреща
Хрест колись робили з льоду.
Він топився аж весною
В ясну сонячну погоду.

Вже ріка знесла крижини,
Поле вже сніги відкрили,
А на березі стоять ще
Льодові блискучі брили.

Та вони неначе в землю
Загрузають щохвилини...
Так на сонці правди й волі
Стопиться брехня й загине.

Баламутство, злоба, кривда —
Все, як хрест отой, розтане,
Набереться каламуті —
Океани, океани!

1961

* * *

Розклада весна багаття
По обочах і садах.
Зеленіє Підкарпаття,
Ліс обновою запах.

Пломінь ходить без пощади
По ламкому сушняку

І виводить на левади
Квітку свіжу і струнку.

У сліди вогню вступає
Квола травка, як дитя.
Барвінкове і безкрає
З полум'я встає життя.

Листя, що з дерев наскубла
Люта осінь, бур'яни,
Ріща і гадючі кубла —
Все горить в огні весни.

Білі хмари, ніби шатра,
Видно небо аж до дна!
Оновляє землю ватра,
Танцювальниця хмільна.

Гнеться ватра, як вітрила,
І злітає, як мотиль,
Вхлинувши в прекрасні крила
Бруд, будяччя, сміття, гниль.

1961

* * *

Ходить вітер із мітлою, мов двірник,
Замітає перед хатою хідник.

— Вітре, вітре, чи і в тебе є дочка,
Як у нашого старого двірника?

Бо у нашого старого двірника
Цяця-доня є мальована така,

Що отця свого соромиться за те,
От що сміття він із вулиці мете!

Засміявся вітер: — Покажіть мені
Ту, що відцуралась простої рідні,

Мов лозу, її пригну я до землі,
Щоб поцілувала чорні мозолі!

1961

БИСТРИНА

Люблю я бистрину життя,
Прозору, поривну, глибоку,
І не ховаюся в затоку,
Де шумовиння і сміття.

На бистрині нелегко плавать,
Бо хвиля зносить, хвиля рве.
Хто нидіє, а не живе,
Нехай шукає тиху заводь!

Там, на гнилому дні саги,
Верткі вужі, лякливі жаби,
А бистрина несе дараби,
В ній сяють блискавки-пструги

На те я маю руки дужі,
На те співа душа моя,

Щоб, де найшвидша течія,
Плисти, а не лежать в калюжі!

Ніколи не торкнеться твань
Мого нев'ярмленого духу,
Бо я народжений для руху,
Для боротьби і для страждань.

1961

ШЛЯХ РАКЕТИ

Скільки подолала перепон
На своїй дорозі та ракета,
Як була ще мрією поета,
Вченому з'являлась, ніби сон!

Мусила вона пробити грати,
За якими мучився Галілей,
Крізь вогонь, що пожирав людей,
Мусила неткнутою промчати...

Мусила пробити на льоту
Темноту, що по церквах затвердла,
Скелю лжі, яку не брали свердла,
Непощербну царську глупоту.

Та злетіть вона не мала сили,
Доки ми їй крила не дали,
Люди, що не падали від мли,
А над світом сонце засвітили.

Щó для неї та космічна мла
Після пройдених століть облуди!
Тож носити всім планетам буде
Силу світла нашого й тепла!

1961

* * *

Людство — як море. Ідуть та ідуть
Хвиль покоління.
Вічності сила срібляста, як ртуть,
Б'ється в каміння.

Що я? Малесенька хвилька на мить?
Крапля на скелі?
Променем сонця я хочу світить
В людській оселі!

Людство — як море. В краплі — в мені
Сонце і днина.
Чи на поверхні, чи в глибині —
Гине краплина.

Скрізь виростає з каміння й води
Листя зелене.
Я тимчасовий, та мусить пройти
Вічність крізь мене!

1961

* * *

Я бачив на річці в прозорім льоду
Зернину пшениці. Її на льоту
У твердючі хвилі впустило пташа,
І там зледеніла пшенична душа.
Умерла? А може, зернина крізь лід
Ще бачить і сонце, і небо, і світ,
Та кільчик не може пустити вона,
Бо скиба із льоду, чистенька, ясна,
Стискає безжально. О, краще в землі,
Хоча не у світлі, зате у теплі,
Хоча у пітьмі, та в надії на те,
Що колос на щастя колись проросте!

1961

* * *

Над ямою він сам стояв,
А сто катів було — не менш.
Йому в потилицю стріляв
Рудоволосий Übermensch *.

Та сталось так, що він ожив,
З могили виповз уночі.
Його над ранком серед нив
Знайшли убогі сіячі.

Багато перебув атак,
Бо вдруге жив не легкома.

---

*Übermensch — надлюдина *(нім.)*.

Та не сміявся, сміх — то знак,
Що вже убивць його нема,

Що іберменшівська змія
Вже спопеліла на вогні...
Його сьогодні бачив я,
Та він не посміхнувся, ні!

1961

СВЯТЕЦЬ

Живе собі в Канаді піп,
Смиренний, ніби те ягня.
І тіло господа на хліб
Він перетворює щодня.
І кров господню на вино
Він перемінює за мить.
Напевно, бог уже давно
Його діла благословить.
А в тиші галицьких дібров
Могил-криниць розкрите дно...
Не може піп народну кров
Перетворити на вино.
Не може випити святець
Ту кров — криниця не кіот!
Він тисячу пробив сердець,
Свій «прославляючи» народ.
Він розпинав, залізом пік,
Мив руки потім, як Пілат.
За морем божий чоловік
Знайшов своє добро, свій лад.
Він проповідує: «Не вбий!»,

В руках тримаючи хреста.
Прозри, нарешті, хто сліпий,
Хто осквернив свої уста,
Цілуючи м'яке, як слиз,
Криваве руччя, хто стоїть
Навколішках у тіні риз!
В норі павук убивчу сіть
Сплітає молячись... Го-го!
Побожним став на чужині.
Але на сповіді його
Спитають не псаломи, ні!
Про петлі, скручені з дротяг,
Що ми знімали із кісток,
Про те, кого в криницю тяг,
Відповідатиме святок.
Не пропаде й одна сльоза
Мого народу. На зорі
Прийде караюча гроза,
Затопить павука в норі.
Відплата жде його за біль
Моєї рідної землі.
Він надягнув єпітрахиль,
Але задушиться в петлі.

1960

ІВАН ЗАГАЙЧУК

Поема

1

Літа, літа пройшли відтóді,
Як я, хлопчина-сирота,
Просив роботи в цій господі...
Пройшли, промчалися літа.

Найнявся я робити в стайні.
От, викинь гній та підстели,
Щоб коники були охайні,
Блискучі, дужі, як орли.

Але хіба на тому стане?
Я всі роботи перейшов.
Бувало, крикне хто: «Іване!» —
Лечу до того стрімголов.

І все роблю, що не попросить.
У наймах просьба — то наказ.
Багач тобі не скаже «досить»
Ще й підганяє раз у раз.

Як гарував я, як робив я,
На побігеньках був у слуг:
Від осені до переджнив'я
І знов до сніжних завірюх.

Тяжкої наймитської долі
Я навіть прокляти не міг,
А тільки плакав у стодолі,
Коли вузлований батіг

Мені синцями спише тіло
(Так фірман бив мене, підляк)
І досі тямлю, як боліло,
Неначе є на серці знак

Від сирового батожища.
В нічній зволоженій імлі
До матері на кладовище
Приносив я свої жалі.

На гробику росте ялиця,
Звалився хрестик у траву...
Туди ходив я помолиться
І розказати, як живу.

Як мучуся, поневіряюсь,
Як б'ють мене усі й за все,
Як ласка згірдна, мов окраєць
У пазусі, мене гризе.

Ходив я скаржитись до мами,
Що доля — мачуха лиха.
Так виріс я під батогами
І дослужився до конюха.

2

Росли, неначе два соколи,
В газди мойого два сини.
Повернуться, було, зі школи,
І біля мене вже вони.

— Гей, вуйку Йване, а коли ми
Поїдем за грибами в ліс? —
(І забував я із малими
Про гіркоту пролитих сліз).

— Гей, вуйку Йване, а коли ви
Нам казочку розповісте? —
(І на моє життя хмарливе
Світило сонце золоте).

— Гей, вуйку Йване, а коли-то
Ви заспіваєте нам знов? —
(І знову козаченька вбито,
І червоніє в житі кров).

Хлоп'ят любив я... Чей же, діти
Не винні в тім, що наймит я,
Що мусили осиротіти
Дитинство й молодість моя;

Що батько мій умер в Канаді,
Шукаючи мені добра,
А маму в тихім безпорадді
В могилу струтила жура...

Хлоп'ят любив я, що й казати,
Вони ще знати не могли,
Що їхній батько, їхня мати
Мене навіки запрягли,

Неначе ту німу скотину,
У наймитський гризький хомут,
Що віддавав я без упину
За чорний хліб свій чорний труд.

Любив? Чи, може, тільки сниться,
Чи вже ненавидів тоді
За те, що доля, як служниця,
Їм догоджала у житті!

Якби ж то мав я серце віще,
Що дивиться в майбутні дні,
Якби провидів я тоді ще,
Кому — казки, кому — пісні,

Я настромив би їх на вила,
Щоб кров скажена потекла,
Щоб гадина собі не звила
В розпещених серцях кубла.

3

Захланний чоловік хотів би
Коло самого бога стать.
Газда наш був побожним ніби
Мав показну він благодать.

На водохреща він стояти
Хотів найближче до попа,
І трійцю * у руках тримати,
Щоб бачила його товпа.

Чи обламалася крижина,
Чи, може, підштовхнув як слід
Його якийсь там біднячина,—
Пішов навіки він під лід.

Знайшли ми трупа. Всі провини
Я відпустив йому з людьми.
Як двері, віко домовини
Навіки зачинили ми.

---

* Т р і й ц я — свічник для трьох свічок.

Забили міцно гонталями *...
І що з того, що він багач?
Вже не підніметься із ями,
Хоч золотими слізьми плач...

А через місяць удовиця
Мене закликала в янкир.
Не може в очі подивиться
І побіліла, як папір.

Та каже просто: «Ти, небоже,
Газдою бути б не хотів?»
Кажу: «Хотів би».— «Ну, то, може,
Пришлеш до мене старостів?!»

І посміхнулася, а в мене
Упало серце і навпіл
Розбилось, як горня черлене,
Яким ударили об піл.

Я зрозумів — носити в ньому
Уже не зможу я любов.
І до стодоли на солому
В ту ніч я спати не пішов.

А по селу пішла неслава
Правдива і тому страшна.
Отак мене взяла смаглява
Газдиня, любка і... жона.

Ми повінчалися. Одначе
На щастя сітки я не сплів.
В багацькі чоботи неначе
Я перезувся з постолів.

---

* Гонталі — цвяхи.

Та не мені — моїм халявам
Казали люди: «Слава Йсу!»
Я чув — мій дух стає трухлявим
Я чув — гублю снагу й красу.

Я проміняв своє кохання
На коні, гроші і грунти.
Я від світання до смеркання
Робив, не маючи мети.

Душа моя була розп'ята.
Та все-таки було одне
У мене щастя — то хлоп'ята,
Що батьком кликали мене.

4

Вони мене читати вчили,
Щоб я в житті не був сліпцем...
О спогадання любе й миле,
До мене ти ідеш тихцем...

За стіл сідають вечорами
Мої маленькі вчителі.
І я шершавими руками
Складаю літери малі.

Писати вчуся я поволі,
Перо,— стеблинкою в руці.
Та легше перти плуга в полі,
Ніж малювати букви ці.

Я вмію підписатись! Боже!
Тепер я чоловік — не сніп.

Мене обмолотить не зможе
Наш адвокат, крамар чи піп.

Тепер не хрестик я, а слово,
Тепер і зір у мене є.
З книжок нове життя казково
Передо мною постає...

Загинь, прокляте спогадання!
Я ж заплатив учителям
Так дорого за те навчання,
Як не платив би пан біг сам.

Так дорого, що не забуду
І в трумні, лежачи кістьми,
Та скинув я тяжку огуду
І чистим став перед людьми.

5

Вони в гімназії учились.
Я їм і хліб, і сіль возив.
Вони на мене не дивились,
А я, немов до образів,

До них молився у надії,
Леліяв думку дорогу:
Нехай згадають молодії
Мене як батька, як слугу.

Хай лиш не мають за вітчима —
Лякався цього слова я.
На світ сирітськими очима
Дивилася душа моя.

6

Літа летіли в даль безкраю,
Неначе листя восени.
Я оглядаюся й не знаю,
Як виросли мої сини.

Вони були немовби щепи,
Та нащепили їх мені
Пани, лакеї, недотепи,
І трійло зашуміло в пні

І кам'яним упало плодом,
Щоб голову мою розбить...
До правди тяжко ми доходим,
Неправда прийметься за мить...

Літа ішли. Замовкли дзвони —
Фашист на кулі їх забрав.
І небо, наче кров, червоне,
І в серці відблиски заграв.

Котилися розкоти грому
Зі сходу по Галичині.
Приїхали сини додому,
Та вже в німецькім убранні.

Сказав я: «Хлопці, бійтесь бога,
Скидайте лахмани чужі».
І блиснули на мене строго
Уже не очі, а ножі.

Синочків я відвіз на потяг,
Залишив їх коло двірця *.

---

* Двірець — вокзал.

Чень у болотяних чоботях
Йти на перон не мав лиця.

На чорну, на грізну машину
Дивився я з-за парканів.
І думав я, що за хвилину
Позбудуся своїх синів.

І заскрипіли враз колеса,
І потяг я спинить хотів!
Мої сини пішли в есеси,
Пішли служити до катів.

А ми одержали заплату
За їхню службу наперед:
Заходить смерть у кожну хату,
І не коса в руках — багнет.

Немов на цвинтар, на чужину
Дівчат і юнаків бере.
Бере пшеничку, і маржину,
І одежинятко старе.

Навколо смуток, плач і горе,
Облогами лежить земля,
І отвором стоять комори,
І нас, як псів, чужак стріля.

І серце почало колотись...
На мене люди стали злі.
Мене, як висохлий колодязь,
Обходили усі в селі.

Мені здавалось, що й берези
Від мене відхиляли віть,—

Мої сини пішли в есеси,
А в серці в мене біль стоїть.

7

Тяжкі часи прийшли на села,
Тривога нищила мене
Як та безжалісна оме́ла,
Що нищить дерево міцне.

Ішла до нас Радянська влада,
Була дорога нелегка
Вночі з росою смуток пада,
Хати важка пітьма втиска

У землю по саміські стріхи —
Не блисне каганець ніде.
Забуло гулянки і втіхи
Селянство наше молоде.

Та від весни діватись ніде.
Мовчать на зборах орачі,—
Хто перший до колгоспу піде,
Той буде скараний вночі...

Зібрались ми тихцем на віче,
Та без принуки вже — самі.
— А ти що скажеш, чоловіче? —
Мене питає хтось у тьмі.

А що я міг сказати людям?
В районі скажуть: ти куркуль.
А ті, що в лісі ходять блудом,
Мені не пожаліли б куль.

Бо я таки батрак, та й годі.
Сидів я у багатстві тім
Отак непевно, гейби злодій,
Що у чужий закрався дім.

Мені сяйнуло в ту хвилину,
Що зрадив я людей колись,
Що за синів, що за дружину
Вони від мене відреклись.

Що то не просьба о поради,
А насмішка лише була,
Що непотрібні для громади
Мої слова, мої діла.

Я знав, якого треба слова.
Воно — обух або петля,
Якщо тут зрада двоголова
На нього вуха наставля.

Сказав я: — Люди, першим буду!
Започинаймо колектив...—
І, мов після тяжкого труду,
Мене гарячий піт облив.

8

Біда паде на чоловіка
Зненацька, тільки перед тим
За ним, як за курчам шуліка,
Слідкує поглядом крутим.

Мої слова підступний ворог
Поніс у лігвище змії.
А я й не знав, що в тихих норах
Сховались пасерби мої.

Прийшли вночі до мене гості,
Дивлюся у вікно — вони!
А я гадав, що їхні кості
Біліють на полях війни.

Прийшли... Ридати чи радіти?
Таж я отець, а не вітчим,
Вони були для мене діти,
Я не скупився для них нічим.

Селу, повітові на подив
Я землю продавав з-за них,
Я їх у люди повиводив
Крізь плач і біль років смутних.

Побачив я перед очима
Усе життя своє за мить.
А крізь вікно ліхтарик блима —
Моя стара душа тремтить.

Зайшли до хати без вітання,
Але зі зброєю, страшні.
Подумав я, що вже остання
Година вибила мені.

Була розмова поміж нами
Коротка й гостра, як чепіль.
І я стояв поміж синами,
Як між вітрами серед піль.

Мене не легко взять на пострах —
Я від свого не відступлю.
І не від слів твердих і гострих,
А захитавсь я від жалю.

Де їх дитяче серце чисте?
Де віра? Де любов? Де бог?
Невже це хлопці-гімназисти?
Чому давно не вбив обох?

— Як до колгоспу даш заяву,
В ярмо продаш людей своїх,—
Тобі відітнем руку праву,
Щоб ти писати більш не міг!

Як понесеш до колективу
З обійстя нашого й стебло,—
Тобі відітнем руку ліву,
Щоб рук у тебе не було!

— Спасибі, що прийшли сказати,
Щоб знав я все заздалегідь.
А поки що з моєї хати
Туди, звідкіль прийшли, ідіть!

— Ти, наймите, стара нікчемо,
Це наша хата — не твоя!
І жити ми сюди прийдемо,
Як наше сонце засія.

— Усе, що бачите ви тутка,—
Мозіль мій, вам до нього зась.
На «вашім» полі кожна грудка
Моєю кров'ю запеклась!

А з рук моїх уже давно ви
Живіте добре, полегки.
Я вас не обділю, панове,—
Вас два, і в мене дві руки!

На світі мучивсь я з дитяти,
Наївся хліба з куколю.
Приходьте ж мозолі відтяти,
Бо що постановив — зроблю!

9

Вони прийшли до мене вдруге,
Мої сини, мої кати.
Мене на муки і наруги
Хотіли у петлі тягти.

— Я так піду, синки! Куди нам? —
І повели мене в гайок.
Я кланявся старим ялинам,
Що плакали коло стежок.

Не втратили душі живої
Одні дерева на землі,
Сльозини падали із хвої
І гинули в нічній імлі.

У тому лісі, ніби вчора,
Я вчив хлоп'ят гриби збирать,
Топтати злого мухомора,
Ловити в розкіп труйну гадь.

Та в панства іншої науки
Набралися мої сини.
Невже це відрубати руки
Мені насміляться вони?!

А з лісу вийшло ще чотири...
У мене з жаху дух затерп.

Я бачив білий блиск сокири
І місяця іржавий серп.

В руках засіпалися жили,
Згоріли вмить мої уста.
Мене дротами прикрутили
До дуба, ніби до хреста.

Я знав, що за людей щасливих,
Як бог, умерти мушу я.
І заболіла, ніби вивих,
Душа знесилена моя.

Сказав я: — Згляньтеся, хлоп'ята,
На сиву голову мою.
Згадайте — був я вам за тата,
Тож, як синів, одне молю:

Мені ви не калічте руки,
А вбийте ви мене скоріш! —
Зареготались хижі круки:
— Ти в нас, як дуб, тепер стоїш.

Гілля зрубаємо зелене,
Бо щось воно не так шумить! —
І раптом світ упав на мене,
І нам'ять втратив я в ту мить.

ЕПІЛОГ

Скінчив своє оповідання
Господар мій, а до вікна
Навшпиньки підійшло світання,
І заясніла далина.

На обрії, неначе хмари,
Лежали сині пасма гір.
Та яничарів двох примари
Мені ще заступали зір.

Я не питав про їх наймення —
Нехай ідуть у небуття.
Їх відреклася рідна неня,
За свідка маючи життя.

Коли обох було убито,
В село покликали її.
— Твої, Іванихо, сини то?
— Ні, не мої! Ні, не мої!

Свого скаліченого мужа
П'ятнадцять років догляда.
Учора бачив я — ще дужа,
У погляді очей тверда.

Учора ж до цієї хати
Я попросився на нічліг.
І далі вже іду шукати
Героїв і пісень своїх.

Іду на рідне Підкарпаття,
Де батько мій мене чека.
Тяжкі сльозини, як прокляття,
Летять із віч Загайчука.

Я не забуду ані слова,
Я не забуду ні сльози.
І раптом — пісня світанкова,
Дівочі юні голоси.

Ми почали їх наслухати,
Аж доки згасли вдалині.
І вийшли ми обидва з хати,
І посміхнувся він мені.

Збагнув я усмішку щасливу —
В ній людська радість ожива
За пісню, що на спільну ниву
Веде дівчат, як ланкова.

Я зупинився на дорозі,
Дивився на хату віддалік...
Стояв у дверях на порозі
Безрукий, сивий чоловік.

1960

БІБІ-ХАНИМ

Бібі-ханим, дружина Тамерлана,
Стояла на стрімкому мінареті.
Вона свойого мужа виглядала,
Який уже чотири роки тому
На Індію пішов походом славним
І повернутися повинен скоро.
Яка вона щаслива! Тамерлану
Мечеть вона покаже величаву,
Яку звеліла в честь його поставить.
О, купол неба — жалюгідна річ
Порівняно із куполом мечеті!
Вона здивує мужа, і йому
Докаже раз назавжди, що немає
Вірнішої дружини, ніж вона.
Але біда — проклятий архітектор
Закінчувать не хоче будівництво:
Негідник вимагає, щоб вона
Дозволила йому поцілувати
Своє обличчя. Ні, нема вже ради.
Здається їй, що звуки тамбуринів
З-за обрію до неї долітають.
О, треба швидше закінчить будову!
Вона оглянулась, немов відчула,
Що будівник закоханий стоїть
У неї за плечима. Справді, він
Стояв і мовчки ждав її наказів.

— Цілуй! — вона сказала і в ту ж мить
Сама злякалась дуже цього слова,
Долонею лице своє прикрила,
Та поцілунок був такий гарячий,
Що крізь долоню на лиці відбився,
Бібі-ханим пішла в свої покої
І, глянувши у дзеркало, зомліла.
Очунявши, вона рвдала довго,
Схопила раптом ніж і вмить собі
Щоку пробила, де горів цілунок.
Кров одмиває вимушену зраду,
Невимушена зрада — пляма вічна!
І справді — рана гоїлася швидко,
Обличчя стало чистим, та на нім
Лишилась цятка, родимка неначе,
У тому місці, де горів цілунок...
Оцю легенду вчув я в Самарканді.
І з того часу, я побачу тільки
Красуню з родимкою на обличчі
(Ту родимку й моя кохана має),
Пригадую думки Бібі-ханим:
Кров одмиває вимушену зраду,
Невимушена зрада — пляма вічна.

1961

САЇДА

1

На полі, де бавовники рясні,
Зустрілись наші погляди ясні.

— Як звуть тебе? — спитав я.— Саїда! —
Сказала й посміхнулася мені.

Вона була як мрія, що жила
В моєму серці довгі-довгі дні.

Все вимріяне в ній: чоло, й уста,
І чорні очі — трошечки скісні.

Ступити кроку з місця я не міг —
Так, ніби це лучилось уві сні.

Дивився й відчував я легкоту,
Яку вітри приносять навесні.

Вона пішла, збираючи в поділ
Пучки бавовни, й зникла вдалині.

Неначе руки милої, в ту мить
До мене доторкнулися пісні.

2

Я повезу на Україну
Твою красу, твоє ім'я,
Тебе ж я більше не зустріну,
Чарівна Саїдо моя.

Не буду мати супокою
Під рідним небом голубим.
Тепер я знаю, що такою,
Як ти, була Бібі-ханим.

Та не подібен я до хана,
Ні до князя, ні до царя.
Моя ти мрія лиш кохана,
Така далека, як зоря.

Пробач, я плакати не вмію,
Нехай ридають солов'ї.
Щасливий той, хто бачив мрію,
Але не доторкнувсь її.

1961

* * *

Хотів би я сином назватись твоїм,
Зажурена, тиха, старенька узбечко.
Твій син боронив моє щастя, мій дім,
Мою Коломию, моє Берестечко.

Та він повернутись до тебе не зміг.
Бо тяжко було розтулити повіки.
Проріс він дубком крізь карпатський моріг,
Утративши очі і ноги навіки.

Але не журися, матусе, чей ти
Синів ощасливлених бачиш і дочок.
І, може, зуміють вітри донести
В Ташкент із Ворохти дубовий листочок...

1961

* * *

Машина збирає бавовну —
Розумна вона й роботяща.
І має снагу невгамовну,
Хоч праця у неї найтяжча.

Той знає, яка ж бо то праця,
Хто мусив на полі щоднини
Сто тисяч разів нагинаться,
Біленькі рвучи бавовнини.

Оцінять жіночі долоні
Оту невсипущу роботу,
Бо іскри пекли їх солоні
Не сьомого — сотого поту.

Звитяжну невтомність мотора
Оцінять потріскані пальці,
Що мліли, боліли від змори,
Ділилися, мов на кавальці.

Машина збирає бавовну –
Радіють узбецькі дівчата.
І радість оту щиромовну
Я буду повік пам'ятати.

1961

* * *

Де немов з бавовни білі хмари,
Де стоять, як велетні, чинари,
Де не мовкне пісня соловейка,
Де вогнем ферганська тюбетейка
Прикрашає коси незчисленні,
Де співці у вічному натхненні,
Де сліди старого Алішера,
Де Зухра (по-нашому Венера)
Смажить шашлики, розклавши ватру
В центрі міста, в затишку театру,
Де у кожнім виноградним гронці

Стільки є наснаги, як у сонці,
Де, як бубон, сонце золотаве
Стелить звук-проміння на отави,
Де Тімура мури мармурові
Увібрали силу сліз і крові,
Де стихає в надвечір'ї спека,
Де рясніють зорі Улугбека,
Де вода народжується з льоду,
Там, де невмирущий дух народу,—
Там я був і щастям називаю
День узбецького ясного краю.

1961

* * *

Салям алейкум — значить мир вам!
Салям тобі, Узбекистане!
Хай це чудове привітання
Вселюдським від сьогодні стане.
Салям алейкум, земле рідна,
Салям тобі, великий світе;
Ви, що за мир платили кров'ю,
Собі вітання це візьміте.
Салям алейкум, океани,
Салям тобі, малий ручаю;
Я, звідавши дороги людства,
Вітання кращого не знаю.
Салям алейкум, сивий Дніпре,
Салям тобі і соловейкам
На кручах Києва і в душах
Моїх дітей, салям алейкум!

1961

Жест Нерона

* * *

Воєнні генерали
Мене, як вогню, бояться.
Айстри — мої солдати,
Голуби — моя авіація.

Я — полководець миру —
Сонце тримаю в жмені.
Я поливаю сонцем
Війська свої зелені.

Трави, і вітер, і квіти —
Мої найкращі рóти.
Ми переходимо надолби,
Переступаємо дзоти.

В озеро падають зорі,
Збиті крилом голубиним.
Так, ми приносимо світло
Стогнучим, чорним глибинам.

Вже заливають Хельсінкі
Армії мої трояндні...
Юність — надія світу —
Стоїть на граніті Фінляндії.

1962

* * *

На світі більше куль, аніж сердець!
На світі більше мін, ніж томиків поезій!
На світі більше бомб, аніж будинків!

Хто має серце — рятувать повинен
Від кулі поцілунок.
Хто має пісню — рятувать повинен
Від полум'я бібліотеку!
У кого є оселя — той повинен
Від бомби рятувать її!

А хто не має серця, пісні ані дому,
Нехай візьме у мене що захоче,
Хай тільки стане поруч у борні!

1962

СЛЬОЗИ

Гей, хлоп'ятонька руді,
Не ридали ви ні разу,—
Що це? Вперше в гаразді
Ви заплакали від газу.

Показали ви свій гарт —
Очі гострі, ніби голки,
І тікали від петард,
У яких нема осколків.

Б'є поліція страшна,
Але б'є вас, наче мати.

Не навчилась ще вона
Свастику в хребті ламати.

Ви збираєтесь у смерк,
Кидаєте нам погрози,
Пророкуєте нам смерть,
В кулаках стиснувши сльози.

Сльози, хлопчики, несіть
У шпигунські закамарки.
Їх ви шефам покажіть,
Бо сльоза ще варта марки.

Час прийде іти на суд
І дзвонити ланцюжками.
Вам за виплаканий бруд
Скажуть ще рубати камінь.

Скажуть вам рубати ліс
І носить на плечах трами,
І тоді від ваших сліз
Гинутимуть в лісі трави.

О, не виплаче душа
Чистих сліз, брудна, мов ятка,
І покриє землю ржа,
Де ридали ви, хлоп'ятка.

І від горя і ганьби
Помрете ви опівночі,
І отруйливі гриби
Вам вростуть у мертві очі.

1962

БЕРЕЗИ ДРУЖБИ

Я бачив хрести березові,
Що збігали з могил солдатських,
Як діти в сорочечках білих,
Як діти, що граються в птиць.

Я бачив березові трумни,
Коли опускали їх в ями,
Я чув, як вони гуділи
В кременистій гуцульській землі

Сьогодні з фінськими друзями
Берези я в парку садив.
Я чув, як берізкам грали
Гімни, немов президентам.

Зрозумійте мене, дерева.
Чорнобриві мої берези,
Я не хочу, щоб вас із парків
Запрошували на похорони!
Я не хочу, не хочу, щоб вас
Розпинали в полях над убитими

Я знаю, земля Фінляндії
Вас не віддасть фашизму.
Вона із граніту витисне
Кров, аби ви не засохли!

Сплітайтесь корінням міцно,
Стріляйте гонами в небо,
Щоб міг я почути шелест
Вашого листя зеленого
За морем, на Україні.

1962

* * *

Сонце білозубе, наче негр,
Встало над країною Суомі.
І хмарини, як дівчата фінські,
Зачіски собі зробили модні.

І танцюють люди цілий день,
І здається, що нема на світі
Ні біди, ні смутку, ні каліцтва,
Лиш до крові танці на граніті.

Вже зайшло за обрій сонце-негр,
Де воно, в якій воно державі
І чого показує з-за пругу
Дві долоні, чорні і криваві?

Там, за овидом, те сонце б'ють,
В зуби б'ють за те, що нам світило...
Гасне день, і видно руку сонця,
Мов криваве і важке вітрило.

1962

ГОЛУБИНИЙ ТРИБУНАЛ

Три голубки, вишиті іспанськими в'язнями,
Три голубки, голубі і тихесенькі,
Сидять між подарунками-вазами
На фестивальному столику в Хельсінкі.

Та я повинен сказати правду:
Якби я був за тюремними гратами,

Я не голубками вишивав би прапор,
А кулеметами і гранатами.

Я вишивав би його карабінами,
Що задихаються, сповіщаючи волю,
Я вишивав би нитками білими
Ворожі зіниці, розкидані по полю.

Я вишивав би останній подих
Тюремника, що ходить вночі коридорами...
А от іспанці пішли на подвиг:
Три голубки вишили — трибунал історії.

Я звертаюсь до тебе, голубиний трибунале,
Викинь на сміття кодекси багатотомні.
Хлопці, що навпомацки тебе вишивали,
Конають в бургаській тюрмі на бетоні.

Тільки свобода — твій чесний вирок.
Тільки свобода — справедливість найвища!
Невже ти помилуєш в ім'я мого миру
Тих, що копають їй гробовища?

Назад — в Кастілію, назад — в Андалузію,
З вогненними вітками на дахи тюрем!
Хай крик ваш багнетом в тюремника вгрузне
Хай піде пожежа краєм похмурим!

Станьте, голубки мої, яструбами,
Станьте ви круками, орлами кігтистими,
Доки голів вам не відрубали,
Доки літаєте понад фашистами.

Дзьобами кривавими бийте у вікна —
У чорні вікна катівської спальні.

Хай сниться кату, що прибивають віка
На домовинах убивць Іспанії!

А як звершиться судилище праве
Й візьме вас на руки життя щасливе,
Тоді повертайтесь на білий прапор,
Несучи в дзьобиках гілля з оливи.

1962

ЖЕСТ НЕРОНА

Ось ми і зустрілися віч-на-віч.
На моїй дорозі ти стоїш.
У твоїх очах блищить ненависть
І горить злоба, як фінський ніж.

Знаю, де родився і виріс де ти,
І в твоїх зіницях, повних мести,
Бачу міст задимлені скелети
І, мов коні, здиблені мости.

Бачу руки зламані, як віти,
Кров, що капає із рукава,
Бачу в них, як божевільний вітер
З книг сторінки чорні вирива.

Бачу, як ідуть світанком ярим
Кучеряві діти з темних гетт,
Як їх перелічує над яром
Побілілий з люті кулемет.

Я гадав, що згинув ти назавше,
Але ти з'явився знову тут.

Я твій мозок розстелив, плюгавче,
Вилив я твоїх жадань мазут.

Знаю, що тебе віками вчили
Підпалити Рим або рейхстаг,
І тоді... Даремно пружиш сили —
Не схитнеться мій високий стяг.

В тебе жили здулися, як плазні,—
Не доплюнеш сонця, враже мій.
Я іду повз тебе без боязні,
Ти ховаєш голову, як змій.

Кидаєш кривавий жест Нерона —
В землю пальцем,— я ж не упаду.
Я не сам. Я — тисячна колона.
Чуєш ти мою тверду ходу?!

Я іду датчанином, японцем,
Гнеться, як паркет, гранітний брук,
В лісі рук, що вказують на сонце,
Лиш твоя — немов усохлий сук.

Я іду болгарином, іспанцем,
Потискаю дружні мозолі;
Ти показуєш у землю пальцем,
Я ж підвівсь недавно із землі.

Я піднявсь, як вічний біль солдата,
Я прогриз труну й камінну твердь,
Щоб убить тебе, мойого ката,
Засудить на смерть солдатську смерть.

Я піднявсь, щоб крикнуть «годі» мукам,
Та тобі я відрубаю п'ядь,

Щоб ходив Нероном ти безруким,
Щоб не міг ти й милостині взять.

Щоб ти знав, яка тяжка земля та,
У яку показуєш злегка,
Щоб з могили, люта і проклята,
Терном не росла твоя рука.

1962

* * *

Колись я ще повернусь над те озеро,
В якому відбились ноги твої, як музика,
З якого дивились на мене очі зажурені,
Очі кохання короткого, як прощання.

Я знаю, що любов — це вічне прощання,
І тому я повинен ще хоч раз приїхати
Над фінське озеро, щоб попрощатися
З музикою ніг твоїх і з очима твоїми.

Тебе не буде, але я застану там
Твій образ тихий під тонкою хвилею.
І розправляться зморшки від тої води,
І сивину мою на берег озеро викине.

1962

* * *

Хотів би я всі мови знати,
Щоб не минути тут нікого,
Щоб вислухати біль Гренади
І траурну зажуру Конго;

Щоб не вставляти, як перлини,
У перстень рим чужинні звуки,
А слово в слово перелити,
Сльозу в сльозу, а муки в муки;

Щоб від лапландця аж до бура
Пройти з відкритою душею,
Щоб юних серць велика буря
Термосила сьогодні нею;

Щоб привезти на Україну
Губатої Анголи стогін,
Щоб вірш мій ніс гранчасту міну
Під салазарівські пороги.

Ось і лежать в моїй каюті
Товстезні словники, як плити,
Слова я вибираю люті,
Щоб з ворогом поговорити.

Слова я вибираю добрі
Для друзів з північного краю,
Мов ключ, беру я ієрогліф,
Японське серце відчиняю.

Гарячий попіл Хіросіми
Спадає, як вогонь, на душу.

О світе, муками твоїми
Наповнитися й жити мушу.

Хотів би я всі мови знати
Для слова доброго, не злого,
Для одного, що вчить, як мати,
Веде до сонця світового.

1962

Пальмова віть

* * *

Підлий кат стріляв на Кубі
З непрохідних чорних нетрів.
Пролетіли гострі кулі
Десять тисяч кілометрів.

Пролетіли, відшукали
Серце вільне і пісенне.
Скільки впало друзів Кастро —
Стільки куль у серці в мене.

Кубо! Ти зірвала з себе
Пута, як вузли зміїні.
В тебе є брати і сестри
В кожнім домі на Вкраїні.

Як тобі меча потрібно,
Щоб добить отруйне падло,
Серце з кулями під молот
Покладу я на ковадло!

1960

МІСТО РИБАЛОК

Стоїть над морем місто рибаків.
Розвішані, немов антени, сіті,
І ланцюгами, як і скрізь на світі,
Прип'яті човники до берегів.

Але на світі місто це найкраще,
Хоч парками й садами не цвіте.
Воно таке недавнє, молоде,
Що в ньому навіть цвинтаря нема ще.

Живуть у нім колишні злидарі,
Вогневоокі, бронзові мулати,
Що мали море, та не мали хати
І посивіли змолоду в журі.

Колись вони на тихім узбережжі,
Засмучені, спрацьовані, худі,
У човнах засипали, і тоді
Їм снилися омріяні котеджі.

Боліли ноги їх, а на руках
Пекли, щеміли сіллю вкриті рани,
І снились їм великопанські ванни,
Споруджені з твердого молока.

Вставали риболови на світанку,
Ішли ловити рибок золотих,
А щастя одверталося від них
І не ішло на жодну їх приманку.

...Аж раз вони пішли на інший лов,
Не хробачню взяли, а гострі кулі...
І не один із них земній акулі
Живіт у поєдинку розпоров.

І сповнився їх сон. Нужду і смуток
Вони в доми нові не занесли,
Лиш — радощі, і щастя, і столи,
І автомати, й оберемки вудок.

1960

ПАЛЬМИ

Пальми були іспанські,
Панські,
Американські,
Тільки кубинський дух
В них не зачах, не вщух.

Пальми — воїни справжні,
Пальми — безстрашні.

Як ноги солдатські в обмотках —
Їх стовбурй.
Піки в руках коротких,
Ану, відбери!

Хмара звергає напалм,
Пальми у хмару — піки,
Куба під захистом пальм,
Непереможна навіки.

Пломінь солдатам — у вічі.
Що ж, це війна благородна,
Пальми горять, як свічі,
Піку не кинула жодна!

Ліс, як дергівка, гострий.
Пальми — як сталактити.
— Ні, цей завзятий острів
Нам не спалити!

Хмара вертається,
Хмара тікає в Маямі,
Щоб знов там злоби набрати,
Наче отрути в ямі.

Все надаремно, хмаро,
Зникнеш ти, що не роби.
В пальмах воскресли,
Повстали в деревах раби!

1960

* * *

Земле рідна, вже за океаном ти єси!
О, чим далі ти від мене, тим дорожча,
Що з того, що навкруги кебрáчові ліси,
Що з того, що навкруги цукрова троща?

Тільки знай, що, як поллється з літаків напалм
На полякане до смерті листя й віти,
Не втечу з-під гордовитих пальм —
Тут за їхнє щастя я готов згоріти!

Україно, у мені твоя жагуча кров
Від страху не стане, як вода багниста,
Я на смертний бій сьогодні йти готов,
Щоб укрилась цвітом щастя Куба чиста!

1960

В СЬЄРРА-МАЕСТРІ

Земля червоняста, бо скривавлена в битві,
Каміння крихке, бо ослабле від сліз,
Дерева сухі, бо серця їх пробиті,
На горах солдати стоять, наче ліс.

Навчаються хлощі, щоб куля й осколок
Шукали ворожого серця в бою.
І мріють вони про смаглявих креолок,
Про тиху долину, про хату свою.

Я вийшов до них і ходив поміж ними
Так, ніби надіявся брата знайти.
Тут білий і негр — бойові побратими,
А значить, у мене усі тут брати.

І вийти хотів я на синій Туркіно *,
Щоб гладити хмарі холодне чоло,
Щоб ти мене бачила там, Україно,
Де правді й свободі нелегко було!

1960

В ГАВАНІ

О місто в голубім намисті,
На мене сяє твій талан!
Всі вулиці твої барвисті
Біжать, як ріки, в океан.

---

* Туркіно — найвища гора у Сьєрра-Маестрі.

Киплять, вирують гирла вулиць,
А хвилі арками стають.
В тунель ми в'їхали й незчулись
Що під водою — наша путь.

В тунелі, наче риби, авта,
Палають очі їх скляні.
І з автоматами дівчата
Ідуть по океанськім дні.

Ідіть! Драконів, спрутів бийте!
(Я чую ніби власний крик!)
А може, вам удасться вийти
Тунелем аж на материк?

О, скільки жде там на Гавану
Великих міст, маленьких сіл,—
Так вийдіть ви із океану,
Візьміть неправду на приціл!..

І знову площа, ніби сцена,
Я вийшов, розгубився, став.
Хосе Марті дивись на мене,
Я вірші Кобзаря шептав...

Ні, ні, я не зробився актором,
Я тільки клявся перейти
Чи під землею, чи під морем
До непогасної мети!

1960

ТАНК У ГОРАХ СЬЄРРА-МАЕСТРИ

В тумані Сьєрри танк стоїть,
Немов страшна примара.
Його гранатою підбив
Ернесто Че Гевара.

Танк розкладається, як труп,
Ржавіють жовті кості.
Живуть у ньому ящірки,
Вужі короткохвості.

А я кажу, що у бою
Не згинули танкісти,
А стали плазнями тоді
Прислужники Батісти.

Лишились їх тіла слизькі,
Потворні і холодні.
Вони в отруєній траві
Плазують до сьогодні.

І будуть повзати весь час,—
Така їм буде кара,—
Аж доки не розтопче всіх
Ернесто Че Гевара!

1960

* * *

Десь розірвалася граната,
Десь ходить лютий терорист,
Його рука, сто раз проклята,
Тремтить, немов на вітрі лист.

Десь над Гаваною літає
Американський стервожер,
Мене очима розтинає
Лакей, колишній мільйонер.

Десь полум'я шипить зміїно,
Та я нічого не боюсь,
Бо я до тебе, Україно,
Живим чи мертвим повернусь!

1960

ГОВОРИТЬ ФІДЕЛЬ

Він говорить — вся Гавана,
Як рівнина океанна,
Непорушна, супокійна,
Та яка в ній сила рвійна,
Титанічна, вулканічна,
Нездоланна, яра, вічна!
Мить — і здибилося море,
З рівняви зробились гори,
Хвиля піднялась, мов скеля,
Буря — у словах Фіделя.

Він говорить — і слова ті
В кожнім домі, в кожній хаті
Стали булкою, і світом,
І родинним заповітом,
І роботою на подив,
І рядком, що не виходив
У поета до промови,
І розкошами любові,
І вином, що в чарці дзвонить,
І дзвінком, що з ліжка гонить!

Він говорить — ніби оре,
Йде за плугом через море,
Як чепіги, мікрофони
Ухопивши... Грають гони
І принишкли біля ранча,
Де цитрини й помаранча,
Наче лампочки у гіллі,
Побратими чорні й білі,
Злиденющі гуахіро * —
Ось яка ти, наша віро!

Він говорить — слова слово
Кровно, а не паперово
Держиться, промова — пісня,
Наперед лиш серцю звісна.
Завмирає в полі троща,
Небо, наче синя площа,
Де зірки зійшлись на мітинг,
Та, щоб добре зрозуміти

* Гуахіро — бідняк *(ісп.)*.

Кожне слово, кожну фразу,
Жодна й не моргне ні разу.

Він замовк — загаснеш, вогне?
Океан реве та стогне,
Говори, бо кожен хоче
У словах твоїх, пророче,
Розпізнати думку власну,
Ще в умі своїм неясну,
Та в устах твоїх прекрасну!

Він говорить — серцю тісно —
З пустиря хай буде місто,
Із казарми — добра школа,
Щоб наука тьму зборола,
І чорнильниця — з гранати,
Плуг і телескоп — з гармати.
І міцна багнетна криця
Хай у перах заіскриться!
Мова впевнена, сталева,
Слухають її дерева,
І стає тихіша Кавто * —
Ось яка ти, наша правдо!

Він говорить — і до радій
Припадають ті, що в зраді й
Злобі, немочі, зневірі
Подичавіли, як звірі.
Скільки їх? Лічба даремна,
Слабша вся та сила темна,
Всі недолюдки й пігмеї
Від сльозини однієї,

---

* К а в т о — (Кауто) — найбільша річка на Кубі.

Що зронила мати сива,
Слухаючи, ніби сина,
Велета, що правду діє...
Він говорить — світ радіє,
І в захопленні до радій
Припадають ті, що в правді й
Справедливості могучій —
Геть, немов старі онучі,
Панство викинуть загниле,—
На ж тобі й моєї сили!
Він говорить, він страждає,
В слові гине й воскресає —
Не забути б лиш нічого,—
Ось яка ти в нас, дорого!

1961

* * *

Моя далека Україно,
Моя надіє і снаго,
Пробач старому кампесіно *,
Що імені не знав твого,

Що ти для нього мов легенда,
Почута на обжинку літ,
Бо світ малий для президента,
А для раба великий світ.

Великий для того, хто руки
Мав не для білих, ніжних втіх
І, мовби чорні коренюки,
Їх вирвати з землі не міг.

---

* К а м п е с і н о — селянин *(іспан.)*.

А ти від нього, рідна мати,
Не відсахнися у біді,
Його сини прийдуть сказати
Спасибі радісне тобі.

1961

В ДОРОЗІ НА МІНА ДЕЛЬ ФРІО *

Мені здається, ніби я в Карпатах,
Булані мули, як гуцульські коні,
Несуть бесаги на хребтах горбатих,
А з-під копит камінчики — у стромінь.

І той легінь, що обіперсь на стовбур
І щиро посміхається до мене,
Як довбущук, не носить зайвих кобур,
А ти пістолі — за тугим ременем.

Дивлюся вниз. Там — над потоком хата.
Можливо, в ній живе моя родина?
І сушиться, як жито вогкувате,
Побіля хати кава на ряднинах.

А там — блакитніє Карібське море,
Дивлюсь і чую, ніби я скрилатів:
Ось океан, Париж, обличчя Альп суворе,
Дунай, Говерла, Яблунів, Стопчатів...

1961

---

* Міна дель Фріо — гора в Сьєрра-Маестрі.

КУБИНСЬКІ ДІВЧАТА

Ідіть вулицею і дивіться
в чорні очі кубинських дівчат.
Ви побачите в них
гаряче проміння сонця.

Е. Хемінгуей

Зброя не личить Венерам —
Вони ж з автоматами йдуть
За бородачем офіцером,
Солдатську верстаючи путь.

Ідуть вони — чорні від змори,
Тягнуть важкий скоростріл,
І видно, що сонце і море
Прилипло до їхніх тіл.

Вчаться вони стріляти,
Бо час на землі такий.
Чути їм писк немовляти
В посвисті куль тонкім.

Вночі у гірському потоці,
Що дзвонить, як їхній сміх,
Змивають море і сонце
З вигинистих тіл своїх.

Вітри їх колишуть п'яні
До ранку у гамаках.
І сниться їм, що кохані
Їх носять всю ніч на руках.

1961

СМЕРТЬ БРАТА

Коли у горах Ескамбрай
Мій брат
Упав лицем на камінь
І серце мовило:
«Пора вмирати!» —
Я пробудивсь і крикнув:
— Брате!
Що маєш людям передати —
Передавай!—
І брат сказав:
«Колись мене Хемінгуей
В Іспанії
Із бою виніс...
А це вже все...
О, я любив людей!
Куди мене скала оця несе?
Я чую, як хитається вона.
Невже це я такий важкий для неї?
Що передати людям?..
Хай кров мою зітруть
З цієї скелі,
Хай не плазують, як пігмеї,
Хай будуть мужні, і розумні,
І веселі!..»

1961

* * *

Церковний дзвін мене збудив сьогодні,
Перед світанком знічев'я збудив...
І пригадав я свята великодні,

Маленьку нашу церкву серед нив,
Спасителя, що воскресав щороку,
Щороку в гріб лягав, усім на здив.

Його фігуру кам'яну й високу
Я на колінах цілувати ліз,
А піп наш слідкував за мною збоку.

Згинався я, неначе верболіз,
Біля ноги твоєї, лютий боже,
Та все-таки дубком твердим я ріс!

Тепер уже ніхто не допоможе
Піднятися тобі із пилюги.
Лягаєш ти на смертне темне ложе,

Та не встаєш, бо світло навкруги,
Ніхто тобі не вірить, хитрий спасе,
Попи твої — і ті вже вороги,

П'ють самогонку та жеруть ковбаси,
Все, як давно, та вже не крадькома
Поміж дівчат пускають око ласе.

І думав я — тебе уже нема,
Та ось ми знов зустрілися на Кубі.
Дарма ти розбудив мене... Дарма.

Ти у своїй понадлюдській рахубі
Не долічив ні сил моїх, ні знань.
Ти при мені, як верболіз при дубі,

Ось тут-о-о, в кутку, тихенько стань
І до кінця тепер мене послухай,
А потім упади в темнющу хлань.

На що ти звів тепер свойого духа?
Ти став тепер звичайним шпигуном,
Що нишпорить усюди, як псяюха!

Себе ти велетнем вважаєш, ти ж бо гном,
Пігмей продажний, кволий паралітик,
Святий бокал з отруєним вином!

Твій папа не святець, а пан політик,
Що Кубу всю хотів би взяти в сіть
Своїх словечок — плетениць-позліток.

Глянь, за вікном якийсь монах стоїть,
Над ним, як пужалко, стирчить антена,
В його руках приймач, а в серці — їдь.

Що слухає душа його смиренна?
Мадрід йому вказівку подає,
Як має тут вести себе, гієна!

А там ось парох дітям роздає
Не дуже релігійні образочки —
Проти народу йде ім'я твоє!

Але про тих — без хліба і сорочки,
Без праці й хати — думав чей не ти,
Ти лив біду на них, як воду з бочки.

Ти їм казав, що люди всі — брати,
Та чорним ти давав роботу чорну,
Їх дітям — чорну слабість і глисти,

Дитинство чорне, молодість потворну!
Ні, ти брехав, коли вістив усім:
Я всіх людей, немов братів, пригóрну.

Дивися, це собор, твій давній дім,
Там тіні хиляться старих кубинок,
І ми туди на мить одну зайдім.

Що? Церква це, чи лазня, а чи ринок,
На кого розкричався твій слуга?
З ким він веде словесний поєдинок?

Йому притакує страшна яга,
Бо він винищує тут комуністів.
У кожнім слові — пекла вся жага.

І так-то скрізь, куди б це ти не їздив.
Хіба то бог, що оточив себе
Мільйонами убивць та егоїстів?

Тебе у серце котеня шкребе
За правду цю,— ну що ж, я вже кінчаю.
Без тебе ми у небо голубе

Злітаємо на височінь безкраю,
Без тебе ми жили і будем жить,
І правда вже прийшла до цього краю,

Щоб тут твою неправду спопелить!

1961

ГЕРМАН ЛІНСЕ

Його звільнили з роботи в костьолі
За те, що він визнав бородача.
Тепер він службу править у полі,
Віддавши від божого храму ключа.

Ні, він не скинув хреста і сутани,
Ні, не забув ще своїх молитов.
Він за свободу молитися не перестане,
Він за свободу померти готов.

Найогидніше — руки цілувати попові,
Але він для мене — не просто піп.
Я його руку беру в шанобі,
Як беру із долівки селянської хліб.

Незрозуміла вам ця пошана?
Значить, я про це написати не вмів.
Знаєте ви Шашкевича Маркіяна?
Ось ніби його я сьогодні зустрів!

1961

* * *

Дідусь — мулат, а можливо — креол.
Муринка — його жона.
Над чорним чолом, немов ореол,
Світить її сивина.

До їхнього дому я зайшов
Побачити, як живуть.
За перекладачку була любов,
Що знає всі мови, мабуть.

У їхнім домі багатства нема,
Ні внуків — розради життя,
Тільки смуглява мадонна трима
На серці своє негритя.

А їхній син у бою згорів,
Щоб Кубу зняти з хреста.
О, скільки на світі є матерів,
І кожна мати свята!

— Невже так багато крові пролить
Для вільного треба життя? —
Питаю мадонну. Мадонна мовчить,
Мовчить її чорне дитя.

1961

* * *

Негритянко! Задумлива ноче,
Забудьмо сьогодні про всі табу,
Серце моє виспівати хоче
Твоїм рукам золоту хвальбу.

Чорна моя! У чорну нивку
Малим багато я зерен загріб...
В мого народу у пошанівку
Чорна робота і чорний хліб.

А злобну душу — чому? — не знати,—
Чорною звуть,— логіку як знайти?
Чей же білі були в нас магнати,
Чей же білі були в нас кати!

Та їхні руки чорніли від бруду
І чорний колір сплямило зло.
Я все віднині робити буду,
Щоб слово «чорний» чистим було.

Бабуся твоя була рабою,
Була у чорних біла журба...
Я навіки захоплений тобою —
Маєш, чорна, білого раба!

Це інше рабство, а те... не думай, мила,
Що я не знаю йому ціни.
Мене з дитинства буря ломила,
Мене зігнути хотіли пани.

Є люди, що, неначе дерева,
Коріння пустили в глибінь земну.
І ти між ними пальма — королева,
І я між ними верховіття не гну.

Є люди, неначе квіти у вазі,
І правда наша для них чужа,
Я всім скажу, маючи красу твою на увазі,
Що у мене чорна-чорна душа.

1961

* * *

Знову ти вертаєшся із церкви,
Де свічки неонові горять.
Ти нікого ще не цілувала,
Крім сумних та кам'яних розп'ять.

За тобою нишком оглядаюсь,
Хоч мені не оминути зла...
Знаєш ти, щó Лотова дружина
За один свій погляд віддала?

Соляним стовпом не страшно стати,
Тільки в мене інша мрія є:
Статися бодай твоїм браслетом,
Щоб тримати рученя твоє.

Статися гребінчиком креольським,
Щоб торкнутись до твоїх волось.
Але — ні. Браслет ти подаруєш,
А гребінчик розламає хтось.

Чорт бери, якщо перетворятись,
Хрестиком я хочу стати вмить,
Тим, що, мов церковця між горбами,
Між грудьми дівочими блищить.

Може, ти той хрестик поцілуєш
Уночі, не знаючи про те,
Що вселився молодий Люцифер
У твоє розп'яття золоте.

1961

В НАЙТЯЖЧУ МИТЬ

Драматичний етюд

Дія відбувається після того, як кубинські повстанці, висадившись із «Гранми», потрапили в засідку батістовців і були покошені кулеметним вогнем. З 82 залишилося живими 12, але ж і вони загубили один одного у тропічних заростях. Ф і д е л ь, знесилений, поранений, обдертий, зарослий, лежить під кедром. Напроти на сухому дереві сидить зловісна птиця Г р и ф.

Г р и ф

Ну, ось і все, Фіделю. Ти лежиш
Тихенько, наче під мітлою миш,
Що від кота сховалася страшного,
Боїшся ти зробить маленький рух,
Щоб не піймав тебе кігтистий зух,
Та знай, що не втекти тобі від нього!
Я — кіт. Я — смерть. Тобі я вип'ю зір,
Сьогодні ти вже не побачиш зір,
Що будуть Кубі сяять, як і вчора.
Вмирай скоріше!

Ф і д е л ь

Що це за мара?!
Птах дзьоб гачкастий ніби отвира,
Здається, розмовляє ця потвора,
А може, це причулося мені,
А може, це в душевній глибині
Озвався голосом пташиним сумнів?
Гей, птаху злий, ану заговори,
Та голосно, щоб чули всі бори,
Що ти недавно вельми порозу́мнів!

Г р и ф

Ні, не здалось тобі, мою ти річ
Почув тепер, а доки прийде ніч,

Відчуєш ти удар мойого дзьоба.
Не точно ти назвав мене, але,
Здається, що не так уже і зле:
Твій сумнів — смерть, а я — її подоба!

Фідель

Ти б краще облетів цей дикий ліс,
Усе за дня розгледів та й приніс
Мені хоч вістку, де мої братове,
Чи хто залишився із них живим,
Чи всі побиті?

Гриф

Що? Літати в дим,
Що поле бою вкрив? Пусті розмови!
І так я знаю, що загинуть всі,
Як не тепер, то по якімсь часі,
Отак, як ти, від голоду, від рани...

Фідель

Мовчи, стерв'ятнику, не згину я,
Моя ідея тут, снага моя,
Моя земля й народ...

Гриф

Твої кайдани,
Твоя тюрма й несправедливий суд,
І кат Батіста твій так само тут!
Ось я тобі на груди скоро сяду,
Безсилий ти — руки не піднімеш,
Аби мене прогнати геть, та все ж
Ти мрієш розвалить державну владу.
Напроти танка ти — немовби хрущ,
А з бомбовозом бийся голіруч:
Він бомбою, а ти його сумлінням
Удар, герою! Бачиш, ти — банкрот!

Фідель

Як на тирана встане мій народ,
Він літаки збиватиме камінням!
І дертиме він танкову броню,
Немов ганчір'я, ніби порохню,
Топтатиме заліззя кулеметне!

Гриф

Народ — абстракція, мільйонів дух
Нехай дере броню, немов рантух,
Мені однаково. Життя конкретне,
Що є в тобі, що бачить світ з-під вій,
Скінчиться тут сьогодні, зрозумій!
І що з того, що добре житись буде
Тут іншим людям, іншим, не тобі,
Вони собі по смертній боротьбі
Доми збудують, заваливши буди,
І та земля, в якій ти будеш гнить,
Їх буде веселити кожну мить.
В них буде воля, праця і кохання,
В них буде все, а в тебе — забуття.
За їхнє щастя ти даси життя,
Та що тобі з того?

Фідель

Дурне питання!
А що мені з життя в гнилім багні?
Вертітись червом по намульнім дні —
Невже це більше щастя, ніж сконати
Людиною, упавши горілиць
На ніжні руки квітів-зоряниць,
Жбурнувши все в катів — слова й гранати?
Невже мовчати й бачити, як гидь
Мерзенне діло навкруги вершить,

Як у людину вкліщилась підлота,—
Це більше щастя, ніж геройська смерть?

Гриф

Ти впертістю мене тепер не сердь,
Бо в мене появилася охота
Твої зіниці вирвати живцем,
Щоб ти із окривавленим лицем
Лежав отут у темряві до скону!

Фідель

Попробуй лиш до мене підлетіть,
Я видушу з твойого дзьоба їдь,
Я виб'ю з тебе стерв'ячу оскому!
(Виймає револьвер).

Гриф

Ого! Ти силу дістаєш нову!
Це значить — смерть уже тут наяву,
Прийде твоя загибель незабаром,
Я бачу, як життя в тобі зника...

Фідель

Та може кінь убити різника
Останнім несподіваним ударом!

Гриф

Ти револьвером не лякай мене,
Бо вистріл ворогів сюди зжене,
Що нишпорять навколо за тобою.
Та куля, що отут мене уб'є,
За мить у серце вернеться твоє!

Фідель

Будь проклятий!

Гриф

Не вб'єш мене клятьбою!

Фідель

До мене друзі йдуть. Ти знаєш їх.
Пух розлетиться скоро з крил твоїх,
Де воля родиться, там загиба зневіра.

Гриф

Це ти про друзів згадуєш тепер?
А скільки раз ти мало не помер
Почерез друзів? Чи не гірше звіра,
Не гірше, ніж отруйлива змія,
Була найкраща подруга твоя,
Яку ти в серці носиш досі, мабуть?!

Фідель

Ношу, так що ж, не всі ж бо люди злі.

Гриф

Отак серця і робляться гнилі —
Здорову часть отруєна ослабить.

Фідель

Як жить вона мені колись не дасть,
Візьму її, свойого серця часть,
Ненавистю затисну туго-туго,
Немов бородавку, перев'яжу,
І відпаде вона і, мов чужу,
Її я викину...

Гриф

Гм!

Фідель

Замовч, наруго,
Крилата муко, хоч на мить замовч!

Гриф

Вгамуй себе, і стримай власну жовч,
І вислухай мене, ще є рятунок.
Як хочеш, принесу тобі води,
І ягід, і зерняток, тільки ти
Зроби для мене гарний подарунок:
Дай виклювати очі молоді,
Чей не один обходиться в житті
Без того зору, що мені смакує.
Ти супокійно заживеш собі,
Бо вже ні з ким не борються сліпі,
Але живуть...

Фідель

Не трать же слів ти всує,
Тобі свого я зору не віддам,
Бо краще попрощатися з життям,
Ніж відчаю віддати власні очі.
Щоб я із ляку перед катом сліп
І жив, неначе паразит поліп,
Щоб відрізнить не міг я дня від ночі,
Щоб я усю свою снагу бійця
Віддав за спокій мертвого сліпця,
Щоб я віддав найвищу насолоду —
Дивитися, як ворог відступа,—
За супокійну темряву раба?
Ти не діждеш цього!

Гриф

Ти до народу
Сліпим прийдеш, та все-таки прийдеш,
І буде стріча, радощі без меж,
Його, як схочеш, поведеш до бою,
Не мусиш ти у першій лаві йти,

Тобі читатимуть з фронтів листи,
Ти кермувати будеш боротьбою.

Фідель

Не може кермувати той людьми,
Хто сам не бачить шляху із пітьми,
Не може дати волю той народу,
Хто душу закував у темноту.

Гриф

Я знаю сам цю істину просту,
Але чи певний ти, що ту свободу,
Яку виборюєш, приймуть усі,
Коли вона з пістолем на пасі
Постукає до багачів і вбогих?

Фідель

Свободу стріне радо бідний люд.

Гриф

Возведена свобода в абсолют —
Так само зло!

Фідель

В палацах на порогах
Її зустрінуть кулі і ножі,
У неї будуть рідні і чужі,
Бо на людину чесну схожа воля:
Добро чинитиме, але не всім,
На злих вона впаде, неначе грім,
Їх розчахне, як древо серед поля.

Гриф

Ти непокірний, хоч безсильний ти,
Тебе я осліплю!

Фіделъ

Лети, лети,
Злітай сюди, до мене,— бахо, бахо! *

Гриф зривається і летить до Фіделя.

Вже краще смерть од ворога, повір,
Аніж тобі віддати ясний зір,
Крилатий сумніве, огидна птахо!
(Стріляє).

Гриф, влучений на льоту, глухо падає на землю. Через хвилину надходять друзі Фіделя.

Друг Фіделя

Живий! Фідель живий! Це він стріля!
Ми чули постріл, бачили здаля,
Де впала птиця вбита, і знайшли ми
Тебе вже легко, але знай, три дні
Шукали ми по цій гущавині...

Фіделъ

Спасибі вам, спасибі, побратими!

Кінець

1962

---

* Вниз *(icп.)*.

Вчителям і друзям

*

СКОВОРОДА

Хвала і слава сонцеві і росам,
Що розсипають по мураві день.
Ганьба розледачілим малоросам,
Що не достукався до них Монтень.

А як прийшов у чорному жупані
Козацький син з чолом у небеса,
Вони його з маєтків і плебаній
Прогнали, як заразливого пса.

І, виламавши палицю із тину,
Він темними байраками пішов
Кріпацьким дітям викладать латину,
Бентежити думками рабську кров.

Де хата димом і добром зігріта,
Ставав у дверях, величав і сив,
Притулку для Платона й Демокріта
І хліба він, соромлячись, просив.

Збиралися статечно, як лелеки,
Навколо нього тихі мужики.
Він голови єпископські, як глеки,
Словами розбивав на черепки.

Не відшукати щастя для вітчизни,
Як в немочі проказній людський рід.
Він Біблію, немов ріку пустизни,
Пересікав не раз уплав і вбрід.

Він риб шукав — знаходилися змії,
Чіплялися до рук і ніг вужі.
Святому сину покритки Марії
Пробачити не міг святої лжі.

Малого більший ту́зає й тусає —
Правдиве це і вічне, як трава.
А серце в серце гляне й замерзає:
Там звір лежить з обличчям божества.

Чи звіра брав мудрець на поворозку,
Чи бога брав мудрець на воловід?
Мала частинка світу в людському мозку,
А в кожнім серці людському — цілий світ.

Живем і помираєм ненароком,
Шукаєм правди, хоч вона страшна...
Над людством нахилявсь, як над потоком,
В якому видно воду аж до дна.

1967

ПОЕТ НЕ ВМИРАЄ

Маленьку хату над Дніпром
І дві тополі коло хати...
Чого іще мені прохати
В своєї долі, що добром
Не бавила мене ніколи?

Не треба й хати, люта доле,
Не треба тихого садка!
За ті синці, що я зі школи
Носив од п'яного дяка,
За сльози ті тяжкі, що ними
Я сплакав душу в чужині,
І за наругу, що мені,
Мов язиками вогняними,
Палила серце у тюрмі,
І за мої слова німі,
Що ти їм голос одібрала
Наказами царя-капрала,
І за солдатчину мою
Одне лишень тебе молю:
Умерти дай на Україні,
Під плотом згинути в рові,
Але на рідній на траві,
Під рідні співи солов'їні.

Отак він думав по путі
В свою кімнаточку убогу.
За ним дивилися з-за рогу
Шпигунські очі. В темноті
І в день ясний і в ночі білі —
У них він завжди на прицілі.
Та він не вийде вже. Дарма
Чекаєш ти його, стукачу,
Щоб поповзом і крадькома
За ним іти в пітьму незрячу,
Як щур, скрадатись по дворах
І донести про все потому,
Аби в палаці золотому
Доносом тамували страх.
Та не ховайся вже за врата,
Біжи на другий бік Неви,

Верховного порадуй ката,
Втішайся, возвіщай, реви,
Що не виходить, що заслаб,
Хай тішиться дурний сатрап.
— Умре...— Всміхнуться очі злі
І знов застигнуть в отупінні.
Умре, щоб жить на Україні.
Щоб вічно жити на землі!

1956

НА ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ В СЕЛІ ЛОЗІВЦІ

В селі Лозівці це було...
Розвіяв вітер, як солому,
Всіх ворогів. Стоїть село
І пам'ятник Тарасу в ньому.
Та пригадаймо, що було!
Приходили сюди пани,
І підпанки, і яничари.
Пілати мовили: — Розпни!
— Розпни! — убивці закричали.
І кидали в лице йому
Свою ненависть і гранати.
Вони взяли б його в тюрму
Довіку мучитись, конати,
Та він із каменю. Колись
Живим і зрячим знав усе це:
Всі муки й злигодні зійшлись
В його селянське добре серце,

Хто краще нього знав, яка
Гірка й тяжка сльоза вдовина,
Чия давила нас рука,
Чия ганьба, чия провина,
Що Україна, як мара,
В чужому чорному лахмітті,
«Дітьми» зневажена, стара,
Ходила, жебрачи, по світі!
Хто краще нього знав ціну
Словам учених лицемірів!
Хто так у волю осяйну,
Як ранок, неминучу, вірив!
Він був пророк великий наш,
Знав таємницю слова-грому.
Він слово гостре, як палаш,
Подав народові своєму...
І від панів тікали сни,
Зникали супокою чари.
Боялись Кобзаря пани,
І підпанки, і яничари.
І двічі знищили дотла
Поета кам'яну подобу.
Та в тому камені жила
Снага, що встала тричі з гробу!
Бо то не камінь, а душа,
Його не зрушить жодна сила;
Не з'їсть іржа того ножа,
Що правда на брехню гострила!
Здихаючи у тінях ряс,
Пілати, вбивці, словоблуди
Здалека дивляться на нас,
Як псища, загнані до буди.
Дивіться: ось він, наш Тарас!
Там, де стояв, стояти буде!

1964

МОЛИТВА

Отче наш, Тарасе всемогущий,
Що створив нас генієм своїм,
На моїй землі, як правда, сущий,
Б'ющий у неправду, наче грім.

Ти, як небо, став широкоплечо
Над літами, що упали в грузь;
Віку двадцять першого предтечо,
Я до тебе одного молюсь.

Язики отруйні і брехливі
Вогняним мечем пообтинай.
Проколи серця товсті й ліниві
І гноївки випусти Дунай.

Всіх вельмож — рабів німих і подлих —
Скинь в геєну, а слова хули —
Потурнацький, безголовий мотлох —
На вогнях оновлення спали.

Дай нам силу ідолів знімати
З п'єдесталів чорної олжі,
Бурити казарми й каземати,
Де виймають душу із душі.

Не введи в спокусу мсти і слави,
Вкинь в палющу хижу ненасить
Мудрості і знамено криваве
Дай нам не соромлячись носить.

Поклади нам сонце на зіниці —
Променем туди, де непроглядь.
Хай підносять очі люди ниці,
Хай в незрячих більма погорять.

Мислям нашим дай ясне поліття,
А поетам — спину, що не гнесь.
Дай нам пам'ять на тисячоліття,
Непокору і любов на днесь.

І не одпусти нам ні на йоту
Борг, забутий в клекотах забав;
Сплатимо його із крові й поту,
Тільки од лукавства нас позбав.

Да святиться слова блискавиця,
Що несе у вічну далечінь
Нашу думу й пісню. Да святиться
Між народами твоє ім'я. Амінь.

1965

НИЗЬКОПОКЛОННИКИ

...в поліцію побігли
низькопоклонники твої.
І. Франко

Ридали, плакали ізгої
За тучами своїх перин.
Шлях до Вкраїни дорогої
Їм заступив червоний крин —
Вогонь розп'ятого Тараса,—
Не обійти, не підійти.
Стогнала фарисеїв раса,
На Україну ласа йти.

Коли вони ішли, як плова,
Ліси стелились, як моріг,

Та в спузу Кобзарева мова
Нещадно обертала їх.
Втім, осінила їх ідея,
І плач кленущнй ніби вщух.
Вони зі скелі Прометея
Зняли і одягли в кожух,
В смушеву шапку отамана,
Ще й підв'язали очкуром,
Щоб стала правдою омана,
А кривда — ласкою й добром.

«Ми виведем обов'язково
Твій люд із трясовин і тонь
До слави!
Дай нам тільки слово —
В богів украдений вогонь.
Ми візьмемо його й забудем,
Що ти розбійник, раб і тать.
Сліпим і без'язиким людям
Накажемо його топтать.
І потихесеньку погасим —
Ніхто й не знатиме коли.
І вухами тебе тим часом
Учені обстрижуть осли.
А з крину двоязикі змії
Піднімуть голови скісні.
Син матері не зрозуміє,
Оглухнувши в багні брехні.
Тоді Вкраїну на бетоні
Тюрми розітнемо в ганьбі,
Зате в самому Вавілоні
Збудуєм пам'ятник тобі».

Отак Тараса перебрали
І полюбили гаряче,

Та рани не позаживали —
Із-під кожуха кров тече.
Тече і заливає стріти
Незмивним відблиском пожеж.
На крові тій, проклятий світе,
Ти посковзнешся і впадеш.

1965

ЯН ГУС

І вийшов Гус на стрімке кострище.
І вужищем його прип'яли до стовпа.
І підходила мовчки — все ближче і ближче —
Закосичена смолоскипами чорна товпа.

І шуміли вогні, як осіння діброва.
І стогони чути було з олив'яних розп'ять.
І не важився ніхто першим кинути полум'я в дрова —
Першим недобре бути... Перші так само згорять.

І вже бачив Гус, як палають його коліна,
Як удавом на шиї сотається дим.
Як піт виступає з букового поліна —
І поклав собі єретик бути в стражданні твердим.

І вже бачив Гус, як у вогнище серце пада,
Як попелом розсипається його сіда голова.
І показались два пальці, ніби язичище гада,
З позолоченого кардинальського рукава.

І пішло по рядах сичання кардинала:
«Кидайте факели! Кидайте факели в стос!

Та народу юрба, наче глуха, непорушно стояла,
Здавалося, їй байдуже, де тут Люцифер, а де Христос.

І Гуса клясти почало святенництво сите.
І жбурляли плюгавствами в нього (всі боялись вогню)
чужинецькі старші.
І найзліші були в прокльонах перевертні — колишні
гусити,
І найголосніші були в прокльонах колишні товариші.

І не бралось багно до сивих наскронних прядив,
Ні до чола побілілого, ні до зв'язаних рук і ніг.
Болю завдати не може той, хто Чехію зрадив,
І спокійно молився Гус за землю батьків своїх.

І вийшла бабуся з юрми... Яне... це ж ніби мати, мати!
І закричала: «Чого стоїте! Паліте, паліте його!»
І взялась вона запопадливо хмизу назбирувати і ламати...
І, як дома в печі, роздувати вогонь.

І заплакав старе́ць сльозами дитини.
І не чув він уже нічиїх проклять.
Тільки чув, як сльози падають на жарини,
І як, згоряючи, нестерпно вони болять.

А гурма на вогнище — хто віхоть соломи,
Хто головешку, хто факел, а хто патик...
І, входячи в пломеню темні й холодні проломи,
Над нещастям народу свойого ридав Єретик.

1967

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Я так як бачу Маркіяна:
Обличчя мудре та бліде.
Я так як чую Маркіяна:
То слово, що із серця йде.

Шукати правди юнь готова,
Хоч навкруги тюремний страх,
І випливає наша мова
Русалкою з глибин Дністра!

Її втопили там, зв'язавши
Тугим ремінням сировим,
Та буде перед світом завше
Вона оскарженням живим.

Оскарженням на пана й ката,
Що ген прийшов з чужих країв
У нашій крові полоскати
Пекучу сталь своїх ножів.

А голос юного Тараса
З-понад Неви вже доліта.
Яка тяжка попівська ряса,
Полатана, не золота.

Така тяжка, немов кольчуга,
А в серці туга і недуга...
І як тут жити Маркіяну,
Чекати волю пожадану?!

Він знає: скоро смерть прийде,
Але життя не жаль йому,
Та жаль, що світло молоде
Не знищило стару пітьму.

Не раз питав себе, чи буде
Пора свободи в рідній краї.
На панщині вмирають люди.
І він на панщині вмирає.

Боровся він, як був у силі,
А в смертний час благословля
Селянські голови похилі
І руки чорні, мов рілля.

Стоять, упавши на коліна,
Чекають набожних повчань!
А слова плоть ясна й нетлінна
Проблискує: «Народе, встань!»

Я так як бачу Маркіяна,
Я так як чую Маркіяна!

1958

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

Тиша на цвинтарі. Тиша. Пустка на цвинтарі. Пустка.
Чути, як з вишні злітає білого цвіту пелюстка.
Плаче Марко Черемшина біля хреста кам'яного,
Чути, як батька він кличе, як промовляє до нього:

«Нащо від барди і довбні ти відірвав мене, тату?
Нащо накинув на мене панську одежу картату?
Нащо хилив мене змалку, ніби до сонця, до книжки?
Нащо мене в адвокати вивів, а не в опришки?

Треба було мені дати панського серця хоч дрібку,
Щоб скаменів я навіки в тім адвокатськім зарібку,
Щоб не почув я ніколи стогонів рідного краю,
Туску, з якого я плачу, горя, з якого вмираю.

Пан закупив наші землі, Зельман полює на душі,
В стужі ми мусимо жити, наче під снігом — бриндуші,
Віддано все на податки — гуні, кожухи, полотна,
Стелиться горами туга, наче та мряка болотна.

Загнані люди в нуждоту, ніби ті звірі у дебри,
Ти допоможеш одному — тисячі ходять на жебри,
Краще замкнутися в гробі, впавши у цвинтарні хащі,
Аніж дивитись на наші села й дороги болящі.

Тату, ти дав мені серце чуле й чутливе, як рана,
Тим-то й не вийшло із мене ані опришка, ні пана,
Став я мужицьким поетом, став адвокатом народу,
Тим, що життя своє губить, наче із пригорщі воду.

Я натомився, мій батьку, випив я доста отрути,
Дай мені тут коло тебе для відпочинку заснути.
Знаю, що прийде свобода, з Києва вітер нагряне,
Будуть ще радісно жити гори мої й підгіряни!»

Тиша на цвинтарі. Тиша. Пустка на цвинтарі. Пустка.
Чути, як з вишні злітає білого цвіту пелюстка.
Чути мені за літами, в гуркоті віку нового,
Як розривається серце біля хреста кам'яного.

1976

КОЖНОМУ (І СОБІ)
ЧИТАЧЕВІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Збагни її безмежжя духу,
Її життя із трьох проклять —
Неволю, гіркоту, недугу —
І хай тебе думки болять.
Хай батогом їх сполосує
Жада великої мети.
Її не клич до себе всує,
А сам до Лесі долети.
Із нею стань на трудогорі
Свойого сяючого дня.
І мозком ти врости у зорі,
Як у горіх вроста зерня.
Із серця вирви сумнів потай,
Неначе заржавілий цвях.
І сто разів спіткнись — пошпотайсь
Не в славі, а в її словах.
Розбий свої тендітні стопи
У скелях дум її — розбий.
Не гнись в поклонах до Європи,
Бо ти не єсть жебрак сліпий!
Із нею ти — всесвітній геній —
Доглянь заобрійні вітри,
Як радій у пітьмі рентгенній,
Усе, що сховане, уздри.
Ти син її — не пасербина,
І знай — тебе ми проклянем,
Якщо твоя зігнеться спина
Під гранітовим тягарем,
Що піднімала жінка квола;
Неси його в чужі світи —

Похилені у праці чола
Вогнем досвітнім освіти.
Ти не шукай плитного броду,
Над плесом не чекай зими...
Собі ім'я свого народу
Навіки, як вона, візьми.
Візьми не в тиху паспортину,
Відчуй його поміж легень,
Як мати відчува дитину
Перед пологами за день.
І бережи його, як Леся,
Для всіх народів і віків.
І сміливо ступай на леззя
Гадючих підлих язиків.
Роди нові часи, а стогін
Ти оберни в пісенний щем,
Щоб ворог, ідучи на погин,
Не тішився твоїм плачем.
Веди знаменієм червоним
Нових звитяжців у бої.
І кості поклади бетоном
Під вічний пам'ятник її.

1961

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Її зорею називали...
М. Рильський

Не скроплюйте слізьми її талант,
Ні росами з незайманих троянд —
Вона кличі творила, а не схлипи;

Не світлячки, а мислей смолоскипи
Запалювала на кону вночі,—
В присяжних обертались глядачі,
Вставала правда, як воскреслий з ями,
І звершувався суд над глитаями.

Вона навчала сльози берегти,
Хоч їх у неї, наче в сироти,
Було достатком, хоч її сестриці
Носили сльози відрами з криниці,
Хоч мала Україна море сліз,—
Марія Заньковецька з-за куліс
Виносила сльозу одну-єдину,
Щоб не залить, а освітить людину.

Вона сміялася — сумна й слаба.
Той сміх у пана обертав раба,
А пана — в сміття, лахами прикрите.
Боління темне і несамовите,
Глухі плачі, ридання й дзвони стріх
Вона ховала в свій печальний сміх,
Благала в зали за важкі митарства
Для наймички не співчуття, а царства!

Театрів імператорських льоди
Крушилися. Там перші три ряди
Сиділи, наче айсберги розмоклі,
Там падали заплакані моноклі
(І кожен подумки у список свій
Її ім'я заносив між повій!),
Її сльозу пустих очей морозом
Ловив монарх, на радість малоросам.

На неї дивувались мужики,
Як скиби, пролягали їх думки

Під ноги босі на селянській сцені.
Безмежні ниви, чорні і студені,
Та з них вона, мов сонце навесні,
Видобувала кільчики ясні —
Пломіння людськості, що землю гріє,—
Благословенна ти в жонах, Маріє!

Схотів творець утерти піт з чола
Хустиною, що сяяла й цвіла
В її руках, що огортала плечі,
Розп'яту душу гріла в холоднечі
Купецьких поглядів... І ось вона
Свої натхненні крила з полотна
Шовкового кладе на божу втому —
Чарівну хустку віддає Толстому.

Жадає світ полинути в світи,
І прагне геній генія знайти,
Свою подобу в ньому розпізнати.
А та хустина — то сестра і мати,
Завмерле слово, вилинялий плач,
У темноті — знамено й посвітач,
Вона, як небо, вічне і безкрає,
В дощах не гине, в сонці не згорає...

Не бачив я зорі, але вона
Живе в мені, як сяйва дивина,
Що ллється в душу невідомо звідки,
Натхнення від фальшивої позлітки
Увільнює й опалює слова
Вогнем свого незримого єства,—
Так, ніби в труднім серці — не в музеї —
Палає хустка матері моєї.

1961

КОНЦЕРТ У ЦАРЯ

Геніальна українська співачка
Соломія Крушельницька,
гастролюючи в Петербурзі 1902 року,
виступала в царському палаці.
Микола II прийняв її як італійку
і просив заспівати рідною мовою...

У царські позолочені покої
Зайшла, спокійна, горда і смутна,
А серце билося в несупокої.

Навіщо їй ця зала осяйна,
Де погляди сплітаються, як змії,
Кого знайти хотіла б тут вона?!

Співати будеш катові Росії
В його тяжких палатах, що стоять
На українських костях, Соломіє!

Але йому ти мусиш нагадать,
Що не померла українська мова,
Засуджена до шибениць-розп'ять!

Для нього ти як синява зимова,—
Не жде він грому — полосни ножем
Нежданого, затаєного слова,

Спиши пиху ненависті бичем,
Проткни його болотяні зіниці,
Де сласність вигинається вужем,

Тим усміхом, що має блискіт криці,
Упевненість чудової мети
І недосяжність ранньої зірниці.

Нещадна будь, хай знає він, що ти
Не з краю бідолашного Ромео,
Що хочеш ти не слави — тільки мсти,

Що Соломія ти, не «пані Меа»,
Що твій народ його рабом не став,
Що плазунові недоступна мева!

Перед тобою тужиться удав,
Та ти його вже посікти готова
Ясними гільйотинами октав...

Лунала пісня. Плакала діброва,
Колосся шелестіло на лані,
О кручу хвиля хлюпала дніпрова,

Ішли селом дівчата голосні,
Подільський гай озвався солов'їно
До сонця, що вставало вдалині.

Немов серпанок, звуки піаніно
Зникали в сяйві голосу. Дочка
Твоя співала-мстила, Україно!

Скривився імператор. Ось яка
Та пісня, не убита досі нами,
Не вирвана із серця мужика.

І горло жах йому затис: всі храми,
Всі армії, всі тюрми, весь Сибір,
Держава, що кишіла шпигунами,

Істориків-повій продажних збір,
Плюгаве православ'я і корона,
Якою хизувався бузувір,—

Усе, неначе військо фараона,
Втонуло в морі голосу її.
Та пісня — не жалоба похоронна,

В ній сховані будущини бої,
В ту ніжність одяглася непокора,
Вона не згине — брешуть холуї!

Цар дихав, як здихаюча потвора,
А Соломії усмішка в ту мить
Була, як спис, промовиста й сувора:

Тієї пісні-мови не убить!

1958

ОЛЕКСАНДР ПУШКІН

Веселий норов, мислення зухвале,
Дух волелюбства, геній простоти...
Таких, як він, у ретязі кували,
Вели в Сибір на льодові хрести.

Йому ж дорога випала страшніша —
Ілюзія свободи, шана, двір,
Де кожна статуя і кожна ніша
Возводила на нього поговір;

Де поголоски, нашепти, доноси
Плодились, наче на гною черва,
Де виїдали душу, наче оси —
Плід золотий, наклепників слова;

Де всі його ненавиділи потай
За те, що він безсмертний, наче бог,
За те, що їх повергне в тлінь підлота,
А він сіятиме вдалінь епох;

Де невсипущий цензор, у порфіру
Зодягнений, холодний, як удав,
Значив йому дозволеного міру,
Та ще подяки й кротості жадав.

Але поет повстав! Неначе з плеса
Нічного неба випливла зоря.
Він знав, коли на мушку брав Дантеса,
Що вистрілити має у царя.

Та сам упав, хитнувшись від розпуки,
І опалила смерть його вуста.
А ми тоді прийшли, взяли на руки
І понесли його в свої літа.

Між нами він, як подих непокори,
Як творчості непроминальна мить...
У громі більшовицької «Авроры»
Прекрасний постріл Пушкіна гримить.

1974

ХРИСТО БОТЕВ

Цей чоловік високий — Христо Ботев,
Гевара дев'ятнадцятого віку,—
Стоїть переді мною. Темний погляд
Палає одержимістю страшною,

Так, ніби пропалити він жадає,
Простори безкінечні і в блакиті,
У небесах, над світом нову зірку
З печалі засвітити! — Христо Ботев! —
Звертаюся до нього.— Як це сталось,
Що ти піщов на смерть у ту хвилину,
Коли над батьківщиною твоєю
Займалося світання? Знав ти добре,
Що поржавіли до самого серця
Османської імперії закови,
Що скоро вже вони впадуть з Балкану,
Розсипляться, і пилюга до неба,
Як хмара трутизняного азоту,
Підніметься і пропаде безслідно.
Хіба не ти пророкував комуну
На всій землі? Твої слова сьогодні
Я, начебто молитву, повторяю,
Яку запам'ятав з дитинства; я молюся
До людства, до будущини, до правди
Комуністичного життя завітом
Твоїм! Так говори, озвись, пророче!
Невже це був лише єдиний вихід —
Для зору, що пронизує століття
І в глибину майбутності сягає,
Узяти карабін і двісті хлопців,
І повести їх на загибель певну?
В той час, коли здихала вже потвора,
Їй у пащеку голову покласти?! —
І відповідь я вчув: — Нужденні мисли
Тебе обсіли, як старці дорогу,
Що в храм веде. Ти не звертай уваги
На те жебрацтво, як дійти жадаєш
Перед сіяння правди; милосердні,
Буває, жебракам віддать готові
Те, що вони віддать повинні богу.

О мій боже, правий боже,
Та не ти, на небі сущий,
Тільки ти, що в серці, боже,
Що в душі моїй живущий!

Так ось що я тобі скажу: те сонце,
Що прокидалося, немов дитина,
За обрієм Болгарії, померти
Могло в ту ж мить, коли я захитався б,
Жаліючи свого життя на жертву,
Ждучи, що все само собою буде
Вирішуватися без мене в світі!
Допоки люди є такі, що можуть
Не завагатися в найважчу хвилю,
Допоти сонце сходить над землею!

Хто за свободу в битві поляже,
Той не вмирає!

Не лиш для того довелось померти
Мені в зелених двадцять вісім років,
Щоб ранок запалав моєю кров'ю
Над рідним полем,— ні, не лиш для того:
Я час новий пророкував завзято,
І так його любив, і так я прагнув
Побачити всесвітньої комуни
Знамено пломеніюче, що жити
Я міг лише хіба по власній смерті.

Вірую в єдину спільну силу
Людського роду на земному падолі,
Яка повинна творити добро.

1976

МОГИЛА РАЙНІСА

Що єсть життя? Нить павутини
Чи за свободу й правду бій?
Могило Райніса, святине,
Підріс я в тишині твоїй.
Я бачив, як піднявсь поволі,
Утер зі скроні блиск слюди,
Пішов і зник на видноколі
Юнак з гранітної плити.
А потім другий встав і п'ятий,
Двадцятий — сонце на очах.
У світ роздертий і розп'ятий
Ішли по пояс у лісах.
Я одного спитав: «Куди ти?»
І відповів мені граніт:
«Ми йдем неправду й зло палити,
Ми рвати йдем колючий дріт
На африканськім сивім лузі,
На всіх кордонах між людьми,
На чесних душах, що в нарузі
Шукають виходу з пітьми.
Ми народилися з розпуки
Поета, що заснув на мить.
І не кривавлять наші руки,
І наше тіло не горить».
Вони ішли — в плечах похилі,
Закохані в свою мету.
І я на Райніса могилі
Сказав: «Пождіть, я з вами йду!»

1964

СЛОВО КОНОПНІЦЬКОЇ

Земле українська, у тобі
Польки прах лежить. Благаю, непе,
Скроні згаслі і чоло студене
Не давити в кам'яній злобі!

Не вона твоїх дітей у Кодні
Постинала, не вона хрести
Клала, щоб навіки розп'ясти
Твої думи й мрії благородні!

Ні! Вона для всіх земель і нив
Справедливості жадала й плуга.
Дух добра, як туга і недуга,
Те печальне серце спопелив.

Тож забудь підкови панських коней,
Від яких тобі тріщала кість.
Вбили ми тисячолітню злість
І несем братерства стяг червоний.

Світ кавальцювали королі,
Та його возз'єднують народи.
Хай поет, що закликав до згоди,
Спить спокійно і в чужій землі.

Хай увійде в пагони раїни,
В цвіт калини і в мої думки
Слово Конопніцької. Віки
Жити їй під сонцем України.

1957

В ХАТІ СЕРГІЯ ЄСЕНІНА

Ось прийшов я до твого порога,
Де зростав твій дух благословен.
Обняла мене хатина вбога
Сплетеними пальцями бервен.

Сплять сніги за древньою Окою,
У вікні — простори зореві.
Повен жалю і несупокою,
Голос твій гуде в моїй крові.

Здавна вірив я твоїм березам,
А не славословам говірким.
Це брехня, що був ти нетверезим,
Що не знав, куди ідеш і з ким.

Що тобі в зірницях потойбічних
Засвітило небо чистоти.
Ні, не так було!
З берізок вічних
Вийшов чистим і могутнім ти!

Тільки нині ми відкрили рису
В тебе на чолі — глибокий біль:
Шарфом диму, як твою актрису,
Землю задавив автомобіль.

Лиш тепер,
коли так гордо й хватко
Припадаєм до студених зір,
Заіржало нам твоє лошатко
Про землі й душі жахний пустир.

Струп'ям нафти вкрились океани,
Трутизняним хмар'ям — небеса.

Знаю, ще берізка вранці встане,
Вся в росі, як в зернятках вівса.

Море знов зеленим листям бризне,
І поллється в душі нам блакить.
У твоїй любові до вітчизни
Сто віків є чим на світі жить.

Я тебе люблю і розумію —
Доброго й страшного віщуна.
Я дивлюсь в надії на Росію
Із твого високого вікна.

1976

БІЛЯ БУДИНКУ ПОЛІН ДЖОНСОН

В домі твоєму пустка, ніби у гробівниці,
В яку ще не встигли назносити домовин...
За болотами, в лісах, люди червонолиці
Конають поволі від віскі, лютого, як полин.

Вікна твойого дому безокі та безголосі,
Мертве сонце павук напинає на купі книг...
В загородах резервацій люди, неначе лосі,
Щасливі хоч тим, що зайда вже не полює на них.

Біля твойого дому гудуть будяки, як залізо,
Та їх не приходить стинати індіанка стара.
За болотами, в лісах, має вона телевізор —
Білий екраник з тінню чужого щастя й добра.

Вірші твої то палять, то ниють, як рани...
Полін, я поклоняюсь, мужній і вічній, тобі!
Сила й багатство виходять на непевні екрани.
Конають під ними люди здурені і слабі.

Я своє серце, Полін, повне твоєї слави,
Поклав у траву зелену біля твоїх дверей.
Може, панство приїде з Ванкувера чи з Оттави,
Щоб навік твоє плем'я замкнути в музей.

Хтось поклониться веслам, індіанським пірогам,
Хтось Гайявату згадає, в блакитний порине ліс.
Буде лежати серце там, під твоїм порогом,
Повне твоєї слави, що я з України привіз.

Хай стане на серце друг, мов на м'яку пір'їну,
Хай увійде він легко в щастя й свободи дім!
Хай стане на серце ворог, мов на убивчу міну.
Хай упаде навіки перед одвірком твоїм!

1961

В ДОМІ ХЕМІНГУЕЯ ПІД ГАВАНОЮ

Я зайшов... і в душі обімлів.
Позгасали слова величальні.
Заячали сльозами очі козлів,
Буйних буйволів очі печальні.

Грізні леви — простерті ниць,
А на стінах — рогаті чучела.
Ностальгія звірячих зіниць.
Затиналася в серце й мучила.

Де ж та Кенія, де Сомалі?!
Де блакитні простори Аляски?!
Хоче й звір повернутись до своєї землі,
З мрева смерті — в марево ласки...

Був господар мисливець-мастак,
Настрілявся — будьте здорові...
Падав тур і ревів, як літак,
Обливаючись полум'ям крові.

Слон із кулею в голові
Важко-важко ставав на коліна,
Опускалися бивнів шаблюки криві
Перед лютою підлістю карабіна.

Мій же олень-золоторіг
Біг у надії струсити рану
Через Африку... біг, падав і біг
Від океану до океану.

Просила пощади незаймана лань,
Я в очах її досі чую содому...
Був жорстокий мисливець, але з полювань
Ще привозив набої додому...

Він лишався з рушницею на самоті,
Заворожений блиском патрона.
І з останнього пострілу в його житті
Тихо вибухла музика похоронна...

Наче хмари, пливли вінки
Над Америкою сумною.
Лиш одягнені в чорне вовки
Усміхались і йшли за труною.

1976

СПОГАД
ПРО ХОСЕ МАРТІ

Сталось так, що сам Хосе Марті
В гості до плантатора заїхав.
Блисли панські очі золоті,
Мов кинджали, вихоплені з піхов.

Хоч господар гостеві не рад,
Виставляє він питво та їдла.
Не тиран, а ніжний демократ
Чесний муж, а не личина підла.

Він на учту кличе наймитів —
Глянь, як я люблю народ, поете!
Слуги йдуть, хотів хто чи не хтів,—
Срібна ложка важча від мачете.

Перед тим, як сісти за столи,
Батраки помили руки в дзбані...
Приклад їм, звичайно, подали
Пан вельможний і вельможна пані.

Посідали. Ще один біжить.
Трохи запізнився, бідолаха.
Дзбан йому підносять руки мить,
А його жага, немов наваха,

Встромлена межи плечі, пекла.
Він до дзбана спраглими устами
Припадає, мов до джерела,
П'є — кадик підскакує з нестями.

Батраки мовчать, а панство — в сміх,
Так воно сміється, аж ридає.

Хто б той сміх та зупинити зміг,
Сміх, що шкіру з бідака здирає?!

Встав тоді поет Хосе Марті,
Дзбан узяв і сам надпив із нього.
Регіт стих у панському гурті,
Так немов не сталося нічого.

Ось і все. А ти готов чи ні
Підвестись перед ворожим зором,
Захистити мозолі трудні
І чужий на себе взяти сором?!

1961

НІКОЛАС ГІЛЬЄН

Скроні його сиві, мов крила голубині,
Очі його тихі, як мить передгроззя,
А слова тугі, як пласти глибинні,—
Іншим сягнути до них не вдалося.

З ним ми пили чародійний «Mogito» *
У поетичній гаванській таверні.
Він повернувся у вічне кубинське літо,
Находившись доволі по снігу й по терні.

Він часу не мав на хвилину присісти
Край дороги вигнання, боротьби і розпуки.
Сьогодні йому із віконець таксисти
Подають шанобливо мозольні руки.

---

* «Mogito» — тонізуючий кубинський напій.

Пісні його вийшли із підземелля,
Пошикувались у взводи і роти —
Ось найвірніші бійці Фіделя,
Яких неможливо перебороти.

Ніжно він любить поля цукрові,
Де лісом тростина стоїть висока.
Знає він, скільки негритянської крові
Під пильним наглядом електричного ока,

Скільки загусло її по сейфах
І злотом у більма банкірів блискоче.
І біль його розуміє сельва *,
І море гнівом його клекоче.

Як армія, сила його розлилася,
Хоч він тут єдиний без карабіна.
І любить Куба свого Ніколаса,
Як любить Тараса моя Україна.

1961

НА МОГИЛІ С. ТУДОРА І О. ГАВРИЛЮКА

Спіть, брати! В житті не спали ви.
«Вікна» ваші уночі світились...
Не ішла гризота з голови
За отих, що духом не збудились,
Хоч титанів міць у їх руках,
А стоять над ними кволі гноми...

---

* Сельва — праліс на Кубі *(ісп.)*.

І до ранку в серця словниках
Слів шукали ви гучних, мов гро́ми.
Спіть, брати! В житті не спали ви,
Бо були в незміннім караулі.
В бій несли червоні хоругви,
Наражаючись на перші кулі.
Вас шептицькі брали на приціл,
Вбили їхні круки чорнокрилі;
Вас в борні одна єднала ціль,
Розлучити смерть, була не в силі...
Спіть, брати! В житті не спали ви.
Хай свобода вам, як мати сниться,
Львів, натхнений дружбою Москви,
І над краєм радісна зірниця.
Хай тихенько шепче тут гілля
І про нашу розповість роботу,
Хай пером вам буде ця земля,
Що важка від крові, сліз і поту!

1961

ЧИТАЮЧИ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА

Читаю... лечу на дитинства околи,
Там спінену пам'ять мою зупиня
Мойше, мізинчик яблунівської школи,
Кучерявий і кроткий, немов ягня.

Кукурудзяні джунглі, тінисті городи
Нас ховали від світу в шелесткій глибині.
Я давав йому яблук, а він бутерброди,
Що пахли великоднем, приносив мені.

Читаю... сміється спечалене слово,
З-під сонця зринає братерства канва...
Чого ж то на серці так льодовиково,
Наче війнуло снігами в жнива?

Ровами і дротом, немов лепрозорій,
Обведене гетто — на брамі кати.
Та Мойше-мізинчик, од горя прозорий,
Приходив до школи — куди ж йому йти?

На мить забувалися біди й тривоги,
Ми друга приймали до свого коша.
Скорились тевтонам церкви й синагоги,
Але не скорилась дитяча душа.

О, як я ненавидів темну потвору,
Що замкнула навіки наш клас перед ним.
Подивився на мене прощально знадвору,
Посміхнувся до мене мій побратим.

Як біблійний Ісус, що рай обіцяє,
На шкільному подвір'ї він ганяв голуб'ят.
Я подумав: стріляли у птиць поліцаї.
Та ні! Мій товариш убитий... мій брат.

Читаю... я очі його пам'ятаю.
Той усміх — як совісті світло в мені,
Як Шолом-Алейхема усміх. Читаю, читаю,
Але не сміюся, бо Мойше стоїть у вікні.

1978

ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК

На могилі — портрет. Резеда.
Василеві усміхнені очі.
Павутиння дощу.
Серед ночі
Затікає під серце вода.
Тиша, наче в космічному вусі,
Благодатнішої — не знайдеш.
Вовна коренів ніжна, та все ж
Краще дома було на кожусі.
Зеленіє важка сивина
І виходить на світ споришами.
Був. Немає. А з товаришами —
Тільки спогаду хмарка сумна.
Та ні блискавки з неї, ні грому,
Бо та слава мала, наче хміль,
Обвиває тебе звідусіль,
Доки твердо стоїш, а потому
Нову тичку шукає... Забудь.
Невмирущість твоя не в печалі.
Не в маскованому карнавалі,
Де з брехнею братається нудь!
Лиш веселий цапок Фабіана,
Що сміється й дівкам загляда
Під спідниці, лиш Пріська руда,
Лиш та Мальва, єдина й кохана,
Що бентежила вавілонян
Білим тілом своїм гріховодним,
Лиш той сміх, що зоветься народним,—
Твій безсмертний і чесний талан!
Цокотить по бруківці Європи
Твій рогатий філософ — цок-цок,
Бородою трясе, як пророк.
Що пани йому? — Пишні холопи!

Наче маятник повних століть,
ходить гойдалка у Вавілоні.
І на ній твої люди, і коні,
І зірниці відчахнута віть.
Будеш вічно як радості подив,
Як під сонцем весняні степи.
О мій брате натомлений, спи!
Ти до нас недаремно приходив!

1978

МІРДЗА КЕМПЕ РОЗПОВІДАЄ ПРО ЯНТАР

Букату живиці
    Кидаєш у море.
Тисячу років
    Над морем ходиш.
Ореш мочари,
    Міста будуєш.
Б'єшся з тевтоном,
    Мовчиш і плачеш.
Складаєш пісню
    І ловиш рибу,
Та все чекаєш,
    Що ось під ноги
Викотить хвиля
    Сонце янтарне.
А як те сонце
    Візьмеш у руки,
То раптом бачиш
    На ньому плями,

А в ньому стебла,
Мурашки, й оси,
Та ще всілякі
Створіння мертві.
Нову букату
Живиці в море
Кинути треба...

1978

ЯРОСЛАВУ ГАЛАНУ

Знов Галан стоїть переді мною.
— Пізнаєш? — питає.— Пізнаю!
Я ішов за вашою труною,
Як боєць за танком у бою.
Я ішов за вами на Личаків,
Я на тому цвинтарі підріс.
Вами клявся я, й за вами плакав,
І стискав перо своє, мов кріс.
— Ти не споминай про кладовисько,
А про правду думай за столом,—
Він показує, схилившись низько,
В голові чорніючий пролом.
— Це за правду катом я убитий,
Це за серце чесне, вогняне
Ворог підлий і несамовитий
Зарубав сокирою мене.
Не лякайся, підійди-но ближче,
Що? Не легко стати при мені?
Ще ж не понесли на кладовище
Непідкупну правду у труні!

Записали смерть у протоколи,
Розійшлись, а я іще живу,
Я з життя не відійду ніколи,
Свій вогонь не оберну в траву.
Я сильнішим став сьогодні втричі,
Смертна грань дала мені могуть.
Вже круг мене язики лисичі
Павутини з трійла не сплетуть.
Ні брехнею, ні тупим обухом
Не спасти ворожого кубла,
Тільки б друзі не упали духом,
Тільки б їх зневіра не взяла!
Є такі, що нині подружили,
А були невірні, як Хома,
Доки руку в рану не вложили,
Думали, що Галана нема.
А тобі також в тяжкі години
Треба віри, а не похвали,
Не шукай ніколи середини,
Друзям вір, а ворога пали!

1961

ДРУГОВІ ДИТИНСТВА

Пам'ятаєш перший клас?
Вчились добре ми, одначе
У куточку на «осляче»
Місце посадили нас.
«Що не русин, то ледащо»,—
Пан «професор» думав так.
Ну, а ти ж таки поляк!
Чей «ослом» зробив нізащо?

Ти поляк, та батько твій
Так, як мій, орав, і сіяв,
Молотив, і зерно віяв,
І возив на поле гній.
І тобі кричали «бидло!»
Паничі з передніх парт.
Пам'ятаєш, не на жарт
Ми набили їх обидва!
Ми рубали їх мечем
Дерев'яним, як герої.
Хоч було їх більше втроє,
Утекли вони з плачем.
...Двадцять літ пройшло відтóді,
Зрозумів і я, і ти,
Що до світлої мети
Йдуть народи наші в згоді.
Ми, щасливі, молоді,
Будем дружними руками
Разом розбивати камінь,
Що лежить на їх путі.
Ну, а ті, що з нами бились
У дитячому бою,
Польщу зрадили твою,
За кордоном опинились.
Не навчилися читать
Правди і свободи книгу
І для нас нову кормигу
В чужину пішли шукать.
Гріб горбатим не поможе!
У кубловиську гнилім
Панська Польща сниться їм
Ще й od morza і do morza *

---

* Від моря і до моря *(пол.)*.

Як вони ввійдуть в азарт,
Ще нас можуть зачепити,
Доведеться ще раз бити
Паничів з передніх парт!

1953

ТЕРЕЗІ МАРТІНЕС *

Твоя комсомольська слава
Гриміла у залі Кремля.
Я думав, що ти русява,
Як глянув на тебе здаля...
А ти посивіла з горя,
Бо горе велике твоє —
Вітчизну панам із-за моря
Сатрап генерал продає.
Та серце хіба відібре
В таких непоборних, як ти?!
Que vive Espana libre! **
Хай гинуть кати!
Ти слово несла крилате
З Москви в андалузьке село.
Тебе Долорес, як мати,
Цілує в розумне чоло.
Стрімкі Піренеїв схили,
Стрімкіші у тебе шляхи.
Тебе комуністи вчили
Долати провалля й верхи.

---

* Тереза Мартінес як секретар ЦК комсомолу Іспанії була гостем XII з'їзду ВЛКСМ. *(Приміт. авт.).*

** Хай живе вільна Іспанія! *(Ісп.)*

Хто з ними дорогу вибрав —
Крізь бурю дійде до мети.
Què vive España libre!
Хай гинуть кати!
Не можуть мене приспати
Щасливі завжди солов'ї,
Не можна любить Карпати,
Забувши про гори твої.
Я пісню тобі складаю,
Бо в пісні життя моє все.
А вітер із мого краю
До тебе її понесе.
Свободи могутній вітре,
На землю іспанську лети!
Què vive España libre!
Хай гинуть кати!
Я вірю: заграють сурми,
Розкотиться грім боротьби,
Казарми, фортеці, тюрми
Розіб'ють розкуті раби.
Ти перша підеш до бою,
Далека сестрице моя,
У лавах одних з тобою
Удруге зустрінуся я.
І друзі з-над Сени і Тібру
Прийдуть, щоб тобі помогти
Què vive España libre!
Хай гинуть кати!

1954

ВІТАННЯ
ПІТЕРУ ТЕМПЕСТУ*

То не брати, що схожі тільки зовні,—
Брати серцями і думками схожі!
Серця у нас пісенні, правдомовні,
Думки у нас, неначе дні погожі;
Ми, віри в майбуття щасливе повні,
Стаємо біля миру на сторожі,
Щоб не лилась народів наших кров.
О мій англійський брате, будь здоров!

Поет — хто не пливе за течією,
Хто не шука в житті шляху легкого,
Поет — хто понад отчою землею
Орлом зліта до неба вселюдського,
Поет — хто із державою своєю
Говорить без облесництва гидкого!
Ти ж у собі снаги на все знайшов.
О мій англійський брате, будь здоров!

Якби я міг літати разом з птаством,
До тебе прилетів би у гостину;
Душі твоєї чесної багатством
Я чарувався б знову хоч годину;
Наснажуючись дружбою і братством,
Я склав би, може, пісню ту єдину,
Що снилася мені сьогодні знов.
О мій англійський брате, будь здоров!

1958

---

* Пітер Темпест — молодий англійський поет, делегат Міжнародного фестивалю молоді в Москві. *(Приміт. авт.).*

АНДРІЮ МАЛИШКОВІ

Був я в гостині, де люди живуть співочі.
Голоси в «Рушнику» сплітались, як лиштва.
І та жінка, в якої мамині очі,
Запитала мене, чи я знаю Малишка.

Я розповів їй, даруйте, Андрію,
Про зморшку в міжбрів'ї, про погляд касога,
Про ту невсипущу і вічну мрію,
Що по ночах то стихне, то гримить, як дорога.

А як розказати мені про Везувій
Вашого слова, що хитає серцями...
— Хто він? — питає.— Людина,— кажу їй.—
Людина, мамо, що стає піснями!

Якби був зерном — те зерно б не розтерли,
Ярилася б нива камінна врожаєм.
Якби був горою, то тільки Говерлою,
Якби був рікою, то тільки Дунаєм.

1967

ПЛАТОНУ ВОРОНЬКУ

Ти бував колись у Лючі,
Там землячку стрів мою.
У сльоту, в осінню студінь
Ще пастушила в гаю.

Не багачка, що й у будень
Згарди носить золоті.
Видно, наймичка-небога.
Видно, виросла в біді.

Чорнорука, босонога,
У подертім киптарі.
То за неї кров пролив ти
На Збручі і на Дністрі...

Натерпілась горя-кривди
Чорнокосеє дівча.
І хотіло йти з тобою,
Утекти від багача.

Ти ішов тоді до бою,
Ще й на Пруті рвать мости.
Тож не міг її узяти,
У вогонь малу вести.

Попросив лиш заспівати
І записував пісні.
Обіцяв ти, як прощався,
Що приїдеш по війні...

Ти приїхав і питався,
Чи її не знаю я.
Знаю, брате мій Платоне,
Муза то була моя!

1955

ТАНЕЦЬ ГОГОЛЯ В РИМІ

«...как только повернули мы налево, от дворца Барберини в глухой переулок, он принялся петь разгульную малороссийскую песню, наконец пустился в пляс...»

П. В. Анненков.
«Н. В. Гоголь в Риме летом 1841 года»

Рясний гопак від площі Барберіні —
Душа клекоче, ллється через креш...
Ах, наче сестри, полохливі тіні
На білосніжній мармуровій ріні
Благають: не танцюй же так, бо вмреш!

А він каміння теше каблуками,
Як ніжинський підпилий басаврюк.
Фонтани мовкнуть, що гули віками,
І розступаються печальні храми
Від помахів осатанілих рук.

Танцює бог в гріховності веселій,
Творець натхненний, дивний чоловік.
Виходять кардинали з пишних келій,
З'їжджає з Палатіну Марк Аврелій,
Щоб глянути на нього звіддалік.

Десь там далеко, на Вкраїні, дома
Голота з корчми так безбожно йде,
Так люто витанцьовує сірома;
Величний Рим (maxima rerum Roma!)
Від гопака полтавського гуде.

А може, то шаліє дух Остапа
В юрбі сутан, ксьондзівських темних ряс;

А може, до верховного сатрапа,
До Інквізитора, що зветься папа,
Танцюючи, йде в полум'ї Тарас!

Танцює Гоголь! Чуєш, Риме, чуєш?!
Я не боюся вже твоїх катуш!
Мене не спалиш і не залінчуєш,
Не обкрадеш і не перетанцюєш,
Хоч сам зійди в ловитву мертвих душ!

Та ні! Про Рим не думає Микола
Васильович! Який до чорта Рим!
То Русь його пече, вогненночола,
Сяйлива й струп'яна, потужна й квола,—
Будущина під мотлохом старим!

Навприсядки коло стовпа Траяна —
Це — як молитва й пострах за слова
Цілющі, що від них вітчизна-рана
Загоїться, і старе Русь кохана
Осяянням вселюдського єства!

Там, біля мармурового осердя,
Імперій мертвих, що згубивсь їм лік,
Танцює геній з надміру безсмертя,
Танцює з горя бог, і шкеребертя
Від щастя йде нещасний чоловік.

1983

ДО МАЯКОВСЬКОГО

Я, обдертий у тернових пущах
Сумнівів, жадань і суєти,
Хочу знову до джерел цілющих
Сходами твоїх поем зійти.

Я на них, немов на ескалатор,
У лінивстві вбогім не стаю,—
Хай, мовляв, несе поет-новатор
І мене у новизну свою.

Не одне на тих високих сходах
Зжалюгідніло поетеня,
Не одному там заперло подих
Після хореїчного коня.

Гупаю — аж рвуться черевики,
Весь — надія й болісний нестрим.
Зацвітають сальви і гвоздики
Над багнетами залізних рим.

Лорку я люблю й Аполлінера,
І Богдан Антонич — мій поет,
Але ти — як серця хромосфера,
Кров, що кличе радісно — вперед!

Хочу бути й вибути — собою.
Та живе в мені твій гнівний ген:
Чуюсь добре лиш на полі бою,
Під вітрами ленінських знамен.

Можна жити, як святець у ніші,
Шелестом плаксивих молитов,
Можна так сплітати тихі вірші,
Як сплітає сіті птахолов.

Але крил чужих мені не треба,
Я свої плекаю — від хребта.
І мене втинає в нішу неба
Мого часу блискавка крута.

Мова, що тобі сурмою грала,—
Музика моїх нових зачать.
Світ мечі перекував на рала,
Треба танки ще перекувать.

Та не з поетичного обозу,
Де в моторах кров, а не гудрон.
Ти любив позицію, не позу,
Слів патрони, а не слави трон.

Ти — Життя, од плісняви обдерте,
Запахуще, як весняний грім.
Тій весні не згаснути й не вмерти,
Що збудилась гуркотом твоїм.

Чую, чую під ногами землю —
Дорогу й пекучу, мов черінь.
Все твоє, страждаючи, приємлю —
Гаряч слова й кулі гарячінь.

1984

ЯРОСЛАВ ІВАШКЕВИЧ

Івашкевич помер.
Похитнулася твердь піді мною.
Наче свічка, зима засвітила на всю далину.
Вмили, втерли його білиною льняною, тужною,
У шахтарське вбрання одягнули й поклали в труну

Так небіжчик велів. Працювати зібрався до штольні.
На поновне життя ще й туди заробляти пішов.
Як метафору, смерть сотворив
і думки непрестольні, мозольні, крамольні
Вклав у темну жальбу, в неоплакану польську любов.
Івашкевич помер. В українській землі від скорботи
Стрепенувся отець — всиротілий, зажурений прах.
Батьку, житиме він!
Не згасити, не вбити, нічим не закрити і не побороти
Того світла,
Що йде з вістуванням життя й доброти на устах.

Того світла — віки. Того сяйва — космічні потоки.
Івашкевич помер.
Він сумний був, неначе любив помирати. Але ж
У скорботних словах почування плекав
ясноoке, високе, і, мов древні пророки,
Розтинав рубежі, і народ до народу виводив з-за меж.
Світ ясніший стає від його золотої печалі,
Доки світу цього, Ярослав Івашкевич не вмре.
На братерства огні ми ламаємо царські
і панські позосталі скрижалі, а далі
Палим давню злобу і ненависть,
мов лахміття старе.

Він між нами стоїть. Височезний. Навчає кувати
Те поновне життя, що дається на тисячу літ.
Три народи за ним заплачуть,
а читати, співати, празникувати
Будѐ людство той день, коли він появився на світ.

1984

НАГАЙКА САЛАВАТА ЮЛАЄВА

Мій друже, дорогий Мустаю,
Все забувається, але ж
Я Салавата пам'ятаю,
Мов совісті твоєї креш.
Він як тверда земля, що гострить
Моєї думки чересло.
Люблю його вогненну постать,
Його коня, його сідло.
З дніпрової старої кручі
Дивлюсь на нього. Він летить.
Під копитами — хмар онучі,
В руках нагайка миготить.
Ах, той гарапник, до зап'ястя
Прив'язаний,— то панський меч,
Та скільки в нього помсти й щастя
Вплітає гнів, повстанський смерч!
Стоїть цариця на припоні,
Мов кляча прогнута, а він
Б'є по очах та по короні,
Гарапником січе врозгін.
Аж обсипаються рубіни,
Смарагдом зблискує нагай.
Оце за муки України,
А це за твій стражденний край!
А це за Січ січе кодола,
За Калнишевського січе,
Батіг, мужицька правда гола,
Нарешті правду помсти тче;
І на диби стає гетера,
Вельможна пані ста облич,
Це за писання до Вольтера
Брехливі! — свище лютий бич!

А це за кров, що, ніби юшка,
З-під скіпетра змії текла;
А це вперед ще — за Костюшка,
За Польщу, спалену дотла.
Посвистують нещадні леза,
Нагайка вперше рве пітьму.
Це за Радіщева, а це за
Росію, замкнуту в тюрму.
З ненависними канчуками
Я все життя веду війну,
Та піднімаю над віками
Оцю нагайку дротяну.
В ній — непокора блискавиці,
Ненависть до брехні й заков.
В ній запеклася кров цариці,
Отруйна, лицемірна кров.

1984

Два кольори

*

В КАБІНЕТІ ЛЕНІНА

У Кремлівському кабінеті В. І. Леніна на етажерці біля робочого стола Ілліча серед інших книг стоїть і українсько-російський словник Б. Грінченка.

Я перед ним
здрібнів і поник,
Як перед глобусом
зеренцé конопляне.
Небо Росії,
Грінченків словник...
Плани, як зорі,
зорі, як аероплани.
Якби ж це побачив
сумний Тарас,
Він не утримав би
доброго усміху.
А Ленін питає:
— Ну, як там у вас,
Які там клопоти
і які успіхи? —
І я розказую
про свій народ
З його турботами
непогамовними.

А сам думаю:
комунізм — поліглот,
Він говорить сьогодні
усіма мовами.
Я згадую негра
«преклонных годов»,
Що вивчив мову російську
на Кубі,
І вже мову свою
захищати готов
Від канчука,
від зневаги, від кулі!
Я розказую Леніну
коротко, як солдат,
Про наші земні і зоряні траси...
Пиши, Каменяре,
пісні до Жовтневих дат,
Усміхайся мові своїй,
Тарасе!
Вона не упала
під нагаєм,
Вона і в тундрі
не стала
карликом.
І ми сьогодні
із нею встаєм
На підмогу
наріччям
і мовам
Африки!
В кабінеті вождя
я здрібнів і поник,
Та відкрилася далеч
мені
незатемнена.

Я беру із пошаною
український словник
Із рук
Володимира
Ілліча
Леніна!
А тобі,
Валуєва
скретинілий онуче,
Ляпас відважую
брилою
цього тому.
Чи довго душа твоя,
мов гад, покручена,
Буде вповзати
до нашого дому?
На мову мою
вже сукали колючі дроти,
Будували
каземати і крематорій...
А сьогодні ласкаво
закидаєш ти
На неї
петлю шовкових теорій.
Мовляв,
нам зливатися,
браття,
пора!
Чим,—
питаю,—водою
чи кров'ю?
Чи Волзі
потрібні
води Дніпра?

Чи калинова кров
заспіває
під березовою корою?
Роздавлять тебе
мої діти
і друзі —
Посварити з Москвою
нас
не старайся.
Комунізму не буде
без Росії і Грузії,
Комунізму не буде
без Шевченка і Райніса.
Я до Леніна йшов
три віки
в темнику —
Заступали дорогу
шульгінів поторочі.
Я нині шукаю
в українському словнику
Слів, що шукали їх
ленінські очі.

1967

* * *

Я древо твоє, Україно,
Як надійдуть сокира й пила —
Не стати мені на коліно,
А впасти — й згоріти дотла.

Кипить моя зелень яра
В благословеннім теплі,

Розгалужується конара
За тиночки старі й гнилі.

За бетоновані загорожі,
За палаючі склом плоти.
На вселюдському роздорожжі
Я складаю свої плоди.

На корі моїй недоріки
Вирізують свої імена,
Не знають, що ти навіки
Охрестила мене одна.

Я корінням найшов джерела —
Початки козацьких рік,
Та смокче журба, як омела,
Кров мою круглий рік.

Мовчанкою вмію зухвало
Відповідать на удар,
Та журюся, що літ немало
Облетіло з мене задар.

Зраджували вітри весняні:
За цілунками — ножа холодок,
Вибивав мороз на світанні
Білі зуби моїх пелюсток.

Не приєднуюся журбою
До темних нічних володінь,
Та, як сонце стоїть над тобою,
Маю право кинути тінь!

У віти мої прозорі
Звідусюд прилітає птахва,

І світять пісні, як зорі,
У глибинах мого єства.

А з ночей твого вугілля
Вдирається в жили грім,
І моє солов'їне гілля
Вибухає вогнем твоїм.

Небеса з тобою зв'язавши,
Я не вічний у вишині,
Я тільки в тобі — назавше.
І ти — назавше — в мені.

О земле моя барвінкова,
Не розріжуть нас, не розітнуть,
Навіть якщо на дрова
Мене в чужину продадуть.

З полум'я знов ростиму,
Понад холодні йтиму краї,
І повернуся клубами диму,
І на трави впаду твої,

На вруна твої, на трави
Впаду, як живлюща зола,
Мені не потрібно слави,
А потрібно, щоб ти жила.

1967

РУКИ

Придивляйся до рук своїх. Придивляйся.
Думай, кому ти їх подавав неохоче.
Згадуй усе, що ти ними зробив.

Добре, якщо не затремтять ніколи
В ненависті до тебе твої власні пальці.

Придивляйся до рук своїх. Придивляйся.
Вони пам'ятають звичку твого батька,
Що мислити вмів навіть мозолями,
Стискати кулаччя при зустрічі з кривдою...

Вони пам'ятають, як ти спалив їх
Вперше в холодній воді біля школи
(Вчителька глянула — і наказала вмити);
Вони пам'ятають, як ти спалив їх
Вдруге на грудях кохання першого,
Гострих, як роги, що тільки пробилися
З дикого чола буйволеняти;
Вони пам'ятають, як ти спалив їх
Утретє — на лицях зрадливої жінки,
Що зайшлися вогнем від ударів твоїх,
Дещо вони вже забули, дещо пробачили.

Добре, що ти їх не поробив
Плагіаторами жестів гномів духовних,
Що вереском дрібних і кволих ручок
Супроводжують думку свою убогу.
Добре, що ти їх не згвалтував
У чагарях аплодисментів брехливих.

Придивляйся до рук своїх. Придивляйся.
Питайся їх просто й жорстоко,
Чи можуть вони піднятися вгору
Перед зачумленим ворогом твого народу,
Коли він приставить тобі до грудей автомат
Чи будуть вони дрижати при тому,
Чи будуть підніматися добровільно,
Рабами будучи, та вдаючи титанів,

Чи будуть, ідучи в полон, рятуючись од смерті,
Вдавати, що тримають сонце над землею?

Злякані ріки змінюють русла,
Злякані жили змінюють кров:
Чесна і чиста підлою робиться,
Підла отруйною стає, і т. д.

Придивляйся до рук своїх. Придивляйся.
Ось без твоєї волі рухнулися пальці —
Інше єство перебирає владу
Над ними повільно і таємничо,
Але при тобі все це діється, друже,
Ще при повнім державстві твойого серця;
Це, коли хочеш дізнатися правду,
Нетерпеливість майбутнього дерева,
Що міцно вхопитися хоче за землю,
Вже виявляється в порусі тому.
Придивляйся до рук своїх. Придивляйся.

1966

КОРИДОР

У сні я бачив коридор.
Довжелезний коридор.
Десь ніби аеропорт.
Десь ніби в Африці.
Коридор веде в таке віконечко,
Як те, що виникає на екрані,
Коли ми вимикаєм телевізор.
А люди — пасажири. Треба всім
Пройти по коридору до кінця.
Стелина дуже низька

(будували пігмеї для себе), і ось:
Ідуть одні, пригнувши голови,
Немов бізони,
А інші на колінах — мов каліки,
Ще інші просто проповзають.
Це ті,
Що до смерті злякалися стелі...

1966

ЧОБОТИ

Приїхала сестра.
Привезла мені валізку яблук
І серце скарг...
Відпочинь, моя сестричко, відпочинь!
Вона дивно подивилась на мене,
Скинула великі юхтові чоботи,
Куфайку вмостила собі в підголів'я,
Схрестила руки на грудях, як дівчина,
Що захищається від залицянь школярських,
І заснула.
Відпочинь, моя сестричко, відпочинь!

Я сів у ногах її і заплакав,
Ніби вона померла...
Тоді увійшов чоловік
з низеньким чолом і порожніми очима
У її чоботях, начищених лакеями,
І заграв на скрипці.
Це той, що бив її,
волочив за коси безконечними дорогами,
Так гарно грає?
Раптом струна урвалася.

Чоловік узяв молоденьку сивину з її чола
І почав натягати на свій інструмент,
На скрипку,
зроблену з велетенського людського черепа.
Важко зітхнула сестра.
Зник чоловік із низеньким чолом і порожніми очима.
Я сидів у ногах її і плакав.
Сльози падали в її чоботи...
І я злякався, що вони гризтимуть
Її постарілі жіночі ноги.
Відпочинь, моя сестричко, відпочинь!

1966

КОСМОС

ІВАНУ ДАВИДКОВУ

Коли мій батько руки вмиває,
Б'ють у скелі долонь моря зелені,
Плаває сонце, немов черешнина,
У величезній батьковій жмені.

Нігті, як десять чорних місяців,
Ходять по еліпсах та по колах.
Вилúває на землю дощі та бурі
Мозольної тверді найменший сколих.

Рукава закочені, як гірські кряжі,
На плечах — простори солончакові.
А там, на чолі, як алмазик Марса,
Палає краплина спотілої крові.

Чумацький Шлях рушника біліє,
Мерехтять світила у дрібному взорі,

Вода у листках споришу, як дьоготь,—
То згоріли і впали краплинами зорі.

Між мозолями — сині розколини,
Наче між горами ріки сині.
Біль їхній тихий і безконечний
Тече і впадає в небесну синь.

Я над глибинами того болю
В думці, наче в ракеті, згоряю.
О Космосе мій! О Космосе труду!
Не знаю твого ні початку, ні краю!

1965

ЛИЦЕМІРИ

Президент США Ліндон Джонсон окремим листом від 31.III.1966 року подякував так званій українській громаді Клівленда за підтримку політики агресії у В'єтнамі.

(З газет)

Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики скоять.

Т. Шевченко

Я пізнаю вас, фарисеї,—
Такі ж ви підлі, як були,
Дарма що віддали в музеї
Пісні батьків, як постоли.

Дарма що поміняли гуні
На фраки, смокінги, плащі,
Я пізнаю лоби чавунні
І тулуби, немов плющі.

Дарма що ви втекли за море,
Щоб шкуру зберегти свою,
Я пізнаю вас, людомори,
Поклони ваші пізнаю.

В бетон б'ється напропаще,
Не жаль ні спини, ні чола,
Щоб уклонитись пану краще
Від іншого ж таки хохла.

Це ви училися віками
Сотати лицемірства нить
Перед московськими дяками
Себе навзаєм очорнить.

Це ви у Відень і Варшаву
Дари возили вперейми
І нашу славу шанталаву,
Як пси, обдерли до страми.

Це ви клялись народ любити,
А кату череп роздробить,
Та мозок ваш тече на плити
В дірки від рабських чолобить.

Пора б на вас і не дивиться,
Не думати про вас пора б,
Хіба це вже така дивниця,
Що панові вклонився раб?

Та в серці палахтить ураза,
І хочеш сам себе клясти,
Що хрунь од імені Тараса
Шле вірнопідданчі листи.

Радійте, тіштеся війною,
Збирайтеся усі взаміт,
То, може, вас, мов купу гною,
Розкине лютий динаміт.

Але за повзання зміїне,
За лестощів гидку паскудь
Царі вам не дали Вкраїни —
І президенти не дадуть.

Ні! За блюзнірську телеграму
Вам буде плата золота —
Манесенький шматок В'єтнаму
Для домовини і хреста.

1964

БОЛГАРСЬКИЙ КРАЄВИД

Крива ріка, неначе шабля
Хаджі Димитрія, у травах.
Над нею ситі і важкі тумани
Біленьких, шутих мериносів.
Хати — як молодиці: в за́пасках червоних,
На шиях — з листя тютюнового намиста,
І кучері блискучі винограду
По голих плечах і по грудях в'ються.

А далі, ніби сосни без верхів'я,
Стоять червоні димарі заводів,
Поміж якими — в жовтому береті —
Залите потом сонце робітниче.
Сіріють скелі, як руїни замків,
А в них печери, загратовані хрестами,—
Могили схимників болгарських,
Які самі собі хрести поклали
І довго ще жили на цьому світі.
Повітря ніжне, як долоні матері,
І хочеться його поцілувати
Або замкнути очі і побігти,
Щоб стерти із чола журбу.

1964

ІКОНА

Я здивувався. Стоїть моя кохана
У притворі церковці на стіні.
Невже вона дружина Калояна?
Лукавниця всміхнулася мені.

Я знав жону болгарського святого,
Але не знав, що і вона свята.
Як німба не відчув я золотого,
Коли за коси брав і пив уста?

Лишала, мабуть, ореол на стінці,
На грішну ніч не брала з церкви риз.
Якби знав муж, якій він вірний жінці,
То одвернувся б з люті й камінь гриз.

Нехай би гриз підмурки, ніби миша.
Вона клялася не на сім століть!
Осточортіла їй темнюща тиша
І чоловік, що ліворуч стоїть.

Вона у ніч осінню й золотаву
Крізь мур ішла, як хмарка крізь кущі.
Лягала біля мене на отаву
І рахувала зоряні ключі.

Тепер пізнав я оченьки іконні,
І підійшов, і прошептав: — Це ти?!
Машина жде нас, мила, а не коні,
Зійди до мене із стіни, зійди!

Вона не ворухнулася. А в барі,
На руку насиливши ореол,
В ту ніч вона із підлітком у парі
Безбожно танцювала рок-н-рол.

1964

МУШУ

Я мушу книжки читати,
Щоб очі мої не осліпли,
Я розмовляти мушу,
Щоб з туги не оніміти,
Я мушу почути пісню,
Щоб не оглухнути з тиші,
Я закохатися мушу,
Щоб радість прийшла до мене,

Я друга побачити мушу,
Щоб день мені був ясніший,
Я вірш написати мушу,
Щоб серце не розірвалось,
Я працювати мушу,
Щоб не соромитись хліба,
Я мушу опівночі вмерти,
Щоб рано воскреснути знов!

1967

* * *

Біля вуликів на землі
Лежить собі дід мій і куня.
І лазять бджоли по його чолі,
Як по розтрісканім зрізі пня.

І лазять бджоли по запалій щоці,
І він лежить собі, як неживий.
Очі його, немов чорні рубці,
Зашиті сивою ниткою вій.

Не ворухнеться його рука —
Нехай беруть собі карий мед.
Дідусь мій до смерті своєї звика,
Як звикає до слави поет.

1965

* * *

В гуцульській хаті на печі
В куточку сушиться пшениця
На калачі.
На тій пшениці удовиця,
Немов на подушчині, спить.
Їй сниться, що її обличчя
Покрила віспа.
(То зернятка вдавилися в лице).
І хоче змить
Вона рябеньку шкіру, та не може.
Метнулася до дзеркала — біда!
О, скільки на щоці тих чорних ямок!
Не варто жити! Вибігла на ганок —
І до колодязя... Вода
Відбила знов огидні решетини.
Вдова стає на кам'яні цямрини...
Кінець... і прокидається.
В люстерко загляда,
Стирає із чола, як піт, зернини
І посміхається...
Забула, що у неї скроні сиві...
Які не раз бувають сни щасливі!..

1965

ЛЬВІВСЬКИЙ ДОЩ

На сірий камінь — сірий дощ,
І вже блищать дзеркала площ,
І вже себе в дзеркалах тих
Очима вікон золотих
Побачили чепуруни —
Будинки львівські; вже вони

Почули, як бринить озон
І грає ринва-саксофон.

І кожен з них — неначе зух,
Свій дах — неначе капелюх —
Насунув до самісіньких брів,
Щоб він у танці не злетів,
А танець буде, от ще мить —
І все у колі зашумить,
Підуть будинки аркана,
Спотіє, як плече, стіна,
В пасі залізний трісне шов
Під стук гранітних підошов.
А там, із замкових узбіч,
Іде у центр смаглявка-ніч,
І грім за нею аж реве
І парасолю неба рве.

1965

ЛЬВІВ, ПЛОЩА РИНОК...

Скільки літ мені? Не знаю. Стала
Львова пам'ять кам'яна моєю.
Помістилася у серці площа,
Де кипить віків бенкетування.

Ось вона, мов крита небом зала;
Посередині, як стіл, будівля,
А на ній гранчастий кубок вежі
Повен часу, хоч немало пито...

Львівський брук — це не затвердла тиша.
Чути в ньому стогони і крики
Споконвічних битов і трагедій,
Регіт гнома, дзвін сльози титана.

Слухайте! Булатний меч Данила
Випав з кволої руки нащадка,
Скачуть по його нещасних ребрах
Екіпажі всіх вельмож Європи.

Глухо входить божевільна криця
В кості молоді, неначе в дошку.
То ключі монархи підбирають
До замків старої брами Львова...

Їх думки розпалися іржею,
Стали павутиною знамена.
Одімкнути не вдалось нікому
Терпеливий камінь мого міста.

Це з його душі лунає мова,
Топтана, але гучна і чиста,
З крові скаменілої без гуку
Вибухає стяг мойого свята.

Скільки літ мені? Не знаю. Мабуть,
Ми ровесники з тобою, Львове,
Бо мене бентежить і хвилює
Різьблений у камені твій голос...

1967

АНОНІМНІ ЛИСТИ

Прийшли аноніми — людці без голів —
На моїм столі розклали вогнище,
І хочуть аноніми, щоб я горів,
Попелом брався, тяжко стогнучи.

Шукають вони моїх книжок
І жбурляють їх у кострище наосліп,
І ждуть, що, ніби у прірву, впаду я в шок,
Щоб кинуть мене на пломені гострі.

А я долонями гашу пожар,
Хай душу мою наболілу не гнобить.
Карлики безголосі, де ваша твар?
Де ваші очі, настирливі гноми?

Хто вам прізвища повідтинав?
Хто вам голови повідрубував?
Я спалюю їх, немов сатана,
Набиваючи ними грубу.

З комина рветься отруйний дим —
Дерева од нього робляться голими.
І, напевно, печально слідкують за ним
З анонімних квартир відрізані голови.

Хай вони скачуть, як ті м'ячі,
Бо дим на плечі їх не підніме,
Бо вже згоріли в моїй печі.
Їхні огидні тіла — аноніми.

1967

МАНЕКЕНИ

Манекени одягаються модно —
В закордонні костюми й манішкн.
Декого в шовки замотано —
Видно лиш голову й ніжки.

Манекени не люблять праці,
Їм би гріться під склом на осонні.
Від неробства зрослися в них пальці
І думки в них — як мухи сонні.

Манекени готові вдавитися
Своїм самолюбством жорстоким,
Коли хтось там на зорі дивиться,
А на них і не скине оком.

Манекени чужим хизуються,
До свого ж в нелюбові — нестримні.
Щоправда, вони гризуться
За свої місця на вітрині.

Манекени не мають серця —
Їх ніщо не болить і не коле.
Манекени ніколи не сердяться.
І не плачуть вони ніколи.

Манекени завжди сміються —
Похорони ідуть чи сльоти.
Досі ні одна революція
Не сполола цієї сволоти?!

Та як би не думав я черство,
Є все ж бо надія у мене,
Що в людське вічне братерство
Не пройдуть манекени!

1966

ЦИМБАЛИ

Був цимбаліст у нас, молодий чарівник музика,
Пальчатка, немов лошатка, як пустить навперекидь —
Цимбали гули, як дзвініця, дзвонили, як срібна осика,
Як ті колоски, що на обрії б'ються в тоненьку блакить.

Знали цимбалюка далекі гори і доли:
Обличчя — як місячний вечір, заблуканий в лісі густім.
Він грати в неділю сідав на порозі своєї стодоли,
Люди ішли до нього, минаючи божий дім.

Піп його не любив, гатив кулаком по амвоні:
— Це чоловік не наш! Він причетний до темних справ!
Газди! Та ви в його струнах, як у тих посторонках коні!
Кайтеся і моліться! Чорт вас у шори вбрав!

Мабуть, жив у цимбалах чорт,
меткий скакунець-помагало,
Бігав по струнах так, що оком ловити дарма,
Сам цимбалюк не раз говорив про нього зухвало —
Бачите, є душа, а тіла в чортяки нема.

Інші казали, що він чистісінько як той цапочок,
Чорним зарослий пушком аж попід очі, як джміль.
Хто ж повірить розмовам біля порожніх бочок
В сінях празникувань чи десь на задвірках весіль?

— Куме, а я вам кажу, що він отакий, як муха!
— Куме, а я вам скажу, що він отакий, як комар! —
Знали усі лиш те, що цимбалюку завірюха
В дірочку димаря струтила дідька з хмар.

Просто в окріп упав малесенький сатанюка,
Цимбалюк за хвоста витягнув його, відходив,
Грати навчив поволі; звичайно, що не без бука,
Грали тепер обидва, повітові всьому на здив.

Цимбалюкові, казали, добре в житті велося,
Бо він своє бісенятко не покидав ніде:
На голові носив його, сховавши в густе волосся,
Щоб не нудилось у цимбалах, коли він із дому йде.

З цікавості чортеня протерло діру в капелюсі.
Всюди вони, але до церкви — ані на п'ядь.
Цимбаліста питали — чому? Дома, казав, молюся;
А дома на стіні — цимбали замість образів та розп'ять.

Піп його не любив, гатив кулаком по амвоні:
— Це чоловік не наш! Він причетний до темних справ!
Газди! Та ви в його струнах, як у тих посторонках коні!
Кайтеся і моліться! Чорт вас у шори вбрав.

Цимбалючок сміявся,—цей парох немудрий вельми,
Завжди віру у бога підтримували чорти!
Грати ходив на зло, а до незримого шельми
Навмисне прилюдно звертався запанібрата на «ти».

Кидав собі за обшивку з вершечком пугар оковитки,
Краплю — на струни з дна: «На, мій дияволе, на!»
Мліли дівки й молодиці, парубоцтво потіло до нитки,
Дрібно копитами сік, навприсядки йшов сатана.

Граючи, він крутився на пальчику, як веретено,
То зупинявся на мить, то знов пускався навскач.
Коли небеса спідниць кружляли над ним скажено,
Грався на струнах він, мов на прутті залізнім циркач.

Очі цимбалюка ясніли, як днини зимової спалах,
Руки він піднімав, струмент свій колінами тряс.
Біс реготав, дурів, гзився, казився в цимбалах,—
Ще раз, ой ще разок, по разочку, просили, ще раз.

Ой ще раз на гаразд,
Не любіть, дівчата, газд,

Не лягайте з ними в ряст,
Перестуда жить не дасть.

Або грай, або буде,
Бо вже болить попід груди,
Гину, люди, не з простуди,
Грай, грай, туди-руди.
Грай!!!

Коли цимбалюк вертався з весілля чи з іншого свята,
На спині боліли струни, потовчені, мов кістки.
Бігли дітиська за ним, заглядали у цимбалята,
Чортові тихо показували дулі і язики.

Кінчики струн були як хвостик чи, може, як роги.
Не оглядавсь цимбалюк на дітвору пусту.
Богомільні, що йшли назустріч, зникали з його дороги
Або говорили виразно (кожне словечко вилизано):
— Слава Ісусу Христу!

Дехто поцілувати хотів його при повітанні,
Аби лиш почути, що скаже на боже добре слівце.
А він питався: — Ну, як там? Цілунки на ярмарку тані? —
І шию гнув, як бик, ховаючи своє лице.

Піп його не любив, гатив кулаком по амвоні:
— Це чоловік не наш! Він причетний до темних справ!
Газди! Та ви в його струнах, як у тих посторонках коні!
Кайтеся і моліться! Чорт вас у шори вбрав!

Газди прийшли вночі, вирвали з рук цимбали,
Кинули їх на піл і закричали: «Світи!»
На очах його, на сльозах сокирами їх порубали,
Чорта шукали в тріснах, але не могли знайти.

Змовк цимбаліст навіки, ніби заклякнув у тайні.
Ані слова за рік — ні до матері, ні до рідні.
А в надвечір'я одне він зачинився у стайні
І повісився на короткій, на сивій, на мертвій струні.

1966

СЕРЦЕ

Серце — як птаха на вітрі.
Вітер хапає віти
Прямо з-під ніг... На чому
Ти маєш сісти й забути
В крилах палаючу втому?
Сядь на солом'яну стріху,—
Не бійся, тебе не застрілять
Хлопчики із катапульки...
Сядь, моє серце, послухай.
Хто там у хаті плаче.
Не знаєш його? Погано.
Ти права не маєш не знати
Найменше на світі горе!
Ти можеш того не знати,
Що сміхом залізо поре.
З низького й високого лету,
З пальми, з берези, з калини
Ти можеш не чути реготу,
Та мусиш почути ридання,
Та мусиш збагнути ридання
Кожнісінької людини!
Сядь, моє серце, послухай,
Хто там у хаті плаче —
Ринешся ти в завірюху,

З болю заплачеш само ти,
Потім співатимеш з люті,
Вихор захочеш збороти,
Серце моє ледаче;
Наставлять на тебе кліті,
Земля заросте багнетами,
Як риба лускою.
По світі
Будеш літати, падати,
Не розуміючи, де ти.
Крила твої затерпнуть,
Скотишся каменем з неба.
А дурень шепне з гніздечка:
«Так йому й треба!»
Та пісня твоя полине
З пальми, з берези, з калини!

1966

ПРО ЖІНОК

Пригадай собі голос матері,
Як хочеш почути совість,
Пригадай собі руки милої,
Як хочеш повернути щастя,

І дівчинці семилітній
З лялькою на руках,
Сивий, старий чоловіче,
Дай дорогу...

1966

СТРАХ

Померла жінка, що не сміялась ніколи,—
Боялася зморщок.
Добре їй жилося,
Мала чоловіка і сина.
Ніколи до них не сміялася.
Боялась зморщок.
Любила бути гарною.
Спочатку була гарною,
Потім непорушно новою.
Полиск і спокій її обличчя
Спільне щось мали із вилискуванням підошов
Новесеньких черевиків на ногах мерця.
Білим льодком страху взялися очі —
Так боялася зморщок.
Чоловік не витримав її переляку перед потворністю
І пішов до негарної, але усміхненої.
Син не витримав маминого спокою
І одружився проти її волі з негарною, але усміхненою.
Тут мусила заплакати жона і матір.
Але хто не може сміятися, не витримає свого плачу.
Сльоза розривається, немов граната, якщо не може
Стекти сухими руслами сміху.
І померла жінка, що не сміялась ніколи.

1963

НЕДОВІРКАМ

Гей, скептики, лякливі лицеміри,
Не вилізайте з рідних шкаралуп,
Позашпунтовуйте міщанські діри,

Щоб не пробився промінь-правдолюб
У ваші житла́ — гнізда просмерділі,
Де пищите ви, ніби горобці!
Візьміть свої костюми пронедільні,
Позашивайте душі в їх рубці!
Ану ж ревізія нагряне люта
І треба буде душі показать?!
То хай вони, немов чужа валюта,
Пом'яті в зашивках тісних лежать.
Їм не потрібне ні повітря чисте,
Ні чиста усмішка, ні чистий тон,
А потім їх, немов контрабандисти,
Перевезіть в ганчір'ї за кордон.
Ви походіть по кам'янистій пущі,
Шукаючи омріяне манто...
І хай вам скажуть продавці хитрющі,
Що мотлох ваш не візьме вже ніхто!

1964

ЛАСТІВКИ

У присмерку літають ластівки
Так низько, ніби в землю поринають,
І виринають з неї, мов з ріки,
Крильми собі дорогу протинають.

Шугають у зеніт, а відтіля,
Як чорні зорі, падають, як сльози...
А над хатами — «вісімка», «петля»,—
О летуни мої, о віртуози!

Розплющитися можна об стіну,
Об камінь груди на льоту роздерти...
Невже вони за ту мухву дрібну
Готові кожну мить безглуздо вмерти?

Ні, їхня гра — не тисячі погонь,
Не їдла прагне серце ластівоче;
Його не голод гонить, а вогонь,
Що з молодості в крилах палахкоче.

Це небезпека й шал стрімких падінь.
Це весняне шугання понад тучі.
Я чую в серці того льоту дзвінь,
Крил очманілих помахи палючі.

Розплющитися можна об стіну,
Роздертися на променях світання...
Це все пусте, як ти несеш весну,
Як будиш льотом льоту пожадання.

1965

* * *

Закохався вітер у дівча русяве,
Виніс її із колиби і на хмару поклав.
І поніс понад світом у сині заграви,
І сплячу, як мрію свою, цілував.
Потім, окрилений щастям найвищим,
По горах, як Довбуш, ходив уночі.
Буки й смереки виривав з коренищем,
Котив, як сувої, по схилах дощі.

Потім вона прокинулась, пішла до отари,
Далі сіла за своє шиття.
Вітрик заліз під її киптарик
І на грудях у неї заснув, як дитя.

1965

* * *

Очі твої, злочинно-гречні,
Сліплять, як сонце на екваторі.
А слова твої небезпечні —
Як набої в палючій ватрі.

Незбагненні, немов азіати,
Гріхи твої усміхненолиці.
І страшно коло тебе стояти,
Як зимою коло криниці.

Твоїх пальців холодний подув
Зірвав мого серця листик.
Страх мій перетворився на подив
Рук твоїх — авантюристок.

Ти рішуча була, як повстання,
Рахувала секунди бою.
Кожен раз я казав: це остання,
Це остання розмова з тобою.

Взяв я з твого солодковластя
Поцілунками тіло потяте.
Подив мій перетворився на щастя
Заколисаного дитяти.

Кожен раз я прощався навіки
З тобою, улюблена зморо,
А ти навіть не розтуляла повіки,
Знаючи, що повернуся скоро.

1966

* * *

Крізь чорний дим зневаги і брехні
Вона прийшла до мене в самотину.
Вона так ніжно принесла мені
Своє кохання, як малу дитину.

А я боявся руки простягти
І пестощами немовля накрити,
Питався дозволу у правоти,
Що вміє лиш соромити й корити.

Я відучився з радості ридать,
Я жити звик у темнім домі «мушу».
Коротке слово «ні» по рукоять
Я застромив у безпровинну душу.

Я знав: ніколи серце не проща
Того, що розумом безжально вбито.
Вона пішла і мертве дитинча
Взяла ще більш ласкаво й сумовито.

Я не кричав: «Кохана, повернись».
Я не чекав ні чуда, ані дива.
До горла правда скочила, як рись.
Розлючена і за неправду мстива.

1966

* * *

Моя гріховнице пречиста,
Моя лілеє на багні,
Чужі обійми, як намиста,
Ти познімала при мені.

І знов, як у дитини, очі,
Нічим не відвернути їх.
І на твоєму непороччі
Лечу я в безконечний гріх.

Невже ти хочеш одпокути
На душу стомлену свою?
Невже ти хочеш одягнути
Моєї вірності шлею?

Скрипучі хомути і ярма
За ласку ночі й сором дня?
Чом яблука не рвем задарма
Із дерева життя й знання?

Чи ти готова до вигнання
На нашу землю кам'яну,
Де праця старша від кохання,
А хліб — від нитки бурштину?

Підеш? Візьми свої агати.
Такою будеш, як була.
В мою уздечку запрягати
Мене ти будеш, як осла.

Ти будеш їхати світами,
Усівшись на моїм хребті,

І кидати за джигунами
Свої очища золоті.

А я тебе кохати буду
За те, що не упала ти
Ні у потворну безвість бруду,
Ні у нудоту чистоти.

За те, що ти взяла у змія
І принесла мені той плід,
В котрім була нужда, і мрія,
І молодість на сотні літ.

1967

* * *

Поцілунки твої солоні
Затихають у моїй журбі.
Ти засни на моїй долоні,
Я тихцем заспіваю тобі.

Про дівчинку про невеличку,
Що крилатого мала коня;
Про вовків, що з'їли ягничку
В полонині серед білого дня.

За усмішку одну юнакові
Коника віддало дівча.
До запаху овечої крові
Шкірилися вовки з куща.

Юнак — у сідло і за обрій...
А дівчинка плаче сама.

Порятунку ягничці добрій
Від сіроманців нема...

Ти засни. Я тобі з-за туману
Приведу лоша голубе,
З карабіном за дуба стану,
Вовкулакам не дам тебе.

1967

ЧАС

Коли набирають стяги епохи
Вітру нового і висоти,
Думай, що світ змінити хоч трохи
Повинен і ти.

Ти, що на темній мозольній долоні
Прочитав письмена зобов'язань і прав
Ти, що в любові, а не в прокльоні,
Серця свого всю потугу зібрав.

Ти, що виносиш сонце зі штолень,
Ти, що гориш на незримім вогні.
Ти, що неправду чуєш, як олень
Чує мисливця в гущавині.

Ти, що то пісня твоя, мов невіста,
Тче й розгортає небес полотно.
Ти, що несеш ім'я комуніста
Не як парасолю, а як знамено.

Трудяться важко на цім суходолі
Руки,

Мислі,
Мрії,
Слова.
Тільки в твоїй неприборканій долі
Час ожива.

Ні, не від часу тьмяніють дати,
Іржавіє голос, душа і перо,
Час — тільки те, що можна віддати
Людям на щастя і на добро.

Він не у зморшках і не в сивизні,
В праці і в битві час постає.
Час відчуває лиш той, хто Вітчизні
Дає безіменне безсмертя своє.

1970

Я — КОМУНІСТ

Я бачив світ, де б'є нужда навідлі,
Брехня пече і пухне, як нарив...
Та в ленінському слові, як у світлі,
Я сам себе очистив і відкрив.

Мої чуття, як атом правди, стислі,
Прудкі, як блискавиці течія.
Я — комуніст і в імені, і в мислі,
В якій реве та стоне кров моя.

Під зорями тривожними щоночі
Я чую погляд предків на собі.
Це їхні мрії, здогади пророчі
Дозріли кревно у моїй судьбі.

Козацькі думи, хоч сумні, та вольні,
Спів арсенальців, що від куль не впав,
І молодогвардійців крик зі штольні
Я в голосі своєму посплітав.

Мої літа — не монотонні дублі:
Я змінююсь, як світанковий пруг.
Ясні уми і руки зашкарублі
Жаданням творчим з'єднує мій дух.

Я обіймаю землю молодую,
Сніги палю, як вітер-весновій,
Людині я будущину будую,
Будущину в родині світовій.

Все, що роблю,— не з крові, тільки з поту.
Благаю долю — мій вогонь прийми,
Хай відіб'є той час мою роботу,
Коли не буде кривди між людьми.

Мене не знищить туга ані зрада,
Ненависна межа не вб'є мене.
Мого народу чесна автострада
Племен стежину босу не зітне.

І в ліс її не віджене, а взує,
Наддасть розгону їй і широти.
Як сонце, нас перепиняти всує,
Не повертатись нам, а далі йти.

Я — комуніст. І хай там скажуть — в'язень!
Душі моєї не збагнути їм.
Я в сонячній неволі зобов'язань
Вчарований покликанням своїм.

Та що мені жерці сліпої волі,
Хай знають — я живу нелегкома!
Вони ж — мов хроби безхребетні й кволі:
Свободи в сейфах золотих нема.

Своє життя затис я, наче рану,
Щоб сонце донести до всіх людей.
А сейфи їх, як мури Ханаану,
Розваляться, коли затрубить день.

А день озветься грізною трубою,
Де кривда зачинилася стара.
Свобода їх обернеться ганьбою,
Мій біль — снагою мудрості й добра.

Я обіймаю землю молодую,
Сніги палю, як вітер-весновій.
Людині я будущину будую,
Будущину в родині світовій.

Ростуть мої діла, мої надії,
Мій світ росте від ленінських щедрот.
Я — комуніст і в імені, і в дії,
Яку благословляє мій народ.

1970

ЗБРУЧ

З берегів збігають явори,
Мов хребет коня, блискоче нива.
Вистелена сміхом дітвори,
Наче листям, течія лінива.

Згоїлось, пропало, заросло,
Що віки кривавило й боліло,
Тільки спомин гострий, наче скло,
Врізався мені до кості в тіло.

Я уздрів на мент удалині
Збруч, обсотаний колючим дротом,
Спалахнути хочеться мені
В сонці над возз'єднаним народом.

Мій народе! Не загинеш ти,
Не впадеш, як раб, нікому в ноги,
Доки на Збручі стоять мости,
Що злучили всі твої дороги.

Наша воля, наче печія,
Досі мучить вигнаного ката.
Десь в Європі тихо, як змія,
Спить, скрутившись, ця межа проклята.

Ця межа, порубана ганьба,
Хай собі сичить із дупловини.
Ствердила наш дух нова доба
Силою великої родини.

Хиляться Карпати до Дніпра,
Чує Дніпр на серці їхню вроду.
Я не знаю більшого добра,
Як єднання роду і народу.

Мій народе! Скільки в тебе стеж,
Скільки дум від Сяну аж до Дону!
Не впадеш, не згинеш, не помреш,
Бо нема й не буде тут кордону!

1969

ЛЕЛЕКИ

В конюшині лелеки ходять,
І не видко червоних лапок,
Тільки тулуби видко білі,
Колихливі і недосяжні,
Мов кораблики із паперу,
Що малим я пускав на воду...
Як я маю знести цю радість —
Повертається флот до мене
Із далеких країв дитинства,
І везе він мені коштовні
Вантажі у високих трюмах.
Я заходжу в зелене море
В черевиках і в одежині,
Я чекаю нетерпеливо,
Простягнувши над морем руки.
Я, напевно, причалом буду,
Можу бути так само краном,
Можу й містом великим бути,
Що, йдучи кораблям назустріч,
Діамантами щастя грає.
Тільки що це? Мої фрегати
Підняли чорно-білі крила,
А з рожевої піни моря
Показались червоні лапки,
І лелечого крилля помах
Обморозив мені обличчя...
Я стою в конюшині й бачу,
Що життя моє так зникає,
Наче птаха в ясній блакиті.

1974

* * *

Приснився мені В'єтнам —
Десь ніби вмирав я там,
Десь ніби в червоній траві
Лежав навзнаки
І кулі тяжкі в голові
Чув, як тяжкі думки.
Горіло все надовкруг,
Болів мені кожен рух,
І кликнув я матір свою,
І вона прийшла,
І вийняла, як зорю,
Кулю з мого чола...
Прокинувся я вночі,
Підбіг до вікна.
А в небі — зірок дукачі
І мати сумна.
І долю свою вогневу
В образі вічних сфер
З'єднав я із тим, хто в траву
Впав і за мене помер.

1973

ТРИВОГА

Що це чути ночами над нами
В куряві Чумацького Шляху?!
Ніби нитка, що летить ланами,
Срібно дзвонить об стерню суху...

Павутина звуку бомбовоза
Падає на серце із небес.
На висоти сходить мати боса
По стежині променистих лез.

Що це сталось на планеті вчора,
На чиєму небі кров горить?!
Стогне зірка, мов дитина хвора,
Вириває руки з оповить...

Блідне місяць, наче труп на реї,
Десь над морем чорної ропи...
Чути голос матері моєї,
Що з висот наказує: «Не спи!»

1973

АНТИСВІТ

Єсть антисвіт. Це не закон молекул,
Не догматичність атомних орбіт.
Це інше щось (благословлю лелеку,
Що в світ мене приніс, не в антисвіт).
Та все-таки і там пожив я трохи,
Де буть людиною — чи не найтяжчий гріх,
Де хтиві душі в стрілах, як панчохи,
І всі думки навколо тих панчіх.
Стоповерхові дзеленчать льодовні,
Сивіють люди з холоду, як скло.
Як пляшечки. Щасливі, доки повні,
Побито їх, як з них життя стекло.
Там етикетки замість етикету,
Приклеєні чужі слова до уст.

І ділять, мов кавун, ділки планету,
На золото свій проміняявши глузд.
Як ластівка, літає гострий смуток
В ущелинах байдужості й реклам.
Клейноди багачів і проституток.
Вогнем фальшивим палять цей бедлам.
Спіткнувся негр, і кров тече по сходах,
Не піднімуть його з ослизлих плить,
Він має право на останній подих,
Він хоче вмерти — хай йому щастить.
Зажурений господь глухих захристій —
Смиренну тишу розпанахав джаз.
В кінокартині, як базар, барвистій,
Грав бог себе, щоб говорить до мас!
Кохання, слава, честь — усе на біржі.
Кипить неон принадливих оман.
Конає мисль у божевільнім вірші,
Живе екстравагантний графоман.
Одним життя — це пікніки і раути,
А іншим — кривавиця й мозільня.
Є антисвіт, немає антиправди;
Все просто називається — брехня!
У кого ж там на оці паполома?
Хто там шукає знадних закордонь?
Всі мислі попеляться, як солома,
Не гасне тільки ленінський вогонь.
Є антисвіт, немає антисерця.
Людина скрізь. І скрізь народ, як мій.
І в сутеренах антисвіту б'ється
Сімнадцятого року вогневій!

1971

ШВЕЙЦАРИ

Швейцари, ніби генерали.
Мене в готелях зустрічали.
Таких лампасів і погон
Не бачив сам Наполеон.

Щоб галуни такі долапать,
Ридз-Смігли дав би Польщі клапоть.
Злітався, щоб мені служить,
Весь генералітет за мить.

Ставали всі вони на «струнко»,
Як я повз них проходив лунко.
І кидалися до валіз,
Щоб я, крий боже, їх не ніс.

Занісши до кімнати речі,
Знов спини струнчили старечі.
Бо знали: маршал всіх портьє
Давно в моїй кишені є.

Уста їх злякані, безмовні,
А очі послушенства повні.
Тоді з'являвся, ніби цар,
Найстарший на землі швейцар.

Його виймав я із кишені —
Вони ж робились, мов шалені.
І сонцем грав у той момент
Генералісімус їх — цент!

1961

КАНАДСЬКІ ДОРОГИ

Тріснув бетон канадської автостради,
І пробився в щілину листочок зелений.
З чийого серця він виріс, з чийого страждання
І чого так сумно задивився на мене?

Дядьку мій, дядьку, це ти став листиком,
Але не на цвинтарі у Підкарпатті.
Над тобою летять із сичанням і блиском
Очкасті «форди» і «фольксвагени» горбаті.

Тебе виганяли із хати податками
Товкти окрай шляху гранітні породи.
Тобі на могилу, наче солдатові,
Поклали сріблястий меч дороги.

Дядьку, листочку зелений, скажи мені,
Що передати стопчатівським родичам?
Чи те, що не маєш ти навіть імені,
Чи те, що на гробі твоєму не родиться

Ні овес, ні пшеничка, ні бараболя,
Не росте ні ромен, ані барвінок?
Чи те, що, закутий залізними болями,
Ти Канаді життя своє дав, як віно?

Так, я скажу, що тяженним молотом
Ти кував для Канади мечі нержавіючі,
Що віддав ти Канаді нецілованy молодість,
Що конав ти, про волю і щастя мріючи...

Що не повернешся в рідний Стопчатів,
Не будеш ходити до Березова в гості.
Що канадські дороги з твоєї печалі
Посивіли... затвердли з твоєї кості.

1961

СИВИНА

Молодесеньке дівчатко йшло —
В сивих буклях-кучерях чоло.

З перукарні їх несла вона,
Сяяла фальшива сивина.

Що ж...
Облудна старість — не біда,
Гірше, як облуда молода.

Не твоя це дівчина, мабуть,
Не дивись, роздумайся, забудь!

Але ні, згадай війну страшну
І дівочу справжню сивину!

Пригадай годину ту лиху,
Як стояв з дівчам ти на шляху,

Як вели повз вас отця її
У німецькі, у чужі краї.

Покотилась по косі сльоза —
Посивіла від сльози коса.

Посивіла, забіліла вмить —
Вже ж тієї сивини не змить!

Пригадай і возвелич красу
Всіх, що посивіли завчасу.

А цього дівчатка не вини,
Бо не знає сивині ціни.

1961

АВТОМОБІЛЬНИЙ ЦВИНТАР

Церква. Модерний шик.
А цвинтар — мов катастрофа.
Вітер за душі машин
Молиться до Саваофа.

Залізні скелети авт,
Поскидувані на купи.
Трупи шосейних заграв,
Швидкостей трупи.

Переконуйся до кінця,
Що люди й машини — родичі:
Вирвані двигунів серця,
Виколупані фари-очі.

В очниці трава, мов їжак.
По костях повзають черви.
Покрила струпами ржа
Кузова голий череп.

Нерви згубили біль.
Зламана міць сталева.
З мертвих автомобілів
Мертві ростуть дерева.

Не воскрешай же на суд
Покійних темної суті,
Бо землю заллє мазут
І втопишся, боже, в мазуті.

1961

ПОВІТРЯ НЬЮ-ЙОРКА

Уста затули собі, очі заплющ —
Пучками пізнаєш повітря Нью-Йорка:
Притрушений сажею чорний плющ,
Тканина затуглого диму й мороку.
Ялини й берези на сухоти слабі,
А зорі, як діти в сиротинці, зачахли.
Ти звикаєш ковтати в безсилій злобі
Ганчір'я плюшевого вітру із кагли.
Наохрест по стрілах та авеню
Снують його вперто акулисті авта.
Ти всотаний в нього, немов у брехню,
Легені болять непомітно, як правда.
Ти в нього закручений, ніби в сувій,
Ти сохнеш у ньому, як труп фараона,
А дощик, як сльози з фарбованих вій,—
Нещира й нікчемна твоя оборона.
Ти бурі благаєш, чекаєш громів,
Обдурений хмарою підлого смога.
Здається, нарешті ти зрозумів,
Що вбиває тебе найкрасніша дорога!

1967

НА БУДІВНИЦТВІ ТОКТОГУЛЬСЬКОЇ ГЕС

Місяць на сивій скелі —
Наче бетону відро.
Поблискує тьмяно на кельмі
Липуче його серебро.

Злетіла стрілою линва,
Вп'ялася у твердь узбіч...
Камінь жбурни в долину —
Летітиме цілу ніч.

Бринить повітряна дорога
Крізь урвища голубі.
Там комсомольці до бога
В колисочках їздять собі.

Там, як горіхи в отаві,
Зірниці в димах небес.
Там сніг у вечірній мряві
Цвіте, як блакитний без.

Дівочі долоні теплі
І гострі від мозолів;
Хлопчина співає на греблі,
З кохання він захмелів.

З кохання та з величання
Поета-бунтівника.
Ці гори — його поривання,
А мрії його — ріка.

В хустках і чоботях гумових
Всі дев'ять прекрасних муз.
В союзних радянських мовах
Дзвенить Токтогулів комуз.

Агей, Токтогуле, чи знав ти,
Як гнали тебе в Сибір,
Що світло твоєї правди
Одягне такий убір?!

Як пальці твої торкали
Струну із тугої жили,
Чи знав ти, що в серце ска́ли
Твій голос навіки взяли?!

Ні, не благання слізні,
Що билися в неба дах,
А слова непокірної пісні
Струмують у проводах!

1969

ДО РОБІТНИКІВ ЧІЛІ

Compañeros! Браття! Комуністи!
Біль у мене в серці.
Він болить,
Він жадає, щоб його повісти,
І несе до вас — швидкий, як мить.
Бачу ваші погляди печальні,
Чую ваші голоси трудні.
Глухо, як обвалища в копальні,
Падають на вас камінні дні.
Анди йдуть скорботні й сполотнілі
Під вагою стогонів і ран.
Ріками і ручаями Чілі
Кров стікає в Тихий океан.
Сталь радіє в перемозі куцій —
Словесами не скрушить її.
Силу танків, а не конституцій,
Вибирають завжди глитаї.
Воля їх, що ніби йде пустопаш,
Вся доцільна і страшна, як бронь...

Голуба з шакала ти не зробиш,
Не відвернеш ласкою вогонь.
Край ваш обсотали, як гадюки,
Чорні тучі вдушливих порідь.
І для сейлу * закордонні дуки
Кров'ю збагатили вашу мідь.
Робітнича сило нездоланна,
Ти ж ні вдень ані вночі не спиш,
Вірю: знайде пана й капелана
Кров, відлита в кулях, наче спиж.
Кров'ю переїджене залізо
Ще впаде з обшмагляних зап'ясть.
Над Сантьяго, над Вальпараїсо
Залп Свободи океан віддасть.
Всіх живих і мертвих, як з легенди,
З мідних руд покличе океан,
І воскресне Сальвадор Альєнде,
І Неруда вийде на майдан.
Струсонуть із себе сиві гори
Генералів, наче кінь мухву.
Знов у ящик темної Пандори
Зберете ви нечисть неживу.
Кинете її в ясне багаття,
В полум'я цілюще й молоде.
Compañeros! Комуністи! Браття!
Сонце йде — звитяга ваша йде!

1974

---

* С е й л — розпродаж речей за зниженими цінами *(англ.)*.

Пісні

ПІСНЯ ПРО УКРАЇНУ

До Дніпра я приходжу вмивати свій зір,
Щоб у темряві дух мій не згас.
І вдивляється в очі мені з-понад зір,
Наче батько, суворий Тарас.

Пахне хвиля дніпрова, мов сіно,
І гойдається в даль степову,
Україно моя, Україно,
Я для тебе на світі живу!

Як зірниця, що впала в нічну непроглядь,
Я без тебе загину в імлі,
А твоєю любов'ю я можу обнять
Всі народи й племена землі.

Над тобою стояла ворожа яса,
Ти ридала в невольничім сні,
Пролетіла крізь мене, мов куля, сльоза
І лишила безсмертя мені.

Пахне хвиля дніпрова, мов сіно,
І гойдається в даль степову,
Україно моя, Україно,
Я для тебе на світі живу!

Дух мій вільний з тобою, одвічна снаго,
У простори братерства зліта,
Там, де сяє дорога народу мого,
Наче пісня твоя золота!

1966

ДВА КОЛЬОРИ

Як я малим збирався навесні
Піти у світ незнаними шляхами,
Сорочку мати вишила мені
Червоними і чорними нитками.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги,
Переплелись, як мамине шиття,
Мої сумні і радісні дороги.

Мені війнула в очі сивина,
Та я нічого не везу додому,
Лиш горточок старого полотна
І вишите моє життя на ньому.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

1965

* * *

Долиною туман тече,
Не чути плеску хвиль його.
Припав я брату на плече
Край лісу яворового.

Мене задужали вітри,
Ослабли корені мої.
Зосталось два, а може, три
Листочки яворові.

Навколо сумно і голо,
І чути подихи зими.
Сповилося моє чоло
Думками яворовими.

Від холоду не чую ніг,
Кінчається життя моє,
І налітає тихо сніг
На серце яворове.

А брат мій каже — не журись,
Не впадемо ніколи ми!
Підпалим небеса колись
Вогнями яворовими!

1965

* * *

Впали роси на покоси,
Засвітилися навколо.
Там дівча ходило босе,
Білу ніжку прокололо.

Згинуть роси, як над світом
Сонечко зійде багряне.
Крапля крові самоцвітом
У його промінні стане.

Білі роси — то кохання,
Що живе лиш до світання.
Кров, що в сонці не поблідла,—
То любов правдива й світла.

1958

КЛЕН

Скажи мені правду,
Брате мій клене,
Де прогуляв ти
Листя зелене?

Листя продав я
За злота жменьку,
Бо пригощав я
Осінь руденьку!

Може, ти з нею
Випив отрути,
Що твоє гілля
Почало схнути?

Ходить із іншим
Осінь до гаю.
Я ж від розпуки
Гину-всихаю!

1958

ЛЕЛЕЧЕНЬКИ

З далекого краю
Лелеки летіли,
Та в одного лелеченьки
Крилонька зомліли.

Висушила силу
Чужина проклята,
Візьміть мене, лелеченьки,
На свої крилята.

Ніч накрила очі
Мені молодому,
Несіть мене, лелеченьки,
Мертвого додому.

1964

КОЛИСКОВА

Ніч гойдається, мов дим,
Мерехтить зоря в блакиті.
Мохом тиші золотим
Кам'яні шляхи накриті.

Спи, моя дитино, спи,
Стану я сама зорею,
Нахилюся від журби
Над планетою твоєю.

Світ на променях своїх
До спочинку заколишу,
Щоб ніхто стоптать не міг
На землі вечірню тишу.

1967

* * *

Полягли жита від граду,
Вкрили стежку — не пройти,
Не зійтися на розраду
Під остудою сльоти.

Злине стежка між полями,
Як роздзвониться жнива,
Та не злинуть поміж нами
Давніх пестощів слова.

Доки засміється в полі
Наше літо золоте,
Серце тугою поволі,
Наче пустка, заросте.

1968

СИН

Там, де Лаври золота кантата
Височіє в гомоні століть,
Мати Невідомого солдата
На могилі, наче тінь, стоїть.

Б'є вогонь з-під сивого граніту,
Полум'я кипить, мов джерело.
Та горить велике серце світу,
Що в каміння жилами вросло.

А в старих очах тремтить сльозина,
Що зусильна пропекти броню.
Стала мати і впізнала сина
В клекотанні Вічного вогню!

1971

* * *

Моя душа чекає дива
І вся тривогою щемить —
Десь недалеко мить щаслива,
Мого життя найкраща мить.

А може, це лишень омана
І не діждусь нічого я,
Ту мить, як зірку ніч весняна,
Згубила молодість моя.

Чому ж не спомин, а чекання
Щодня в моїй душі бринить,—
Так ніби мить моя остання
Те диво має об'явить!

1971

ВІКОНЦЕ

Під горами хата стояла,
В хатині віконце було.
А з того віконця дівчатко
Дивилось на наше село.

Я бігав до школи полями,
Ягнята зажурені пас,
А з того віконця дівчатко
Сміялось до мене щораз.

Я гірко, як мамині сльози,
Збирав колоски на стерні.
А з того віконця дівчатко
Рукою махало мені.

Шукав я світами розради
На серце тривожне й сумне.
А з того віконця дівчатко
Додому гукало мене.

Нема вже тієї хатини,
І я в сивині, як у сні.
А з того віконця дівчатко
Засвічує сонце мені.

1973

ВЕСНЯНКА

Весно моя, нене,
Нахились до мене.
Дай моїм думкам підняти
Пагіння зелене.

Дай води дзвінкої
Для душі стрімкої,
Щоб вона не засихала
В супокої.

Щоб її конари
Зупиняли хмари,
Щоб не спалювали землю
Блискавки й пожари.

Щоб не було граду
На цвітіння саду,
Ні на жито, ні на лози
Винограду.

Весно моя мила,
Ти мене вродила.
Ясним сонцем, наче хлібом,
Поблагословила.

Дай же мені, мати,
Гілля підіймати
І думками, наче листям,
Світ обняти.

1973

АТАКА

Я був солдатом у лютий час,
Вогнем накритий лежав не раз,
Та біг я по кулях, немов по стерні,
Як силу безсмертя давала мені
атака!

Війна минула, та я живу,
Мене не скосиш, немов траву,
Не згасиш неправдою серце моє —
Бо в ньому палає, гримить і встає
атака!

Як я нарвуся десь на біду —
Очей лякливо не відведу,
В журбі не схилю перед нею чола,
А ждатиму тільки, щоб знак подала
атака!

Я був солдатом, я переміг;
І сходить сонце з грудей моїх.
У крилах пшениці, зорі й джерела —
Той лет, що мені на звитягу дала
атака!

1978

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Тече Дніпро попід зелені гори,
А на вершинах Київ мерехтить.
Неначе сонця золоті підпори,
Воздвигнуті століттями в блакить.

Києве, заглянь мені у вічі,
Голос мій піснями освяти,
Засвіти каштанів білі свічі,
Щоб душа не знала темноти.

Тут Русь моя в новітній силі грає,
Немов жита з прадавнього зерна.

Тут джерело братерства захмеляє,
Як весняного неба глибина.

Минає все, а Київ не минеться,
Не спопеліють правнуків зірки,
Не згасне шлях від маминого серця
До серця України крізь віки.

1980

КАЛИНА

Над білими крутими берегами,
Де зимова ятриться далина,
Калина йде глибокими снігами,
Заметами до мене йде вона.

Червона хустка збилася на плечі,
І руки простяглися догори;
Між нами неба сині глибонечі,
Безоднями сполохані вітри.

Вона проб'ється через поле княже,
Через доріг залізну течію.
Вона прийде, і світ мені зав'яже,
І в кетяги сховає кров мою.

1985

БАЛАДА БЕЗСМЕРТЯ

Серед поля, в зеленому житі,
Де недавно ще бій клекотав,
Три солдати лежали забиті,
А четвертий із мертвих постав.

Може, голос живою росою
Окропив йому спалену скронь.
Може, вітер ходив борозною,
Пригашаючи в ранах вогонь.

Але роси — від крові червоні,
Але вітру на ранах нема.
І четвертий схилився в поклоні
Над бійцями над тими трьома.

Він стояв на розтерзанім полі,
Де його, молодого, в бою
Три солдати, батьки сивочолі,
Берегли, як дитину свою.

1985

Литовський ліс

* * *

Ідуть дуби купатися у море,
Над головами піднімають руки...
Чи добровільно йдуть, а чи з принуки —
Не знати нам про їхнє щастя й горе.

Чи йдуть вони, неначе ті погани,
Хреститися, щоб догодить князеві...
Між ними підлітки, і парубки сталеві,
І сухорукі чорні дідугани.

А може, то — литовські риболови,
Бо горда в них постава й строгі лиця...
Я хочу вникнути у шелест листя,
Бодай слівце збагнути з їх розмови.

1964

* * *

Все так, як у Чюрльоніса. Мов струни,
Червоні стовбури високих сосон. Хто там
До них торкнувся пальцями? Проходим
У музику через брижаві дюни.

Все так, як у Чюрльоніса. Корони
На головах царівен-сосон. Що це,
Між ними і моя кохана? Сонце,
Як мати, гладить ніжно їхні крони.

Все так, як у Чюрльоніса... Зелене
Гілляччя рук моїх тріпоче. Легко
Гойдаюся між соснами. Далеко
Вітри співають тужні кантилени.

1964

* * *

По шию у піску сосна стоїть.
Посивіла косата верховіть.

А вітер злий — не спить він і не їсть,
Бо затаїв на неї чорну злість.

Не випускає він її з лабет
І хоче поламати їй хребет.

Піщані гори хоче покотить
На соснячок, що від страху тремтить.

Сосні піском він очі засипа,
Та бореться із ним сосна сліпа.

Безсило білі стегна дюн лежать —
Тут не пройти пустелі ні на п'ядь.

О, дай мені, сосно моя, снаги,
Щоб не пройшли повз мене вороги,

Щоб я і мертвий, стогнучи в землі,
Утримував навали смертні й злі.

1964

* * *

Питають сосни, де я мешкаю,
Куди іду сумною стежкою,
Кого шукаю між деревами,
Неначе між своїми, кревними...

Я жив колись на цій галявині,
Де трави — наче пера павині,
І добре, й радісно було мені
Рости у неба синім гомоні.

Я був так само деревиною
З душею, мов дитя, невинною,
Я мав думки міцні, мов корені,
І мрії, ночами зазорені.

Я став людиною, жадаючи
Ходити в невідомі далечі,
Та серце, видовбане в камені,
Недобра птаха принесла мені...

Тепер не знаю і не відаю,
Де був я, за якою віддаллю,
Та знаю, що мої прародичі
Шуміли в цій темнавій обочі.

А серце, мов камінна повниця,
Таким чуттям все далі повниться,
Що станеш тигром, а не івою,
Десь там, за смертю незрадливою.

Питають сосни, де я мешкаю,
Куди іду сумною стежкою,
Кого шукаю між деревами,
Неначе між своїми, кревними.

Вертаюся у легіт зелені,
Де браття всі мої поселені,
І, може, біль, мов лід у кремені,
Набухне й серце розірве мені.

1965

* * *

На вирубі ріка померла,
І стали хвилі валунами,
І вигнувся стрибок форелі
Усохлим прутиком ліщини,
І клені, як шишки, упали,
Наїживши луску червону,
І сині плавники мерени
Застигли тінями у спеці
Зів'ялих папоротей. Лихо.
І я не знаю того слова,
Що може ріки воскрешати,
І так заплакати не вмію,
Щоб тихі сльози під бескеттям
Дух річки давньої зродили.

Над мертвим руслом, наче олень,
Перемліваючий від спраги,
Стою і мрію, щоб у мене
Хтось вистрілив. Не хочу жить!

1965

* * *

Все має голос доброти й привіту,
Де золота́ снується в соснах нить.
В зелених венах лісового світу
Та кров, що захистила нас, шумить.

Все грає сяйвом сонця молодого,
Де глиця в росах, наче сивий лось.
В зелені вени світу лісового
Братерство крові нашої влилось.

Шуми ж мені, шуми, литовський гаю,
Скидай листки на мій легкий маршрут.
В твоєму шумі сто пісень пізнаю
І ста народам поклонюся тут.

1965

* * *

Лежать у лісі валуни,
Немов слони закам'янілі.
Повиростали ікла білі
Берізками... Живуть слони...

Ось тільки підійди й гукни —
На ноги зіпнуться вони,
Поволі рушать за тобою,
Мов танки, що ідуть до бою.
Твойого слова мудрий знак,
Твоєї мови правда шерхла —
І їхніх ікол березняк
Відкриє вогнепальні жерла.
Від їх вогню твердині зла
Розсиплються, мов халабуди.
А, вдаривши об їх тіла,
Снаряд розплющуватись буде...

Пробач, я зіпсував пейзаж.
Тут інше вздріти ми повинні:
Ось галява, неначе саж,
А валуни в ній, наче свині.
Ти тільки підійди й гукни —
На ноги зіпнуться вони,
Зарохкають... Тоді мерщій —
Із круглих спин здирати гній
Та на свинячому хребті
Шукати літери святі...

(Колись начальство наказало,
Щоб окремішно від усіх
Для нього підсвинка на сало
Годовано було. На сміх
Позначили свинарки милі
Начальственним ім'ям свиню).
Отож — погладь її по рилі! —
Яви пошану їй свою.
За це тебе й відзначать згодом,—
А далі все піде само.
Твоїх заслуг перед народом

Уже й не перелічимо...
Ось тільки підійди й гукни...

Та, як на окрик твій слони
Піднімуться, а не безроги,
Тебе, як черв'яка, вони
Зітруть на камені дороги.
Ти від свого ховайся крику,
Нікого в лісі не буди
І, щоб не трапилось біди,
Іди собі у пущу дику
Ловить мишей та ящірок,
Але обдумуй кожен крок,
Бо чує подих твій змія —
Твоя сестра і смерть твоя.

1964

Зимові краєвиди

* * *

Яблуні в інеї — ніби сніжинки-велетні,
В мільярди разів побільшені атоми.
Виїжджає з-за овиду на полотна постелені
Армія сонця незчисленними автами.

Сади, наче хмари, на прожектори настромлені,
Піднімаються вгору, в небо хмураве.
Попереду сонця списаті промені,
А позаду — стовпи снігової куряви.

1965

* * *

Поляна — замкове дворище. Наокіл
Смереки гострі, ніби частокіл,
Стіжок у шересі блищить, немов шолом,
Чуб сіна виглядає крізь пролом.

Зімлів од жаху жереповий корч —
Тут завойовника закопано навсторч.
Лежить лижня у затінку смереч,
Немов поламаний тевтонський меч.

1965

* * *

Вечір. У зорях безлистий ліс.
Хати попід лісом заметами здрібнені.
Падає груддя снігове з беріз,
Мов поблискують крилами птахи срібні.

Задивився в долину села гомінку
Місяць, що повен золотої ліні.
Він лежить і гойдається в гамаку
Високовольтної лінії.

1965

* * *

Грудневий дощ ріденький і порожній,
Мов колоски на ріні в недорід,
І срібним став у наготі тривожній
Тернового куща колючий дріт.

Убитий сніг у молоденькім житі —
Дірки від крапель на блідім чолі.
А поруч сивим смушком ледь обшиті
Тяжкі кожухи чорної ріллі.

1965

* * *

Поміж сідими верхами гір
Ходить хмарина, мов дівча між дідами.
Блискучі в них лисини, погаслий зір,
Вуса на груди спадають льодами.

Дідугани сміються до неї. Роти —
Пащі печер, хтиві і чорні.
А хмарка — все швидше. Ох, як би втекти
З вітром, що жде під вікном дідорні!

1965

* * *

Як хвиля спирту у чані,
Синіє днина морозна.
Стоїть лісовоз біля чайної —
З колодами залізні кросна.

Заснула людина тиха,
Припавши до руля кучерями.
Куфайка на радіаторі дихає
Від серця її могучого.

1965

* * *

Летять по полю білі коні —
Вітрів січневих табуни.
Стоїть мороз на підвіконні
І на шибках малює сни.

А що, скажіть, коли не сон це —
Розкішні пальми з тих сторін,
Де в тім'я б'є жорстоке сонце,
Де не бував ніколи він?

1965

* * *

Тихо вітер латає сітки заметілі,
Що розвішані в лісі на кристатій сосні.
А під лісом кущі, наче олені білі,
Журно хитають рогами у сні.

Лис, мов комета, вилетів на городи,
Червоним хвостом помаяв і щез.
Сліду зайчачого немудрі коди
Розбирає поволі мисливський пес.

1965

* * *

Так холодно, мов близько — ворог,
Дахи в снігах, мов цвинтарі.
Розкрилився старенький ворон
І гріється на димарі.

Літак — тривога монотонна —
Немов на сполох трубить князь.
І справді: сонця ополона
Свіженьким льодом затяглась.

1965

* * *

Заметів мармурові плити
В прожиллі хвої та соломи.
Скоро їх буде весна палити
Вітрами темними і солоними.

А діти, бавлячись, на ті скрижалі
Навзнак лягають, немов розп'яті.
У нетривкому матеріалі
Першої мрії сліди крилаті.

1965

* * *

Лижня вигойдує і носить
Поміж горбами, немов колиска.
По соснах рисі-альбіноси
У позіху зубами блискають.

А ти летиш зеленим духом
Над калиновими зірницями,
Тобі махають капелюхами
Пеньків засніжених печериці.

1965

* * *

Поля, немов токи скляні,
Попідмітала люта хвища,
Сніг по вікно, а в тім вікні —
Дитячі злякані очища.

Край хати — журавель-батіг,
Соснова кучерява шапка,
Де сонця золотий горіх
Тримає вивірка у лапках.

1965

* * *

Ходить самотність моя по діброві,
З криничок замерзлих воду п'є.
Гнізда воронячі, як вінки тернові,
Міряє нишком на чоло своє.

Виходить з лісу на поля білі,
На дорогу в місячнім сяйві блідім...
Дорогу ж колесами автомобілі
Вигаптували гарно аж під мій дім.

1965

* * *

Горби натягнули на голови рядна
І так причаїлись, мов діти для гри.
Стежина, неначе лоза виноградна,
Пнеться по білій стіні гори.

З лісу виходить мряка студена,
Крізь неї виблискує снігова гладь,
А над заметом, немов антена,
Заячі вуха тривожно стирчать.

1965

* * *

Повітря — неначе прозорий граніт,
Слюда снігова ряхтить, наче манна...
Днина така голуба і рахманна,
Мов розпрозоренний самоцвіт.

Ліс, як відбитий на скелі, мовчить.
У скелі дороги тунель пробурили.
А на синій поверхні гранітної брили
Сонце, згорнувшись клубочком, спить.

1965

* * *

Сніг іде, іде, як час,
Заміта сліди за нами...
Чи ти пробував хоч раз
В хуртовину йти ланами?

Пройдеш сам — застигне слід
Далиною голубою.
Шлях тоді проляже в світ,
Коли йтимуть за тобою!

1965

* * *

На дерев'яному протезі мати
Ішла й тягла в санках дитину — сіп та сіп...
Від усмішки щасливого дитяти,
Немов од сонця, я на мент осліп;

Закрив рукою очі безборонні,
Але скрипів протез із темноти,
І чуть було, як падає на скроні
Той сніг, який не зможу я змести.

1965

* * *

Ковзанка з пагорба, ніби ручай,
Біжить, і дзвонить, і тихне — під сніг.
Тримай мене, спомине, і виручай,
Бо я під собою не чую ніг.

— Дядьку,— глузує малеча,— впадіть!
Сіна підстелимо! — А я не впаду.
Дитинство побачив своє мимохідь
І в нього шугнув униз по льоду.

1965

* * *

Зима, немов античний храм
Упала і лежить в руїні.
Залишені воді й вітрам,
Стовпи скришилися камінні.

Уламки снігу навкруги —
Поколоті долівок брили.
Поволі топляться боги,
Що діти їх колись ліпили...

1965

* * *

Вся земля — неначе дно
Склянки з тьмою... Вітер стих...
Грає темінь, як вино,
Іскрами сніжин дрібних.

Осідає чорна ніч
Білим снігом на хати.
Осідає — дивна річ —
Білина із чорноти.

1965

* * *

В лісі, наче проділ, біла путь.
Сніг і сонце — празник чистоти.
Ти сніжинкою хотіла буть —
Впасти й не розбиться з висоти.

Сніг на віях. Правда і брехня.
Мить, що потім мрією стає.
Сніг, сніжок, сніжечок, сніженя,
Сніженятко, сніженяточко моє.

1965

* * *

Сніг і сонце. Золоті цимбали.
Вічності дихання молоде.
Гей, міщани, все, що ви придбали,
Прахом розлетиться й пропаде.

А поет, що, ніби кущ калини,
Кетяг серця виніс над замет,
Молодості цвітом перелине
У віки майбутні,— лиш поет!

1972

* * *

Подаруй мені, доле,
Сто літ і ще день.
Короткий зимовий день,
Сто літ — на працю,
На сто натхнень,
А на прощання —
Короткий зимовий день.

1972

* * *

Тоненький силует лісів і сіл
За полем вітер в синяві колише,
Зимовий день стоїть, як білий віл,
І лоскотно мені обличчя лиже.

Обидва, наче друзі, мовчимо,
Дивуючись, хоч ми дивами ситі,
Що місяць, наче золоте ярмо,
Блищить, натертий шиями, в блакиті.

1972

* * *

Так радісно, що сніг пішов!
Дух незбагненний носить мною —
То тішиться селянська кров
Накритою озиминою.

Так сніг пішов, аж день осліп,
Та бачу я в надії добрій:
Той сніг — немов до неба сніп,
Колосся, схилене за обрій.

1972

* * *

Розпочав я сто робіт,
Сто та ще й одне начало.
Глянути не встиг на світ,
А воно й смеркати стало.

День розтанув на губах,
Наче та сніжина біла.
Стали зорі на горбах.
Вечір. Ніч залебеділа.

1972

* * *

Був я тоді малим,
Читав букваря.
Крізь золотистий дим
Падала з неба зоря.

Майнула, наче в кіно,
Сорокалітня мить.
Сьогодні дивлюсь у вікно —
Зірка моя ще летить!

1972

Притчі

ПРИТЧА ПРО СОНЦЕ

Лежало сонце в тихім броді —
Вся армія була в поході.

Важкими чобітьми солдати
Хотіли сонце розтоптати.

Вони ішли, страшні і люті,
Чавили сонце в каламуті.

Вони пройшли у даль багряну,
Лишили сонце, ніби рану.

Та не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

Кіннота йшла несамовита,
У сонце вдарили копита.

Як листя лілії шовкове,
Порізали його підкови.

Потяли, пошкаматували,
Розбризкали на сміх навали.

Пройшли вудила і стремена,
Прочистилась вода теменна.

І не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

Повзли сталеві танки з гулом,
Змішали сонце із намулом.

Скрутили з нього злотні шнури,
На гусениці натягнули.

І розривали їх, мов жили,
Ні краплі сонця не лишили.

За ними в ніч непроходиму
Помчалися дракони диму.

Та не минула мить єдина —
Сміється сонце, як дитина.

1955

ПРИТЧА ПРО СЛАВУ

Прийшла до поета слава
І тихо йому сказала:
«Перо вже тобі ні до чого —
Бери долото
І вирубай пам'ятник вічний собі
З граніту твердого,
Бо цього
Так добре зробити, як ти,

Не зможе ніхто!»
Трудився поет звитяжно,
Давалась робота тяжко.
Закінчивши, друзів покликав:
— Дивіться, це — я.—
Говорять вони:
— І схожості навіть немає,
Поглянь — голова завелика,
І зовсім вона не твоя.
Ми мусимо правду сказать —
У тебе чоло низеньке,
А тут же воно на п'ядь!
У тебе вузенький виріз
Очей, а тут широкий,
Кирпатий у тебе ніс,
А з каменя рівний виріс!
Скажи ж бо нам правду: а хто він,
Оцей молодець мудроокий,
Задуми великої повен? —
...І тут зрозумів славолюбець,
Що слава його обдурила.
Забрала життя у нього
Твердюща гранітна брила.
І молотом він розбив
Ту статую, що роками
В тупім забутті різьбив
Своїми руками.
А друзі поета збагнули
Тайну граніту:
Хто слухає нашепту слави,
Оббреше себе самого
І людям не лишить нічого,
Йдучи у могилу зі світу.

1955

ПРИТЧА ПРО СИЛУ

Пан Яблоновський жив — не тужив.
Довбуш у пана гірко служив.

Мав Яблоновський руки сталеві.
В силі рівнявся шляхтич коневі.

Вуйка на ловах брав голіруч:
Стискував горло, ніби обруч,

Доки не дригне вуйкові лапа,
Доки із писка кров не закапа...

Кличуть до нього раз наймитів —
З кожним боротись пан захотів.

Ой жартівливі панські припарки —
Довбуш береться з паном за барки.

Дивляться слуги, мов неживі:
Лютиться шляхтич, очі в крові,

Повиступали кручені жили —
В наймита більше зручності й сили.

Бореться Довбуш, дума й гада:
«Як переможу — буде біда!

Руки біленькі, серце ж бо чорне —
Мститися буде стерво гонорне.

Завтра до двору візьме сестру,
Вижене з хати матір стару.

Брату накине більші податки».
Довбуш лягає сам на лопатки.

...Роки минули, роки сумні.
Їде ватажко вже на коні.

Виїхав з лісу, став на дорозі.
— Хто там сховався в панському возі?

Пан Яблоновський? В сіно заліз?
Хлопці, панягу взяти у ліс!

Стали опришки серед поляни.
— Ще раз боротися будемо, пане!

Був ти сильнішим в тій боротьбі,
Знай же — навмисне здавсь я тобі!

Раптом зчепились, наче звірюки,
Переплелися ноги і руки.

Чує Олекса — в'яне нога,
Ранена в битві. Пан замага.

В'януть пробиті кулями кості,
Певно, звитяга буде їх мості.

Бореться шляхтич, дума й гада:
«Як переможу — буде біда».

Хлопці тримають грізно пістолі —
Пан опинився зможено долі.

Встати не може — хлопці у сміх...
Лиш не сміявся — хто переміг!

1955

ПРИТЧА ПРО ЖІНОК

ІВАНОВІ ЧЕНДЕЮ

Був собі в царя слуга —
Розум, дотеп і снага.

Словом, хлопець — ніби дзвін,
Та почав марніти він.

Цар питається його:
— Що з тобою, мій слуго?

— Царю, я боюсь ректи,
Бо мене скараєш ти.

Цар подумав: «Щось тут є...»
— Говори, хлоп'я моє.

І ніхто тебе не ткне,
Говори, не зли мене.

— Царю, правди не таю,
Я люблю жону твою!

Впало слово, як удар,
Встав розгніваний владар.

— Що ти, хлопче, стратив глузд? —
Та слуга ні пари з уст.

— В тебе гарна жінка чень.—
Та слуга анітелень.

Не поможуть тут слова.
Цар підносить кубки два:

Деревний і золотий.
— На, слуго, бери і пий.

Усміхнувшись, цар пита:
— В дерев'янім що? — Вода.

П'є слуга, а цар пита:
— В золотому що? — Вода.

— А тепер іди із віч
І подумай, в чому річ!

— Царю,— відповів слуга,—
В тебе чарка дорога,

В мене тана, та в землі
Води є дзвінкі й гнилі,

Є цілющі, як бальзам,
Є отруйні — знаєш сам.

Спробуй всякої води
І, в чім річ, подумай ти!

1957

ПРИТЧА ПРО СЛЬОЗИ

ВОЛОДИМИРУ ХРОНОВИЧУ

Плакало дві дівчини у горі.
Дві сльози зустрілося у морі.

Перша — в глибину морську потала
І перлиною на дно упала.

Друга — піднялася над водою
І зорею стала золотою.

Плакало дві дівчини, дві милі —
Хлопців двох поховано в могилі.

Першої коханий вмер в недузі,
Другого — принесли з бою друзі.

1955

ПРИТЧА
ПРО ВДЯЧНІСТЬ

Подарував убогому багач
З любові до похвальства постоли.
До бідного, немов лайно до гач,
Він приліпився,— дякуй і хвали!

Подякував багатому злидар,
Бо добрі постоли дістав задар.
Повихваляв багатого бідак,
Але багач хотів щодня подяк.

Щодня приходив, усміхався, пік:
— Ну як там, куме, ваші постільці? —
І звик носити бідний чоловік
Хвали й подяки маску на лиці.

Він одмивав її вночі, як леп,
Та жить не міг багатий без хвалеб.
Ходив за вбогим навіть до корчми,
Щоб той хвалив його поміж людьми.

Там плакали вони не раз оба,
Над келихом обнявшись, як брати.
Сльоза жадохвала й сльоза раба
Однакової повні підлоти.

Аж раз у церкві на мольбі святій
Нахрапав злидарюгу багатій
І вліз у вухо чортом з-під поли:
— Чи не гризуть вас, куме, постоли?

— Гризуть,— сказав убогий.— Забери
Дарунок свій, а з ним ганьбу мою.
Хай босоніж — але без машкари
Хоч раз я перед богом постою.

Він вибувся у храмі з постолів,
І випрямився, і серцем просвітлів.
Ця притча каже: кинь, що не твоє,
Бо від насильних дяк душа гниє.

1967

ПРИТЧА
ПРО НЕНАВИСТЬ

Посварились друзі за межу колись,
І ненавистю їхні серця запеклись.
Один одному смерті швидкої хотів,
Так жили вони довго, заковані в гнів.
А на світі вмирали старі рубежі,
Вже настали колгоспи — немає межі.
І забули поволі старезні діди,
Через що посварились вони назавжди.

Та ненависть їх жерла, не зникла вона,
Мордувала по но́чах, немов сатана.
Одного неодмінно жадали вони —
Щоб сховався товариш за віко труни.
Один одному жити взялися на зло,
Хоч погасли їх очі і серце засхло.
Вже літам їх онуки затратили лік,
А ненависть тримала на світі калік.
І здавалось, од смерті сильніша злоба,
Але все ж вони вмерли — одразу оба́.
Поховали їх поруч, поклали хрести,
Та хрести не змирили ненависті-мсти.
Навіть з мертвої люті, печалячи світ,
Виростає будяччя міцне, наче дріт.

1967

ПРИТЧА
ПРО ЛЮБОВ

Жив сопілкар у Косові. Бувало
На ярмарок виносив оберемки
Денцівочок, сопілок і теленок,
І кожну брав, і пробував на звук,
І кожна обзивалась по-своєму —
Ця плакала, а та сміялась дзвінко,
Ця щебетала, як мала дитина,
А та, мов соловейко, заливалась
Мелодією провесни й кохання;
Ця, начебто вдова, тихцем тужила
За тим, що повернути неможливо,
А та вбивала в душу харалужний,
Сяйливий голос, ніби вістря дике,

По котрому стікає кров невинна;
Ця, колисанку згадуючи давню,
Світилась, наче всипана сльозами,
А та — одна-єдина — за весілля
Могла б зійти: така була щаслива —
Багата підголосками. Здавалось,
Що сопілкар узяти б міг патик,
Чи просту палицю, чи патерицю,
І подмухом повітря обернути
На інструмент. В його руках сопілка
Зеленим листям пісні розвивалась,
Душа ліщини воскресала в ній,
І понад Косовом, немов горіхи,
Сузір'ями гойдалися зірниці
Мрій молодості й радощів любові.
Ніхто не знав, що грає сопілкар
Для дівчини, коханої своєї,
Що він далеко бачить, як вона
В хустині золотистій, наче сонях,
На кичері небесній, коло хати,
Стоїть і слухає, і цілий світ
Проходить перед нею в сяйві звуків,—
Сама ж вона то плаче, то сміється,
Цілує голос кожної флояри,
Приймає пісню, наче цвіт бджолу.
Та сталось так, що почали ридати
Всі сопілки — дівчатко вийшло заміж
За іншого — і сумно стало в місті,
І злото сонця ніби потемніло,
Як листя яворове під сльотою.
А потім... потім почали сміятись
На ярмарку флояри та денцівки;
Вони сміялись, та було скорботно
Від того на торговому майдані,
Що туги сопілкової не чути,

А тільки сміх, що одурити прагне,
Немов купець, і видати нещастя
За радощі та втіхи невгамовні.
А потім зовсім перестав ходити
На ярмарок із флейтами своїми
Великий музикант. Не знаю, де він.
Нещирий сміх — знак темної любові —
Переживеться, милий сопілкарю;
Вернися й грай. І я сміявся так,
І так я плакав, доки не збагнув,
Що та любов на пагорбі небеснім —
Не сміх і не ридання, тільки туга.

1979

ПРИТЧА ПРО СМЕРТЬ

Дід Іван косив траву —
Йшла робота туго.
Стала біля нього Смерть.
— Добрий день, дідуго!

Вже своє ти відробив
І відпарубочив.
Ось прийшла я, щоб тебе
Провести на спочив.

— Знаю,— відповів старий
І почав просити.—
Дайте, кумонько, мені
Поле докосити.

Небагато праці тут,
Може — до обіду...—
Смерть погодилась.— Я жду,
Тільки квапся, діду!

Почекала п'ять хвилин,
Потім од нудоти
Косаря взялась вона
Кпинами колоти.

— Го, кладеш ти, мов юнак,—
Не валки, а гори.
Що то значить — діденя
Молоде та скоре.

Де ви бачили таку
Золоту людину —
Трудиться, хоч помирать
Має за годину.

Ну й попався екземпляр,
Хитрий чоловічок...
Та тобі потрібно ще
Десять п'ятирічок,

Щоб це поле докосить —
Сите та безкрає.
Ти збрехав, та знай — брехлій
Також помирає!

Дід розправився. На Смерть
Глипнув сатаною.
— Ти помовчала б, а ні —
То коси зі мною!

Поклепай свою косу,
Позгинайся трохи,
Спробуй кураї стинать
І чортополохи.

Запусти свій інструмент
У траву шовкову.
Не лінуйся. І давай
Складемо умову:

Як мене наздоженеш,
То стинай, мов сою,—
Та як я твою п'яту
Відмахну косою,

Жити даш мені іще
Стільки, скільки схочу!
— Згода! — радо Смерть бере
Ручку парубочу.

Почалася боротьба.
Смерть кістками стука,
А коса її сичить,
Наче та гадюка.

Але швидше йде дідусь,
Бо на тому полі
Знає кожну купину,
Наче власні болі.

Він обкошує кущі,
Гнізда, муравлища...
Смерть стинає все підряд,
Як вогненна хвища.

Бо для Смерті все — трава:
Мурашки, писклята,
Глід, людина і душа,
Наче птах, крилата.

Не говорить Смерть ні з ким
Лагідно й уклінно.
Йде вона. Все на землі
Обертає в сіно.

Свище й мерехтить коса —
Люта, тонколеза.
Падає, немов стебло,
Молода береза.

Підлітають явори
Над смертельним жа́лом.
Опікає діда Смерть
Поглядом зухвалим.

Діду дихає вона,
Як хуртеча, в спину.
Буйне дерево кладе,
Наче бадилину.

Думає старий: «Пожди,
Вийдем на поляну,
Де мій дуб росте. Ось там
Я на тебе гляну!»

І навмисне він веде
Злобну костомаху
До титана.— Ось його
Ти зітни з розмаху!

Дуб широкий, наче світ —
Небеса зелені.
Дзенькнула коса, немов
Мідяки в кишені.

В деревище по кісся
Увігналась кіска,
Та звалити не змогла
Того обеліска.

Дуб її піймав і вже
Відпустить не хоче.
Сіпається Смерть, а дід
П'яти їй лоскоче.

— Ти вважай, моя кумо,
Відрубаю ноги.
Або далі ти коси,
Або геть з дороги!

Смерть — у просьби: — Почекай!
Що за вдача груба...
Поможи мені косу
Витягнути з дуба!

— Витягай собі сама! —
Дід промовив строго.—
І завчасу не приходь
До людей, небого!

Доки я працюю, ти
Не страшна для мене.
І не зітнеш ти мене,
Як гілля зелене.

Йди губити по світах
Силу войовничу.
А по мене ти прийдеш,
Як тебе покличу!

1978

ПРИТЧА ПРО ПРАВДУ

1

За часів царя Гороха
Не було такого дня,
Щоб за Правду не карали,
Щоб не славилась Брехня.

Цар, бояри, їхні слуги
Тяжко кривдили народ.
Хто хотів шукати Правди,
Потрапляв на ешафот.

Хто поскаржився на Кривду,
Брали вже того кати.
Люди сумно говорили:
«Правди в світі не знайти...»

Та один юнак відважний
Вирішив знайти її.
Годі спину підставляти
Під боярські нагаї!

Він зібрався у дорогу
Дальню — осідлав коня...

Мусить бути в світі Правда,
Раз на світі є Брехня.

Все село прийшло прощатись,
Молодани та діди.
— Як знайдеш, юначе, Правду,
То до нас її веди!

Не забудь, що в нас на шиях
Кривди вдушливе ярмо.
Стрівши Правду, чимскоріше
Повертайся! Ми ждемо!

Поклонивсь юнак громаді
І сказав: — Брати мої,
Як знайду на світі Правду,
Приведу до вас її!

Непомітно втер сльозину,
Махом скочив у сідло.
Мить одна — і за горою
Зникло дороге село.

2

Скільки їхав — тиждень, місяць?
Не про це тут мова йде.
Парубчак у власнім краї
Правди не зустрів ніде.

Він і не питав про неї,
Знав, що там її нема.
До сусідньої держави
Пробирався крадькома.

Вже незнана і чужинна
Перед ним була земля.
Від царя Гороха втік він,
Та попав до короля.

Він уздрів сільце бідненьке,
Де живе нужда та голь.
Там збирав якраз данину
Не хто-небудь — сам король.

Не злякався, а під'їхав
До володаря юнак,
Розповів, кого шукає,
А володар мовив так:

— У моїй державі Правда,
Сам я підписав указ —
Язика тому відтяти,
Хто збрехав бодай-но раз!

І юнак поїхав далі
Радий, що напав на слід,
Що за Правдою не мусить
Об'їжджати цілий світ.

Та до кого не звертався
В тій країні — все дарма.
Що не стріне він людину,
А людина вже німа.

Без'язикі всі дворяни,
Всі попи, всі крамарі,
Всі невчені і всі вчені,
Всі дівки й баби старі.

Цілі села без'язикі,
Хутори та городи.
Вчись на мигах розмовляти,
А як ні — то геть іди.

Навіть співаки стрічались
Без'язикі — милий спів! —
Щось гундосять, щось белькочуть,
Та ніхто не чує слів.

Зрозумів юнак, що Правди
У державі тій нема,
Де один король говорить,
А країна вся німа.

Всі мугичуть, всі курличуть
Тужно, ніби журавлі.
І шукач подався далі
З без'язикої землі.

3

Скільки їхав — тиждень, місяць? —
Щодо цього даних брак.
У новій країні першим
Стрінувся йому жебрак.

Він сидів коло дороги
У подертім лахмані.
— Чоловіче, зупинися,
Не жалій гроша мені!

Дав йому юнак динара,
Розповів, кого шука,

І почув незвичне слово
Від сліпого прошака:

— В цьому краї всі видющі,
Але погляд в них такий,
Що біди не помічає,
Лиш до щастя він зіркий.

Так збудовані в них очі,
Що не знають темноти.
Правду між таким народом
Можна легкома знайти.

І юнак поїхав далі,
Радий, що напав на слід,
Що за Правдою не мусить
Об'їжджати цілий світ.

Справді, та країна дивна
Сяяла, немов салют.
Всюди співи та музики,
Радісний, щасливий люд.

Обдивився ту державу
Наш юнак із краю в край:
В кожнім домі, в кожній хаті
Веселяться — справді, рай.

Та до кого не звертався —
Відповідь одна лишень:
— Правда — в нас. Хіба не бачиш,
Ми танцюєм ніч і день.

— Але ж я у вашім краї
Бачив старця, що осліп.

Він сидить коло дороги
І випрошує — на хліб.

— Це неправда! Що ти мелеш!
Покажи нам, де він є! —
Показав. Стоять, не бачать.
Далі знову за своє.

Вмить побралися за руки
І давай навкруг сліпця
Веселитися, співати,
Танцювати без кінця.

Мандрівник жахнувся. Горе!
Хто тут зрячий, а хто — ні?
Від багатства всі посліпли
В цій бездушній стороні.

Мають зір вони, та серця
В них немає, а тому
Їхні очі бачать сонце,
Та не знають про пітьму.

Він збагнув нарешті,— Правди
Не знайти йому ніяк
Там, де всі щасливі, ситі,
Але є один жебрак,

Що не має права сісти
З ними при однім столі.
І шукач подався далі
З невидющої землі.

4

Довго їхав чистим полем,
Темним лісом — навмання.
Мусить бути в світі Правда,
Раз на світі є Брехня.

Втім, у лісі, на поляні,
Вгледів хатку правдолюб,
Де не був — таких убогих
Не видав ніде халуп.

Стріха вся поросла мохом,
Стіни в землю увійшли
Аж по вікна. Може, люди
Тут ніколи й не жили?

«Дай,— гадає наш сміливець,
Що з дороги вже знеміг,—
В цій покинутій хибарі
Зупинюся на нічліг».

Але тут з хатини вийшла
Жінка, згорблена, мов гак.
Перед нею з привітанням
Та з поклоном став юнак.

Сивокоса й сивоброва,
Мов береза восени.
Очі — смуток і тривога,
В серці біль — не доторкни.

Гостеві стара зраділа,
Вже виносить хліб і сіль
І питається: — А хто ти?
І куди ти, і звідкіль?

— Я, бабусю, бідний хлопець,
Служка панський, галайда,
З володінь царя Гороха
Вигнала мене біда.

Я шукаю Правди в світі,
Як знайти ж її — порай,
Бо вертатися без неї
Я не можу в рідний край.

Посміхнулася старенька,
А вочу сльоза сія.
— Ти шукаєш Правди в світі.
Правда, хлопче мій,— це я!

Вже давно мене прогнали
З міст купці та королі.
Не дали мені багаті
Жити з бідними в селі.

Як була ще молодою,
То з Брехнею билась я,
Але все ж мене в двобої
Замогла Брехня-змія!..

— Ти!? — гукнув юнак щасливий,—
Тож не гаймо тут часу.
З нетрів цих тебе я швидко
До народу повезу.

— Не поїду я з тобою,
Бо в дорозі ще помру.
Та й навіщо брати Правду
Недолугу і стару...

Він просив, та все даремно,
Правда стала на своїм.
Ну, а як же повертатись
Має він у рідний дім?

Як убити має мрію
Рідних, дорогих людей?
Цілу ніч про це він думав,
Не стулив на мить очей.

Вранці запитався Правди:
— Ну, а що я там скажу?!
— Скажеш тільки те, що бачив,
І здолаєш тим Олжу.

5

Повернувсь юнак додому,
Став сумний перед людьми.
Плач, небоже, або смійся,
Нишком серце розломи.

І почав він говорити:
— Не журіться! Правда є!
Молода вона й прекрасна,
Наче сонце, що встає.

Я в її сяйних палатах
Жив, як дома, кілька днів.
І про всі знегоди наші
Правді правду розповів.

І вона мені сказала:
«Почекайте, я прийду,

Поламаю ваші ярма,
Прожену Брехню й Біду».

Він говорить, гладко бреше,
Всіх втішає мимохіть.
Глянь,— а між людьми бабуся
Правда між людьми стоїть.

Засоромився наш хлопець,
Розгубився і поник.
Хоче далі говорити,
Та задеревів язик.

І тоді бабуся Правда
Стала в коло вічове.
І почули люди слово,
Хоч печальне, та живе:

— Ваш юнак сказав неправду
Вам бажаючи добра,
Але ось яка я, Правда,—
Неприваблива, стара.

Та, коли б він не злякався
Мовити усе, як є,
То вернулося б до мене
Чародіяння моє.

Бо така моя натура
Невмируща: доторкни
Словом правди мою душу —
І зведуся я з труни.

І зроблюся молодою,
І на битву поведу,
Поламаю ваші ярма,
Прожену Брехню й Біду.

Але ж він, між вас найкращий,
Правди мовити не зміг.
Прощавайте! — І бабуся
Зникла, як весняний сніг.

1985

ПРИТЧА ПРО СМІХ

В темні вечори осінні
Бавилися ми на сіні,
І сміялась ти;
Може, лоскоту боялась,
Може, сміхом заливалась,
Щоб з ума звести?

Був я тихий і печальний,
І мені твій сміх знущальний
Осявав пітьму.
Не торкайся,— ти просила,—
Бо на сміх, немов на вила,
Я тебе візьму!

З хустки, з кожної торочки
Сміху сипались дзвіночки
Гострі, мов терни.
Вжалить, опече, поколе,
Вб'є колючки в серце голе,
Тільки доторкни!

Ах, якби я здогадався
Та з тобою засміявся,
Сміх підняв на сміх,
Молодою сміхотвою
Всю твою знадливу зброю
Був би переміг.

Але ж я напроти сміху
Виставляв не юну втіху,
А скорботний щем.
Ніч була несолов'їна,
Наче дощ, копицю сіна
Я залив плачем.

Я не знав, що все на світі
Ловить сміх в шовкові сіті,
Всі діла й труди,
Всі вогні, печалі й терни
Він у радощі оберне,—
Тільки підожди!

1985

ПРИТЧА
ПРО ЩАСЛИВОГО МУЧЕНИКА

Бувало, батько цвьохне батогом
Лінивого синочка — для науки.
А той у плач, до матері — бігом,
А мати парубка бере на руки.

«Мій мученику золотий, не плач,
Скатований, побитий мій герою,
Я дам тобі дукач, спечу калач,
Сльозами рани всі твої загою!»

Які там рани? І синців нема,
Бо ж батько бив, та по своїй долоні.
Але синочка не пече страма,
Вже він герой на маминому лоні.

Вже в нього ореол на голові,
І він його втрачати не жадає.
Нові дари — за жалощі нові,
Його не б'ють, а він таки ридає.

Так плачучи, уже й дорослим став,
Відомим, визначним і знаменитим.
Хоч не дає він для биття підстав,
Та дуже любить бути трошки битим.

Ну, так, щоб тільки видимість була,
А як не б'ють, то вигадає муки,
Підпалить сам себе, згорить дотла,
Воскресне, згідно з правилами штуки.

Йому, дивіться, й премії дають,
Звання, почесні грамоти, медалі;
Він дякує, а друзям шепче: «Б'ють!» —
І мало не вмирає від печалі.

Ах, любить він збирати дукачі
Як плату за свої тяжкі страждання.
А совість, що розбуджує вночі,
Спокійно засинає в передрання.

Вона, немов коханка, все йому
Прощає — повна злагода між ними.
Вона відійде в ранішню пітьму,
А він свого хреста за дня нестиме.

Щасливий мученик, чудовий дбач,
Для декого — то вже й месія новий!
На голові, немов чалма, калач,
А він вдає, що то вінок терновий.

1985

ПРИТЧА ПРО ВІДОМОГО БРЕХУНА І МУДРОГО ЧАКЛУНА

В телевізорі — художній свист,
Виступає знаний кар'єрист.

Словеса, немов павук, снує,
Вчить, щоб одягатись у «своє».

Вихваляє добрі гумаки,
Сам же — денді панської руки.

Піджачок на ньому — ну, пробач,—
З біржі потойбічної ловкач.

Видно, що в Парижі був брехун,
Бо увесь він, наче в сріблі струн.

Модний, посмугований навскіс,
Ніби він в Діора змалку ріс.

В телевізор глянув чарівник
І від невдоволення поник.

Як не крикне: «Годі лити грязь,
Зараз же сюди мені вилазь!»

Вийшов той із ящика, мов гном,
Закрутився чорним тарганом

— Я не буду більше, відпустіть,
Я брехав так просто, мимохіть!

— Відпустити? Ні, не те, олже,
Скинь усе, що на тобі чуже!

Роздягнувся гномик догола —
Ну й печальний вигляд у брехла...

— А тепер куфаєчку вбери,
Повертайся в скриню — й говори!

1985

ПРИТЧА
ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Прийшли до матері сини.
Стоять похмурі, мов залізні.
— Чому в нас різні таланти,
Таланти і прикмети різні?

Таж ми одної крові змах,
Дари кохання непідхлібні!
Чом неподібні ми в умах
І плоттю навіть неподібні?

Несправедлива таїна
І сила мудрої природи.
Несхожі ми, хоч ти одна,—
Тому між нас не буде згоди!

А мати стерпла від жалю
За їхню темноту й злобивість.
— Я вас однаково люблю,
І в тій любові — справедливість.

1985

Львівські сонети

ЛЕНІН

До сонця він подібний. Обійма
Промінням розуму простори світу.
Іде весна на землю, ним зігріту,
А де не світить — радості нема.

Немає між людьми тепла-привіту,
Де визиску загусла чорна тьма,
Де знову побудована тюрма
Для тих, що ждали ленінського світу.

Повинні впасти мури кам'яні,
На волю в'язні вийти мають конче,
Здобути владу мусять ясні дні,

І, вирвавши планету з темноти,
Племéнам і народам, наче сонце,
Його ім'я сіятиме завжди!

1956

ОЛЕКСАНДР ГАВРИЛЮК

Не люблять «Кобзаря» пани й панки,
В добробуті та по́честях оспалі,
Занурені в свої плиткі печалі,
Неначе в ті калюжі хробаки.

Та він їм скаже просто й навпрошки,
Сполум'янівши в правдолюбства шалі,
Як на промінні, світові скрижалі
Шевченків гнів кладуть більшовики!

Він зачарований на Схід зі Львова,
В кайдани був закований не раз,
Лежав безсилий, наче віть ялова.

Та дух його міцнішав од ураз,
І знову бич палаючого слова
Йому приносив у тюрму Тарас.

1971

* * *

О Львове, батьку мій камінний, знаю,
Як мучила тебе страшна жада
В бою, коли напасницька орда
Топтала й роздирала Русь безкраю.

Хоч марилась і снилася вода,
Ти не втікав до Вісли чи Дунаю,
Ти не кричав: «Рятуйте, помираю!»
Попалений, немов земля руда.

Там підживляли камінь міста лози
Могутніх рік, там ніжились плоди...
А ти ковтав у смутку власні сльози.

Та вчув Дніпро твій стогін — крик біди,
І в пригорщах крізь вогневійні грози
Приніс тобі цілющої води.

1956

* * *

Людське життя — не книги чорновик,
Не вирвеш слова звідтіля ніяк.
А він в душі носив смертельний ляк,
Немов трава, під кожним вітром ник.

Прислужувати, наче кельнер, звик.
За Польщі говорив, що він поляк,
З фашистами фашистом був підляк,
Тепер горлає скрізь: «Я — більшовик!»

Мерзенний раб! Не вірте ви йому,
Так називатися не має прав,
Хто не служив народові своєму,

Безчестя сіяв, вигоди збирав,
Хто, боячись потрапити в тюрму,
Людину у собі на смерть скарав.

1956

* * *

В Личаківській задуманій діброві
Уздовж алей нерівними рядами
Стоять, неначе шафи мармурові,
Гробниці пишні з гострими хрестами.

Стоїть каміння на мужичій крові,
Обтесане мужичими руками.
Барони і магістри гонорові
Лежать у ньому чорними кістками.

А де могили тих у місті Лева,
Що славились трудом, а не званнями?
Землею стали бідаки давно вже,

А з неї виросли в струнке дерева.
Лиш панське тління навіть бур'янами
Крізь грубе плиття прорости не може.

1956

* * *

Мені, малому, палиця ліскова
Служила за хорошого коня,
Але одного зимового дня
Її мій батько порубав на дрова.

Тепер не коле вже мене стерня,
Я — на хребті осідланого слова,
Дзвенить залізна рима, як підкова,
Прудкий скакун думки наздоганя.

Тобі ж видніше, дорогий читачу,
Чи я на поетичному коні,
Чи просто сам, як у дитинстві, ска́чу...

Поганих віршів не шкода мені —
Візьми ти їх, як іграшку дитячу,
У грубку кинь і грійся при вогні!

1957

* * *

Мій добрий друже, що з тобою?
Твоє волосся в сивині.
Чому ж ніколи ти мені
Не розповів свойого болю?

Від мене у самотині
Ховався з власною журбою,
Мені ж рукою нескупою
Підносив радощі одні.

А я ділився тільки горем;
О, ти зі мною був бадьорим,
Як лікар у розмові з хворим.

Мене ти лікував, як міг,
І сріблом кучерів своїх
За ліки заплатив — за сміх!

1957

* * *

Біда навчить, кому подати руку,
Від кого в дар прийняти чесний хліб.
Вона за правду ляже сміло в гріб,
З брехні зірвавши маску і перуку.

Ти ж не збагнув її важку науку
І, сонця не побачивши, осліп.
Тепер ти всім схиляєшся до стіп
І перед кожним стелишся в багнюку.

Навіщо ж та нікчемна похвальба,
Що ти із бідняків, а не з магнатів,
Що ти синок не пана, а раба?!

Так, ти вдягав сіряк подертий татів,
Але твій дух від нахилянь згорбатів,
І плазування — це твоя судьба.

1957

* * *

Як дерево, що не приносить плоду,
Лиш кидає на сад родючий тінь,
Возноситься над ним у височінь,
Бере собі його живлющу воду,

Так ти живеш. Не пропустити моду —
Це найважливіше з твоїх стремлінь.
І схована твоя духовна тлінь
За косметичну, бездоганну вроду.

З твого лиця я змив би вічний грим,
Красі віддав би сяяння принадне,
І стала б ти ясна, мов херувим.

Але боюсь: єство твоє нещадне,
Таке паразитичне й маскарадне
Мені не одмінити вже нічим!

1957

* * *

Коли мені підхлібник тисне руку,
Тікаю геть від нього, сам не свій,
Мов босою ногою на гадюку
Я наступив на стежці лісовій.

Боюся усмішки його без звуку,
Такої штучної, як у повій,
О, він мене втоптав би у багнюку,
Його слова — отруєний напій.

А він піде тихенько поміж люди
І просичить то тут, то там слівце,
Що з мене вже, мовляв, пуття не буде.

Зарозумілий... Добре знаю це.
Я ж не Христос, що, знавши підлість Юди,
Дав цілувать йому своє лице.

1957

* * *

Хвала тобі, предвічний міщанине,
Що не загинув ти в новій добі,
Що ти порозумнішав, що тобі
Лубочні остогидли вже картини!

В якій нечувано святій злобі
З брехнею воював би ти щоднини,
Та сім слонів і пухові перини
Ще грають ролю у твоїй судьбі.

Ти оживаєш у палкій промові,
Словами кидаєш у боротьбі;
А ті слова — то квіти паперові,

Бо інших у душі твоїй — дастьбі.
У слово справжнє треба влити крові —
То не оплачується зовсім, далебі!

1957

* * *

Карпати потонули в тишині,
Стоять смереки у сонливій зморі,
І жевріють в небесній вишині,
Як вуглики у згаслій ватрі, зорі.

Мені здається, що стою на дні
У велетенськім, глибочезнім морі,
Вгорі світила бачу я нічні
Крізь води тихі, сині і прозорі.

Піщинкою дрібною на землі
Себе я почуваю в ці хвилини...
Та на світанку море ночі схлине,

І перед сонцем, в ранішній імлі,
На цім шпилі вершини знову стану
Володарем земного океану.

1957

* * *

Стіною чорною іде гроза,
Як постріли гарматні, грім гримить.
У зворах вітер виє-скавулить,
Смереки гнуться, як тонка лоза.

Хтось небеса ножами проріза —
Стуляються на небі рани вмить.
У мене на щоці уже тремтить
Краплина дощова, немов сльоза.

— Тікай! — кричать з колиби вівчарі,
А я стояти буду надворі,
Обидва з громом небо сколихнем.

Вдихну я в груди пломінь блискавиць,—
Щоб перед ворогом не впасти ниць,
Щоб дихати в його лице вогнем!

1957

* * *

Як налетять рої дошкульних мух,
Тікають в ліс корови з полонини,
Ховаються в густих кущах ліщини,
Та чей же не загубить їх пастух,

Бо чує він з убогої хижчини,
Як ті дзвінки видзвонюють навкруг,
Що розголошують найменший рух
Його несупокійної маржини.

Людей пильнує правда у житті,
Брехня жене у нетрі непролазні,
Де повзають гидкі отруйні плазні;

А звідтіля вернутись до путі
Людина може тільки чесна, сміла,
В якої совість ще не заніміла!

1957

* * *

Ти сам для себе слідчий, і суддя,
І прокурор, що кари вимагає,
І хитрий адвокат, що захищає
Промовами про злигодні життя...

Пощади ненастанно він благає
Від імені людського співчуття,
За злочин обіцяє каяття —
І знову суд усе тобі прощає.

Ненавидиш те прощення своє,
Але з душі прогнати адвоката
Відваги й сили в тебе не стає.

І серце він обсотує твоє,
Неначе та гадюка сороката,
І кров за послугу із тебе п'є!

1957

* * *

Безжурні, до нестями балакучі,
У затишку чекаєте собі,
Що ось ростимуть груші на вербі
І молоком проллються білі тучі!

Але не ви, бездумні і слабі,
Підкорите енергії могучі.
Крилата мисль і мозолі пекучі —
Єднатись будуть і в новій добі.

Я вірю, що будущина щаслива
Одмінить лож, та не одмінить жнива
І буде литись далі піт з чола,

Не стануть святами ніколи будні,
Хоч як би там не мудрували трутні.
Трудитись має кожен, як бджола!

1957

* * *

Було давно це. Ката-короля
Хвалив, як міг, один поет придворний,
Хоч добре знав, що люд голодний, чорний,
Що крові не приймає вже земля.

Аж раз вночі ударив дзвін соборний —
Народ повстав! Тоді, немов маля,
Злякався кари, вчувши крик здаля,
І втік із пáлацу брехун проворний...

Та королівські війська замогли
Повстанців неозброєних. В палати
На суд за боягузтво привели

Співця того. Заслуженої плати
Він дочекався за свої хвали:
Його звелів тиран четвертувати!

1956

* * *

Господь умер. Чертог його порожній
Покинула юрма калік-небог.
Народ живе. Єдиний справжній бог,
Всезнаючий, всетворячий, всеможний.

Але ж і в нього ти — не скоморох,
А дух неповторенний і неложний,
Що відкривати далечінь спроможний,
Горіти з ним в огні його тривог.

Не потребує він раба, ні блазня,
Чия душа дрібна й богобоязна
Випрошує безсмертіє собі.

Він вибирає тих на невмирущість,
Хто віддає свою безмежну сущість,
Своє життя за нього в боротьбі.

1956—1988

БЮРОКРАТОВІ В АЛЬБОМ

Напам'ять, наче піп святе письмо,
І Леніна, і Маркса він цитує.
В промовах, мов актор, себе тренує
Перед холодним і німим трюмо.

Не оре, не кує і не будує,
Лише гукає: «В комунізм йдемо!»
Даремно в гості ми його ждемо,
Хоч з наших мозолів він гараздує.

Такий на секретарку не лиша
Своїх тихеньких телефонів — де там! —
В них деренчить його ціла душа.

Не стійте в нього там, під кабінетом,
Бо кожен з вас, напевно, поспіша
Дзвонить зерном, залізом і сонетом!

1955

* * *

Не бійсь нічого, доки я з тобою.
Іди і правду людям говори!
Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою!

Усе, що я тобі даю, бери
І певен будь — твій дух не вб'ють злобою,
Мене ніхто не пом'янув клятьбою,
Хоч я водила в тюрми й на костри.

Лиш забували боягузи кволі,
Що сто раз гірший від вогню мій гнів,
Що мій прокліп страшніший від неволі.

Я — мати всіх, що згибли за свободу,
Я маю тисячі живих синів,
Я єсть Любов до рідного народу.

1955

* * *

Коли помер кривавий Торквемада,
Пішли по всій Іспанії ченці,
Зодягнені в лахміття, як старці,
Підступні пастухи людського стада.

О, як боялися святі отці,
Чи не схитнеться їх могутня влада!
Душа єретика тій смерті рада —
Чи ж не майне де усміх на лиці?

Вони самі усім розповідали,
Що інквізитора уже нема.
А люди, слухаючи їх, ридали...

Не усміхались навіть крадькома;
Напевно, дуже добре пам'ятали,
Що здох тиран, але стоїть тюрма!

1955

ГАЛІЛЕО ГАЛІЛЕЙ

Печаль мерця в обличчі Галілея:
Або зректися істини й ума,
Або — автодафе! Душа німа
Згортається в темнотах, як лілея.

Кат з чотками, немов з петлею рея,
Стоїть над ним — і виходу нема.
Там жах вогню, тут подлості страма,
Там смерть, а тут прислужницька ліврея.

Він каявся й хрестив своє чоло,
А потім жартома сказав: «Синьйори!
Все ж крутиться Земля, що б не було!»

Те слово чути крізь віки і гори,—
Що десь на дні облудної покори
Кипить, як правди вічне джерело.

1967

ДЖОРДАНО БРУНО

Джордано Бруно! Вийди із вогню!
Порозкидай ненависне кострище
І роздави, як гадину, що свище,
Димуючу останню головню!

Ні, не виходь! Лети, здіймайся вище
З тим полум'ям, що спалює брехню,
А не тебе, бо ти вже рівня дню,
Ти правди смолоскип — не попелище!

Почула космонавтів римська мідь,
І вбивця твій ховається, як плюсква,
В темноти й шпари вигаслих століть.

Розвалюються вівтарі падлюцтва,
А твій престол незайманий стоїть
В ясній душі нескореного людства.

1967

* * *

В сутанах чорних, набожні і кроткі,
Вони, як тіні, у церковній млі.
Краї, заводи, банки, кораблі —
На нитку понанизувані в чотки.

Як таборів служителі малі,
Що втратили роботу край Чукотки,
Вони в словах ласкаві і солодкі,
І ніжні в рухах, наче мотилі.

Вже не шукають у книжках крамоли,
Не спалюють єретиків, але ж,
Як тільки десь вогнем займуться доли

Чи трісне від броні небесна креш,
Радіють, дим зачувши на тотеж,
Нащадки Торквемади і Лойоли.

1956—1988

* * *

Зберуться кардинали на конклаве,
І стане папою один із них.
Задзвонять дзвони в мурах кам'яних,
Святійший сяде на престолі слави.

Та бог у Рим не прийде на відправи
Латину слухати — нема дурних,
Телефонічно із небес ясних
З намісником своїм поладить справи.

В його словах — звучати буде злість,
Але на всі господні настанови
Непогрішимий скромно відповість:

— Я пам'ятаю завдання Христове:
Не риб ловити в сіті, а людей...—
Всевишній скаже радісно: — О'кей!

1956

* * *

Багато їх було, і всі — богове:
Дажбог, Стрибог, Перун і Симаргла.
Та їхня сила, слава і хвала
Розвіялись, як пригорща полови.

Дніпровська хвиля в море понесла
Поганське ідолля страшноголове.
Його змінив розп'ятий син Єгови —
Філософ з іудейського села.

Та він для бідних не зробив нічого.
Купались далі в золоті князі,
А закупи і смерди, як до того,

В землі греблись, мов кури у грязі.
— Однаково — один божок чи много,—
Донині так говорять на Русі.

1956

ЗАМОК НАД ХУСТОМ

Той замок — подвиг давньої людини —
Там кості будівник поклав свої,
Який на гору, наче кінь в шлеї,
Каміння тяг з тисянської долини.

На тім камінні сірі лишаї,
Уламки стін у зарослях ожини.
В колишніх залах княжої дружини —
Нора лисича, кублище змії.

Я у серпневі дні передосінні
Ходив по занехаяній руїні
І думав про хатини вівчарів.

Не замки, а вони на світі вічні,
Їх символ — труд, а не мечі двосічні,
І завжди в них вогонь життя горів.

1958

* * *

Поезія — це мова молодих.
О незвичайна, чародійна мово,
Хоч пронеслася молодість громово,
Твій звук у мене в серці не затих.

Душею чую твій палючий дих,
Твій зір летить крізь мене чорноброво.
До смерті я шукати буду слово
Для днів моїх незгасно золотих.

Хоч є такі, що з першого морозу,
Як забринить на скронях сивина,
Готові швидко перейти на прозу...

Я ж буду пить, мов келихи вина,
Цілунки темні під кущами бозу,
Що їх, мов цвіт, блакитний сніг згина!

1958

* * *

І я в Ірпінь приїхав, де поети
Живуть і вірші без упину тчуть...
В цій тишині хотів би я почуть
Свойого серця власного секрети.

Заїхав я за снігові замети
І за ліси, що нишком весну ждуть.
Ну, серце, говори! О, тут, мабуть,
Не будеш довго мучити мене ти

І виллєш таємниці у пісні...
Та серце так відповіло мені:
— Нема перед тобою в мене тайни!

Лічу тобі ретельно ночі й дні,
А спокій мій прийде аж у труні,
Та все оце — відоме і звичайне.

1958

* * *

У книги люди, наче бджоли в соти,
Знесли сяйливий, чародійний мед.
Сліпцеві очі ним потри, і вмент
Побачить сонце й голубі висоти.

Відчує мислі найстрімкіший лет,
Збагне людські страждання і турботи,
Поможе іншим темряву збороти,
Рвучи з очей пов'язки чорних лент!

Благословенна та ясна година,
Коли дитя читає «Кобзаря»,
Зір молодий прозориться, як днина,

Злітає дух над бескиди й моря,
Та з полум'я сльози, що не згоря,
Поволі починається людина.

1958

* * *

Душа — немов коробка сірників.
Ти бавився вогнем, немов дитя,
Та спалені даремно почуття
Чомусь не викидав до смітників.

Обвуглені, нездалі до вжиття,
В собі ховав недогарки чуттів.
Тепер ти добрих віднайти схотів
Між них — не для забави, для життя.

Та ба! Не муч себе і не шукай,
Та й не гадай, що ти духовний мрець.
Лиш від людей ніколи не тікай,

Бо, доки бачиш сонце і блакить,—
То полум'я чужих палких сердець
Тебе напевно може запалить!

1958

* * *

Вже недалеко нам до роздорожжя,
Де з добротою розійдеться лють,
А з чесністю — підлота зловорожа,
А з правдою — брехня, гидка паскудь...

Краси без колючок не втратить рожа,
Людина не загубить горду суть,—
Як буде радість на душі погожа,
А злу гризоту з серця проженуть.

Але на тому щасному розпутті,
Де пари почуттів, що здавна скуті,
Повинні роз'єднатися навік,

Ненависть не розлучиться з любов'ю,
І не водою буде кров, а кров'ю,
І чоловіком буде чоловік!

1958

* * *

Що кличе до життя нас на землі?
Говорить розум: «Боротьба і праця».
Та серце зразу хоче сперечаться:
«А де любов? Лиш кров та мозолі...

Знов каже ум — прославлений дорадця:
«Безжурні не полюблять мотилі».
Знов серце виклада свої жалі:
«Пропав, хто міг любові відцуратьcя!»

Обоє мають рацію вони.
Життя мінливе, вічне і єдине —
Зима — це білі пелюшки весни,

Вогонь виходить з темної льодини,
Грім дозріває в ложі тишини,
В печаль веде кохання лебедине.

1958

ДРУЖИНІ

Минулося кохання вечорове,
Невинні поцілунки відцвіли.
Ти досі без моєї похвали
Обходилась, ясна моя любове.

Творив я іншим гімни і хули,
Для інших мав римовані промови,—
Для тебе мав я слово лиш прозове,
Та вільно в ньому почуття жили.

І цей сонет не зможе закувати
В свої кайдани золотої ватри,
Що в темнім серці запалила ти.

Це ж тільки знак унимливої шани
За пісню Соломії й Роксолани,
За усміх, що сіяв у дні сльоти.

1968

* * *

Заходить сонце в золотих лісах,
На стовбурах палахкотить живиця,
Краєчок хмари, наче блискавиця,
Горить у надвечірніх небесах.

Ти на цей світ не можеш надивиться,
Та ніч з нори вилазить, як ховрах.
Невже вона твій зір оберне в прах,
Невже погасне дня твого дивниця?!

Ні! Все на світі буде берегти
Сліди твого палаючого зору,
Якщо він митий слізьми доброти!

Але як ти підносив очі вгору,
Щоб лиш добути блискавку сувору
І залишати згарища...— тремти!

1968

* * *

Якби я втратив очі, Україно,
То зміг би жить, не бачачи ланів,
Поліських плес, подільських ясенів,
Дніпра, що стелить хвилі, наче сіно.

У глибині моїх темнот і снів
Твоя лунала б мова солов'їно;
Той світ, що ти дала мені у віно,
Від сяйва слова знову б заяснів.

А глухоти не зможу перенести,
Бо не вкладе ніхто в печальні жести
Шум Черемоша, співи солов'я.

Дивитися на радощі обнови,
Та материнської не чути мови —
Ото була б загибель-смерть моя.

1956

ДО КИРГИЗЬКОГО НАРОДУ

Народе Токтогула й Тоголока,
Тебе палили зайди навісні:
Де мерехтіло місто навесні,
Там восени — втирлована толока.

Складали мулли ка́зання дурні
На честь аллаха та його пророка,
А шабля бая, мов тесак, широка,
Сліпила зір... Та вдарив час борні..

З вулкану революції, мов гори
Із рівняви пустель, з'явився ти,
Долаючи тисячолітнє горе.

Твій край вінчають льодяні хребти,
Та вище них, де сонце злотозоре,
Стоять братерства нашого мости!

1968

УГОРСЬКИМ КОМУНІСТАМ

1

Спитають нас, хоч будемо в могилі,
Потомки наші, чи любили ми,
Чи мали і серця, чи — лиш уми,
Що, сяючи, зігріть були не в силі.

Чи ж знатимуть, з якої ми пітьми,
З якої твані і з якої гнилі
Світ виривали і в якім горнилі
Самі ставали справжніми людьми?

Як ми ішли крізь дні і рóки скрутні,
Світили нам в дорозі до мети
Зірки холодні, та ясні й могутні.

Хай пам'ятають правнуки завжди,
Що їхні теплі зорі п'ятикутні
На грудях вирізали нам кати!

2

Свободу, Правду, Справедливість,
Немов жінок, перед собою
Вони женуть на поле бою,
Щоб нашу захитать сміливість.

Ті йдуть, воланням і мольбою
Ворожу видають зрадливість:
«Нам битви дим очей не виїсть,
Стріляйте — нас не вбить стрільбою»

Гримить смертельна канонада,
І ворог озвірілий пада —
Щитом йому ніщо не стане.

А три Сестри, вогнем не ткнуті,
Нам руки подають окуті,
І ми знімаєм з них кайдани.

3

Пігмей бажа високим буть на зріст,
Порядним хоче виглядати злодій,
Завжди злочинець — на словах добродій,
І панотець не п'є прилюдно в піст.

В катів нема поезій, ні мелодій —
Все крадено — і Петефі, і Ліст.
Заховано великих творів зміст
У перекручені рядки пародій.

Але ніхто пов'язкою брехні
Угорщині не перев'яже очі,
У боротьбі пітьму здолали дні.

А хто не став за правду до борні,—
Зайшов на трясовину серед ночі
І згинув у зрадливому багні.

1956

* * *

Поезіє, призначено тобі
Вливати сили у серця слабі,
Порадницею бути у журбі
І кулею в кривавій боротьбі.

Кидати правдою в народний здвиг,
Провісницею бути днів нових,
Натхненням — у змаганнях трудових,
Любов'ю і ненавистю живих.

І мертвих славою. А ти
Лежиш по кутиках крамниць.
Хотів до тебе підійти,

Перед тобою впасти ниць,
Та придивився ближче я —
Аж то не ти, лишь тінь твоя!

1957

* * *

Шановний критику, немов старі монети,
Вже вийшли з обігу карбовані сонети,
Та все ж не гарячись і не свари мене ти
За те, що зв'язую думки в сонетні сплети.

Чей форми вистиглі, в законах слова стислі,—
Не скови-ланцюги, а тільки одіж мислі.
Ті спутують її, котрі в м'якому кріслі
Забули, як болять пучки, від праці тріслі.

Не спотикаються у писаній промові
І все відкинути і знищити готові,
Що не змістилося у хайживістські ямби.

Ти роги їм збивай дрючком — хай ходять шуті!
Або хоч не співай ніколи дифірамби
Отим, що тупістю та дурістю надуті!

1957

ВІДЕНСЬКІ КАРТИНИ

1

Бринить, немов струна в моїй душі чекання,
Вже плескотання хвиль десь недалеко чуть.
Дунай... не голубий — яке розчарування! —
В бетонних берегах жовтава каламуть.

В годину голубу ясного передрання
Тут музикант ходив закоханий, мабуть.
І голубим Дунай побачило кохання,
І голубим Дунай повинен завжди буть!

Та вчув я давній вальс, і чародійні звуки
Так обняли мене, немов жіночі руки,
Мій зір наповнила, немов сльоза, любов.

Не міг збагнути я, що робиться зі мною.
Вода прудка блищить, горить голубизною...
Як стих останній звук, вода пожовкла знов.

2

Тече Дунай в піснях мого народу.
Як у повітрі, в них я змалку ріс.
У сні не раз ходив крізь темний ліс
До кладки, до порому чи до броду.

У Відні бачив я дунайську воду,
Збагнув, чому в ній так багато сліз,
Чому вона так рветься у проріз
Між скелями, що чинять загороду!

Де плакали катовані рекрути,
Там емігранти, тужачи, живуть,
І пісні про Дунай вже їм не вчути.

На рідну землю сльози їх течуть,
Ріка крізь гори мусить повернути,
Щоб на Вкраїні закінчити путь!

3

Як череп мертвяка, стоїть будівля.
Їй вікна-очі вибрала війна.
І шкірить зуби вщерблена стіна,
І на руїні виросло бадилля.

Не служить навіть жебракам вона
Як затишок, чи сховок, чи ночівля,
Бо впасти може вмить прогнила крівля,
Як тільки вдарить буря навісна.

Нема кому у Відні поховати
Мерця камінного; хтось повелів
Паркан навколо нього збудувати.

О віденці, хай ваш священний гнів
Уб'є війну, щоб вам не лаштувати
Навколо Відня чорних парканів!

4

З моїх небес — поздирана блакить,
З моїх зірниць — нанизані намиста,
Щоб їх у Відні дама пазуриста
В театр носила. О нікчемна гидь!

Ми знищили жорстокого фашиста,
Він більше неба нашого не вздрить.
А дама та в монастирі сидить
І молиться щоднини, як пречиста.

Та їхній син-пустунчик не Ісус!
То він вигукує: «Хай згине рус!»
Рве фестивальні заклики й плакати *.

Сьогодні він дере хустки афіш,
А завтра — пам'ятайте! — візьме ніж,
Як звір, людину буде роздирати!

---

* Йдеться про Міжнародний фестиваль молоді і студентів у Відні 1958 року. *(Приміт. авт.).*

5

Тут жив Франко. Мені не віднайти
Слід генія на камені міському!
Чи не в он тій кав'ярні чарку рому
Він випив у годину гіркоти?

А може, в закавулочку вузькому,
Куди не легко сонцеві дійти,
На виразки й печалі бідноти
Він поглядав з обшарпаного дому?

Я обійшов це місто від і до...
Та ось передо мною те гніздо,
Де жив орел — потвора двоголова.

О, на палати цісаря, либонь,
Дививсь поет — чом їх не зжер вогонь
З ненависті народженого слова?!

6

Schönbrun * — усе величне і вороже,
Безкровні цісарята на стіні,
У спальні Франца-Йосифа мені
Зробилося так нудно — не дай боже.

Екскурсовод показує на ложе,
Де усміх лицемірним був і в сні.
Ми дивимось, помучені й сумні,
Чи нас надвір ще вивести хто може?

Все мертве тут, на все сідає пил,
І тягне затхлістю, немов із діжки,
Із цих камінно-золотих могил.

Лише туди ведуть живі доріжки
Туристів, що вже вибилися з сил,
Куди сам цісар ще ходили пішки!

---

* Schönbrun *(нім.)* — колишня резиденція австрійських імператорів, тепер — музей. *(Приміт. авт.).*

7

На моторолері монашка мчить,
Як відьма на мітлі, нечистим гнана.
Надута вітром, мов капшук, сутана.
О, дорога святій кожніська мить!

Вона австрійка — вміє час цінить,
І їй за це належиться пошана.
Та є в цій справі сторона погана,
Бо мусив пішки бог її ходить.

Бувало, ноги товк собі в пустині
Або сидів на кволій ослячині
І стопи по камінню волочив.

Черниця до страшних моторів звикла,
А він не бачив навіть мотоцикла,
Але про згубу людства говорив...

8

Була цісáрська Австрія міцна,
Та пощадити нас була готова:
Ми мали жить, а вмерти мала мова,
Нам душі мала видати казна.

Слова чужі, неначе сарана,
Сідали на сади і парки Львова.
Та зелень оживала знов чудова,
І не загинула Галичина.

Лиш на Личакові є ще гробниці,
Де габсбургів зотліли слуги ниці,
І слово їх лежить, як пилюга,

На камені могильному твердому.
А біля нашого ясного дому
Лунає наша мова дорога.

9

Панська Європо! Чорні окуляри,
Які ти гордо носиш день і ніч,
Приховують огидні ями віч,
Що зором ясним весело стріляли.

Не говори, що бачиш даль сторіч,—
То хворої фантазії примари.
Синки-фашисти очі повиймали,
Чекати зцілення — даремна річ!

Вони за видерті твої зіниці
Клялися, обіцялися тобі
В дарунки принести з Кремля зірниці.

Але з війни самі прийшли сліпі!
Тебе не до цілющої криниці,
А до могили тягнуть у злобі!

10

У Відні дощ ішов. Ясні й холодні
Краплини розбивалися, як скло.
Пітьмаво поміж мурами було,
Немов між скелями на дні безодні.

Гугнявив хтось у небі, як у бодні,—
То грім, що розкроїв собі чоло
Шпилем готичним, лаяв дуже зло
Будівників за твори химородні.

З громовідводами стоять шпилі,
Щетиняться навстріч підступні вежі,
І грім бродив у дощовій імлі

І загубився в синім безбережжі.
Палив би знизу я панів хороми,
Якби узяв твій пломінь в руки, громе!

1938

Білі сонети

СТАРЕНЬКА РИМА

Старенька рима у паркані вірша
Прибита, мов штахетина гнила,
Займає місце. Як байдужим оком
Сковзнеш по ній, то скажеш: «Все гаразд!»

Та тільки потривож її рукою,
Переконатися попробуй сам,
Чи міцно думки цвях сидить у слові —
І вже гуде в поезії діра!

Але ще гірше, як іржаву мисль
Вганяють молотком у дошку рими,
Що зм'якла від гниття й приймає ржу!

Навіщо майструвати загорожі,
Коли вони дірками верещать,
Під'юджують невинних до злодійства?

1967

КРИЛА

Підхлібники модерному поету
Зліпили крила медом золотим —
І він подякував за те, що з птаха
Його зробили плазнем... Він гадав,

Що сонце крилечка йому оближе,
І він розправить їх і знов злетить.
Він тішився блискучою ситою,
Що нею сяяла його душа.

Не знав, що сонце бридиться гадюки,
Не знав, що у тісній, мов страх, норі,
Як горб, ті крила будуть заважати!

Він сам їх відрубав, щоб легше жить,
І, смокчучи засохлий солод слави,
Вдавився кісткою свого ж крила!

1967

РЕМБРАНДТОВА «ДАНАЯ»

В бентежнім тихім співі наготи,
Що не порвавсь ніде від зойку хіті,—
Пекучий спомин радощів кохання
І материнських мук передчуття.

Понад зітханням сонячного лона
І мовкнучими дзвонами грудей —
Знадливий жест жіночої руки —
Мелодія чекання і покори.

Чудується з того розпусний бог,
Що святість матері й красу коханки
Не може роз'єднать ані з'єднать!

І він прийма навіки образ мужа,
Свою холодну вічність віддає,
Щоб доступить до мудрості зачаття.

1967

КОХАННЯ

У надвечір'ї золоте вікно,
Сумує в ньому дівчина ласкаво.
Пливе печаль і лагідне проміння
Крізь оболоки сивого бузку.

У тому світлі швидко, мов лилик,
На мент з'являється хлоп'яча постать.
Дівча бере хустину шалінову,
Соромлячись, на плечі накида.

В саду так тихо, ніби там хтось є.
— Це ти?
— Це я.—
І пролітає ніч,
Не встигли й розминутись ці слова.

Дивується хлопчина і жаліє,
Що на тонкому пагоні антени
Защебетала зірка світанкова!

1967

ЛОША

Поволечки ступають сиві коні,
У возі похоронному йдучи.
Господар начесав на очі гриви,
Щоб шлях на цвинтар не запам'ятавсь.

Але вони крізь гриви трошки бачать.
Вдають сліпих, щоб не смутить людей.
Їх доброта не глагоїть печалі,
Їх мудрість не розвіює скорбот.

А біля воза бігає лошатко.
То смикає люцерну з-під труни,
То забігає посмоктати дійок,

То заірже, то вибриком піде,—
І дзенькає під копитом лошати
Чиясь повеселіла вже сльоза.

1967

ВІРНІСТЬ

Коли вона сиділа на порозі
І годувала немовля своє,
З-за прúчілка мальованої хати
Русявий місяць вийшов, як легінь.

Перед його невинно-хтивим оком
Вона долонею прикрила грудь.
Тоді він кинув золоту крисаню
Під ноги їй, а сам у лісі зник.

Вона дитину занесла в оселю,
Поклала спати й вибігла надвір
Підняти парубоцький подарунок.

Але крисані наче й не було...
А чоловік, що надійшов з роботи,
Поцілував дружину у сльозу.

1967

НЕТЕРПЕЛИВІСТЬ

Хотів пастух почути голос бога
В палаючім кущі і запалив
Маленький корч сухого ялівцю.
І полум'я рвонулось, як з гранати,

І жерепові нетрі зайнялись,
І стало страшно тому пастухові,
Що погорять писклята у гніздечках,
Яких було багато навкруги.

Він кинувся гасити ялівець,
Але було вже пізно. Все згоріло.
А бог мовчав, бо іншого любив.

Не дочекавшись об'яву любові,
Спалили ви, прокляті лжепророки,
З нетерпеливості мільйони крил!

1967

ХЛІБ

Нема такого хліба на землі,
Як той, що моя мати випікала
На листі горіховому в печі,
Глибокій, мов тунель коло Яремча.

Як небо зорями, той мамин хліб
Обсипаний був зернятками тмину,
Він кликав і манив мене здаля,
Як свято пахощів у нашій хаті.

Я не збагну ніколи, як вмістилось
Моє життя в маленькім слові: хліб,
Вселенна — в зірці тмину запашного.

Живе в нім мати, що давно померла,
І той горіх, що з туги всох за нею,
Мені у тому слові шелестить.

1967

МІСТ

Йому ріка, неначе гільйотина,
Крижиною стинала дужий карк;
Йому ламали тараном ключиці
У повені серпневі юрби хвиль.

Йому під серце клали динаміт —
І він злітав, як змій дитячий з дикту...
Було, лишалися самі палі,
Як тіні місяця попід водою.

Та він відроджувався кожен раз —
Бетоном бралися бики й бервена,
З його слідів гнилих зростала сталь!

На ньому я збагнув безсмертя тайну:
У небо воскреса розп'ятий міст,
Бо він — частина вічної дороги!

1967

ДИВО

Курилась ватра, я лежав, як дим.
Твого волосся золота колиба
Ласкаво намагалася мене
Всього-всього вмістити під собою.

Супутник, як допитлива зоря,
Летів поволі, щоб не пропустити
Того, що статись мусило внизу,—
Вже наближалася хвилина дива.

В твоїх очах я оленя уздрів —
Він розігнавсь і гострими рогами
Нас пригвоздив до каменя обох.

Сплітались болі, і земля взяла
В свої глибини твій гарячий подих —
Майбутніх весен молоду теплінь.

1967

СУТЬ

Дошки знайдуться на мою труну
Так, як знайшлися на мою колиску,
Але колиска залишилась людям,
А домовина буде лиш моя.

Слова знайдуться на мою печаль
Так, як знайшлися на веселу пісню,—
Та чи візьмуть у мене пісню люди?
Та чи помре зі мною смуток мій?

Це дуже тяжко — написати пісню,
Що, мов колиска, йде із роду в рід,
Від маминих очей до зір гойдає.

Це дуже тяжко — плакать в самоті
І зберегти для себе власну тугу
Такою неподільною, як смерть.

1967

ЗАХЛАННІСТЬ

Наосліп ходить в яблуці хробак,
Та не шукає виходу до світла.
Він сам собі дорогу прожирає,
Крізь їдло і до їдла повзучи.

Як тільки засвітліє перед ним,
Мов небо досвітком, тонка лушпина,—
В солодку темінь золотого плоду
Він швидко повертається назад.

Він дзвони зерняток, що б'ють на сполох,
Поволі глушить, обсотавши їх,
Бо тишу любить він ще більш, як пітьму.

Він серцевину знищує дотла,
Щоб яблуко, яке йому дісталось,
Не відродилось в дереві дзвінкім.

1967

СМІХ

Було їх двоє на льоду. Він падав.
Вона м'який підстелювала сміх.
Блакитні ятагани ковзанів
Поблискували в місячному світлі.

Синіли снігом береги ріки,
Як два тумани, що зійтися хочуть.
Між ними лід іскрився сміхом щастя,
В цілунку голос дівчини стихав.

Раптово до закоханих із ночі,
Немовби щезник, вимчав ковзаняр,
І, видно, гратись він забаг із ними.

Регочучи, крутився він, як дзига,
Від реготу, здавалось, тріскав лід,
Та хлопець і дівча вже не сміялись.

1967

ДЕРЕВА

Мені ненависна дерев покірність:
Рубай, коли, пали — вони мовчать.
Однісінька сокира проти лісу
Бездарною звитяжницею йде.

Люблю я вперту гордість деревини —
Води не попросити в спекоту,
Ніколи не ховатися від грому
І перед сонцем не стояти взгин!

Висока гідність і низька покора
В одній душі, в однім листку живуть —
І цю огидну єдність проклинаю!

Чим вигнати з дубів тупе мовчання,
Коли воно вже звикло до вогню,
Що душу лісу в попіл обертає?

1967

ВИНОГРАДНИК

Парад полків зеленої піхоти
Спинився під горою і застиг.
Кілок звичайний замість карабіна
Тримає кожен воїн при нозі.

Тяжкими гронами висять набої,
Аж повгинались плечі вояків.
Впаде команда — й вирушить на гори
Велике військо сонця і землі.

В одній шерензі я помітив місце,
Де стати б можна (пагінець усох,
Посаджений для ладу в каменюці).

Те місце я запам'ятав чудово,
Піду туди і стану там колись,
Щоб жили каменя запульсували.

1967

ПРОЩАННЯ

Сто тисяч коней жально заіржало.
Поблід і знепритомнів голос мій.
Вона зайшла в літак. Мов тінь її,
Відрубана дверима, я зостався...

Десь там, за синьою горою неба,
Чекав на неї нелюб — шлюбний чин,
А я для неї спомином ставав
І чув, як вітер віє вже крізь мене.

На похороні ми вчимось прощати,
Кохаючи, прощатися вчимось,
Та не збагнемо цих наук ніколи.

Я на плиті летовища писав
Гумовим каблуком, немов для жарту:
«Тут спочиває вкрадена любов».

1967

ПРАПОР

Серця правдиві притягають грім.
Тому не треба скаржитись ніколи,
Що хтось упав, розколотий навпіл,
Або посивів чи осліп ще юним.

Як ти боїшся — виріж, викинь геть
Своє безрадне й небезпечне серце,
А замість нього в груди впхай собі
Ганчірку, що до блискавок байдужа.

Але, вчинивши так, не вибігай
Із хати в бурю, не вдавай сміливця,
Коли онучу носиш за ребром.

Вся кров твоя не зробить з неї стяга,
А крапля крові серця, що жило,—
Хустинку вознесе понад віками.

1967

ОСВЕНЦІМ

З Освенціму не повернусь ніколи,
Хоч добровільно я сюди прийшов.
Тут черевички донечок моїх
Говорять вирваними язиками.

Тут окуляри батькові на купі
Побитих скелець, звихнених оправ
Пізнав я по воловиній жилі,
Що нею зв'язані вони в надніссі.

Тут мамину впізнав я сивину
У стосі кіс жіночих — по стеблині
Сухого променя із косовиць.

Метафор не шукайте в цьому вірші,
Хіба що не було у вас батьків
І ви дітей ніколи не взували!

1967

ЖАЛЬ

Послала мати по гриби хлопчину,
І в темнику він загубив стежки.
Його здавили натовпи кущів,
Тягла за поли, наче пес, ожина...

Коли стемніло, він почав кричати,
Злякався голосу свого й замовк.
В його сумне обличчя звідусіль
Вдивлялась ніч очима ведмедиці.

Збудився жаль у молодій душі
За матір'ю, за сонцем, за дитинством,
Та скаржитися не було кому.

Не вмер той хлопчик, та його немає,
Нема вже й того лісу на землі,—
Лишився тільки жаль в моєму серці.

1967

МОТИЛЬ

Застукав дятел по сосні. Метелик
Червоної кори злетів на сніг.
Його юнак закоханий піймав,
Немов живого, затулив у жменю.

Його приніс він дівчині своїй —
Серед зими дарунок незвичайний! —
Він чув, коли дивився в очі милі,
Як лоскітно в долоню бився мотиль.

Лови! Лови! — І крилечка мохнаті
Задихали, знялися, зникли вмить,
Але дівча не бачило нічого.

А вітер звіяв із його руки
Соснової кори пекучу трину —
Любов чи тільки пил від мотиля?

1967

ЛУК

Вона лежала навзнак у траві,
Розкинувши долоні для обіймів.
А лінія грудей і рук її
Творила образ лука в ту хвилину.

Я на зап'ястя тятиву напнув,
Здавивши пружну непокору лука.
Живої зброї вигини тугі
Я гладив, наче перед поєдинком.

Замало стріл в моїм сагайдаку —
А ворог наступає і сміється,
Та я повинен виграти двобій.

Тому свій лук на вірність заклинав я,
Чимраз коротшу міряв тятиву,
Аж доки він не закричав із болю.

1967

СЛОВА

Я поховав немало слів. Убили
Їх лицеміри. Потім неживих
Погвалтували графомани. Жах
Покори їхньої холодний. Люди

Уміють воскрешати їх. Нема
На це таланту в мене. Осоружні
Синці на тих покійниках. Не міг я
Цілунками накрити їх. Лиш це

Могло б дихання їм вернути. Спомин
Про них мене лякає. Може, я
Так само винен в їхній смерті? Годі

За тліном побиватися. Навіки
Зарив я в серці їх. Однак боюсь,—
Вони там зворухнуться хробаками.

1967

ЗЕМЛЕТРУС

На моруги, на пагорби, на доли
Свій жовтий килим стелить листопад.
Ще не пролежав на землі він днини —
Вже ватрами пропалені дірки.

Так наміри нездійснені лягають
На душу мертвим листям. Та нема
Кому спалить його вогнем розваги
Чи хоч забрати в стайню на підстил.

Все гнитиме під снігом сивих буднів.
Крик совісті обернеться в струпи,
Що показатись людям буде сором.

Захочеш, мов земля, гнилизну скинуть —
Та знай, що небезпечний землетрус,
Бо він народжує каміння й горе!

1967

СПОГАД

Я не скажу тобі, що ти змінилась,
Що зморшки появились, як сліди
Дрібнесеньких стеблинок після сну
Трудженного на запашній отаві.

Я не скажу тобі, що надвечір'я
Глибинами в очах твоїх лягло,
А верховинним кряжем золотих
Твоїх зіниць проходить зморне сонце.

Тепер міцніше я тебе люблю,
Бо ясності, і доброти, і світу
Знаходжу більше в погляді твоїм.

Тепер ти звільна в спогад переходиш,
Та в пахощах стебла твоєї зморшки
Причаєна мого життя снага.

1967

ЛИСТ

Коли мій батько відійшов назавжди,
В його столі знайшли ми «*Кобзаря*»,
А в книзі декілька старих квитанцій
І мій пожовклий, ще студентський лист..

Я звідомляв, що почуваюсь добре,
Що не потрібно помочі мені,
Хіба що — передати трохи бринзи
Та на кулешу свіжої муки.

Тепер мені того писання сором!
Так, ніби мій отець не мав душі
І сам, крім їдла, не жадав нічого.

Як я забути міг, що шандарі,
Давно пронюхавши, в кого «Кобзар»,
Як Довбуша, боялись мого батька!

1977

ЗИМА

Струнке, червоні сосни на снігу,—
Дівчата, викупані в ополонці.
Кожухами їх вітер обгортає,
Та не бояться холоду вони.

Корали їхні й сорочки висять
На темному, як ніч, кущі калини.
От підійти б і заховати одяг
І вчути сосон лебединий крик!

Я підійшов і нишком придивлявся
До танців на пороші золотій —
І чув, як хлюпає вода під льодом.

А потім, як дерева одягнулись,
Я бачив у заметах над рікою
Бентежний слід дівочих босих ніг.

1977

ВЕСНА

Мов чорний гніт погашеної свічки,
Коло дороги дерево стоїть.
Натомлені й пожовклі, як діди,
Лежать сніги з закритими очима.

Та вже синиця скрипку золоту
Настроїла і вихваляє сонце.
І поверх льоду каламутні води
Течуть, як вовна із брудних овець.

Мені на серці легітно. І я
Сміюсь до незнайомого дівчати;
Життя — це, мабуть, усміх весняний.

А потім я злітаю і лелеці,
Що на вербі гніздо, як храм, будує,
Галуззя урочисто подаю.

1977

СЛЬОЗИ І ПІТ

«Не треба нам нічого, все для тих,
Що після нас прийдуть під вічні зорі.
Вони за нас повинні жити краще,
Хай наші сльози в сонце їх течуть!» —

Так безутримку мовить лицемір,
А я кричу: мовчи, старий шахраю,
Ніхто за тебе жити вже не буде,
Будущині не треба сліз твоїх!

Ти вибудуй для себе автостраду,
Ти вимий вікна для своїх очей,
То й буде дітям шлях і сонце в хаті.

І не питай про тих, що на війні...
Бо смерть за волю — це найтяжча праця,
Тече у сонце людства смертний піт.

1967

МОХ

Зелений мох на камені росте,
Неначе тишина тисячолітня
На світ виходить з кам'яної плоті
І так згортається, як їжачок.

Налякана грозою й криком птиць,
Вона жадає знову повернутись
У темноту і рідне безгоміння
Бездонного камінного нутра.

Але немає тому порятунку,
Хто вийшов з небуття — і навіть смерть
Йому вже не поверне супокою...

Клекоче буря, блискавка, як лом,
Із каменя здирає грудку тиші
І спалює божественним вогнем.

1977

ГОЛОС

Облудний вірш у золотому горлі
Свого творця звучить, як правди звук,
Ляклива нота — смілістю бринить,
Безсила — грає громом помсти й кари.

Коли ж гортань нездари відпалає,
Його поезії втрачають блиск.
Вони бояться вийти із книжок
Без голосу його, як без одежі.

Немов ляльки,— допоки є актор,—
Вони говорять, плачуть і сміються;
Відходить він — приходить німота.

А ти, моє трудне й пекельне слово,
Чи заговориш, як мене не стане,
Чи разом з голосом моїм умреш?

1978

ТВОРЧІСТЬ

На палі гинеш. Сліпне тихий зойк,
Сухою виноградною лозою
Висить рука і ніби не твоя вже
По слупі кров тече, як афинник.

Втім подають тобі на кпину лука —
Султан регоче, євнухи пищать.
І ти, хто смерті в них благав,— скоріш! —
Тепер хапаєш кілька стріл зубами.

Так творчість починається. Болить,
А потім правди й помсти прагне серце.
Пиши — так ніби мить остання йде.

Не зрадить слово тільки те, якому,
Мов Байда, зором ти відміряв шлях
І дав співаючу, сміливу душу.

1967

МАТИ

До матері я в спогадах вертаюсь,
Кладу своє зажурене чоло
На темних жил вузли та блискавиці
Її спрацьованих і скорбних рук.

Вони мене не вдарили ні разу,
Голубили, здається, лиш тоді,
Як ми прощались. Так було востаннє,
Коли назавжди мати відійшла.

Я не боявся рук її трудженних,
Але тривожно думаю тепер,
Чи перед ними я не провинився?

Я чую в скронях пульс тих рідних жил
В них бачу блискавку мого сумління,
Що осяває темряву душі.

1978

ЛІТАКИ

Як зграя риб, завмерла в ясних водах,
Посеред поля сяють літаки.
Один злітає в небеса — так щука
Злітає, упіймавшись на гачок.

Здається, що на хмарі чи десь вище
Сидить собі незримий риболов,
Метає спінінг і на високості
Він витягає срібні блискавки...

Щаслива, мабуть, лиш ота рибина,
Що з ротом окривавленим шугне
Назад у плесо! Але ж так буває,

Що з неба не вертається літак.
Куди ж діває свій важкий улов
З Бермудського трикутника рибалка?..

1978

ХМАРИНА

Десь у зелених плесах Лючки й Прута
Я бачив ту хмарину ще малим.
Вона була немов печальна жниця,
Що над дитям здрімалася в снопах.

Я впізнавав себе в її дитині
І знав, що сниться їй брехливий сон.
Збудіться, мамо!.. Хмара відпливала,
А я йшов їсти панщизняний хліб.

Тепер я в рідні води заглядаю,
Та вищі вже над світом небеса,
І в зорі обернулись наші сльози.

Все одійшло, лиш мамин білий серп,
Що випав із мозольної руки,
В стерні небес вечірніх тужно сяє.

1978

РОДИНА

Є в кожної людини рідне древо —
Як зірка чи як мати. Доки грім,
Захекана сокира чи пила
Не вб'ють його, душа росте і квітне.

Залежність незбагненна і сувора
Від неба і землі. А як знайти
Свою зорю і дерево своє,
Свою небесну і земну родину?

Ні, не одразу розгадаєш дух
Спорідненого світла, таємницю
Руки своєї в жилавім листку.

Шукаєш деревини і світила,
Але знаходиш матір. Скрізь вона —
І в променях, і в коренях, і в дзвонах.

1979

ЦІЛУНОК

Від поцілунку підлої людини
Душа твоя стемніла. Заболів
Нерв совісті, ласкаво перетятий,
Мов стрічка на врочистім відкритті

Музею чи моста... Чому не вдарив
Ти цілувальника того в лице
За жест Іуди, а йому скорився —
Цілунком на цілунок відповів?

Фальшива та наука, що навчає
Все віддавати точно: лож — за лож,
А правду — лиш за правду. Ти отруту

Чужої подлості в собі лишив,
Бо відплатив брехнею за брехню...
Міст чи музей? Та ні — смітник звичайний.

1978

КІНЬ

Я розпрягав його, коли смеркалось...
Мордованого в плузі цілий день,
Блискучого, змокрілого від поту,
Виводив пастися на сіножать.

А там я спутував його і вірші
Читав йому свої. Трудженний кінь
До місяця поблискував очима
І плакав, що не тішило мене,

Бо ж я читав йому веселі твори
Із парубоцьким гумором. А він
Своє щось думав. Але й так бувало,

Що я читав поезії сумні,
А він іржав, і сміх його лукавий
Ще досі у душі моїй дзвенить.

1978

ЩЕ ПРО КОНЯ

Я допускаю, що в мені живе
Душа коня, бо на зелені трави
Мене весною тягне, а під осінь
Люблю я в білім золоті вівса

Купатися. Вівсяні колоски
Мене бентежать ніжністю. І страшно
Ненавиджу я хомути і шлеї,
Вуздечки й шори, сідла й нагаї!

Та в мене є ще й риса протилежна
Натурі кінській — я до ворогів
Підходжу, не задкуючи, відверто

Дивлюся в очі їм і на диби
Піднятись можу навіть перед богом,
Лиш до нікчеми спиною стаю!

1978

ПОГЛЯД У КРИНИЦЮ

Я розумію світло. Це — душа.
Любові й космосу глибини. Жертва.
Блиск розуму. Благословіння миру.
Палання рук. Веселощі трави.

А що таке темнóти? Я не знаю.
Можливо, це — самотності печаль.
Дух каменя. Жало злоби. Липкі
Пов'язки мумій. Заздрість ненаситна.

Але без темряви свою снагу
Не може сяйво людям об'явити;
Потрібна ніч знесиленим очам.

Тьма смерті очищає джерело
Людського зору, як пісок підземний —
Ті води, що прозріють у криниці.

1979

СВІТЛЯК

Гниле й нужденне сотворіння ночі
З нутром сяйливим. Думка темноти.
Студена іскра вічності. Зоря
Болотного листка. Печальна мрія

Розчавленого ржею двигуна
На цвинтарі автомобільнім. Радість
Поета, що мертвотного вогню
Од справжнього не може розрізнити.

Яскравий поклик пустиря. Душа
Колоди струхлявілої. Нікчема,
Що випадково генієві путь

Освітлює. Благословенна крихта
Повзучого, розваленого сонця.
Світляк— хробацтва недосяжний бог!

1979

КАМІНЬ

Все прах на світі. Може, тільки камінь
Безсмертя відає. Сліди коліс
На ньому жолобами пролягли.
І так довіку буде. Жовте листя

Чи весняний струмочок проспіває
По тих заглибинах своє життя
Коротке й помережане, а він
Лежатиме, вмурований в дорогу.

Та все-таки лишень у тих листках
І в тій воді відчує він нравічне
Жадання бути шляхом кам'яним.

І вся його німотна невмирущість —
Ніщо без дзвону воза, що колись
Один-єдиний раз промчав по ньому.

1979

ТРАВНЕВИЙ ДОЩ

Травневий дощ збудив ліси і трави,
Сади й чагарники, серця співців
Крилатих і слова людей ясних,—
І все те зацвіло й зазеленіло!

Та потрапляли ще йому на очі
То всохле дерево, то мертвий дух
Людини спідленої, й через ті
Прояви почувався він нещасним.

Дощ плакав, та недовго: «Хай згорить
Те, що не воскресає від вологи!» —
Пішли в роботу стрільна блискавок.

І не одна суха смерека впала,
А ті, з громовідводами на душах
Трухлявих, усміхаються й живуть.

1979

ЧЕРЕМХА

В скелястім урвищі росте черемха.
Не досягти нікому. Тільки я
Колись давно, як той козел альпійський,
Доскакував до неї, і ламав

Квітуче гілля, і злітав на ньому —
З цапка робився лебедем. Тепер
Хтось інший там ламає білі квіти —
Я ревно заздрю, й болісно мені,

Що вже таких чудовних перетворень
Не звідаю. Коли жіноча плоть
Знадлива, та, що сонцеві ніколи

Не відкривається, мені сяйне,
Як та черемха в підкарпатській прірві,—
Вгорнусь крильми, та рогів не згублю.

1979

ПЕРЕДЧУТТЯ

Це я, а це — моє передчуття.
Воно, як поводир, мені дорогу
Показує і сіпає за душу,
Коли потрібно квапитись, але

Буває так, що до його плеча
Шукаючими пальцями я прагну
Торкнутися, немов сліпець. Немає,
Нема його. Я сам. А треба йти!

Я падаю й від болю сатанію,
А мій насмішник тут як тут — мене
Навмисне покидав, щоб я побився.

Звичайно, він не кожну яму бачить;
Колись обидва ми впадем, тому
Свій плач і сміх його благословляю.

1979

ПОГЛЯД

Приїхала на день і погляд мій
Благаючий забрала із собою,
А слово ненароджене лишила
В душі моїй, як у землі зерно.

Я чую — кільчик рухає ножем,
Повільно пробивається й коріння
У серце запускає — буде колос,
Як сонце, променистий. Прагну я,

Щоб ти свої боління і тривоги
Заколисала на стеблі зорі,
Що з мого серця тихо виринає.

Дивись на небо — це єдиний спосіб
Мені благальний погляд повернути,
І взяти сяйво колоска мого!

1979

ТУГА

Ця жінка жде мене. Вона стоїть
На хмарі позолоченого листя
Під кожним явором. Вона чекає
Мене опівночі на площах міст.

Вона по водах весняних, розлитих
Поміж хатами, йде навстріч мені.
В ілюмінатор літака мого
Злітаючого — дивиться знадвору.

Ніщо так не відлякує мене,
Як усміх скорбний на її обличчі,
Ніщо так не приваблює, як зір

Її очей жорстоких, у котрому
Я запримітив ласки пломінець,
Глибинний зблиск не смутку, а любові.

1979

МОРЕ

Покрите інеєм осіннє море,
Як нива степова. Та в глибині
Воно освітлене прожекторами,
Так ніби там пливе підводний флот.

Крізь хвилі, що завмерли, мов луска,
Я бачу затонулі гори. Літо.
Роса, як срібні сіті, на траві.
Мій батько й пращури мої там косять.

Вони виходять з моря і назад
Вертаються в блакитні далечизни —
Лиш коси їхні берегом шугнуть.

Звичайно, десь там ходять кораблі,
Та все громаддя вод здвигають плечі
Моїх далеких предків. Море йде.

1979

ЗМІСТ

Сто робіт і одне начало
Дмитра Павличка. *Володимир Моренець* 5

ПОЕЗІЇ

ЛЮБОВ І НЕНАВИСТЬ

Я син простого лісоруба 40
Моя сопілка 41
Дві ялинки 42
Віктор . 44
Музей історії релігії
(Казанський собор у Ленінграді) 45
Відповідь батькам 47
«Мені приходять телеграми... 50
Що зв'язане віками 51
Любов моя 53
Львів 55
Пісня 56
Добрий день 57
Прийшло життя 58
В дорозі 60
В хаті 61
Смерічка 62
Земля. *Поема* . 64

Моїм ровесникам у Канаді 74
Не по дорозі *(1—10)* 77
Ленін іде 82
Радуйся, земле моя 83
Дві долі 84
Розповідь муляра 86
Леви 87
«У дитячому серці жила Україна... 89
«Я народився на землі...» 90
«Там, де Лючка круто в'ється... 90
«Я і ти... 91
«В морі я хотів печаль свою втопить... 92
Шахтар 93
«Терикони димлять...» 94
«Падають зорі з неба... 94
Правда кличе! 95
Лист до одного знайомого
в справах філологічних . 96
Ти зрікся мови рідної 97
Лист прибиральниці до поета 98
1939 рік 99
Моя зоря 103
«Іду по рідному селу...» 104
«Земле Шевченкова, земле Франкова... 104
«Кожне слово моє...» 105
«На дні душі, немов на дні ріки... 105
«У небесах схоластики...» 106
Убивці *(1—16)* . . 107

Пахощі хвої

«Вечір. Дощ осінній. Ми йдемо по Львову... 118
«Чого ти мною так гордуєш... 120
«Матусенько! Було, на терня ногу... 120
«Мій синку...» 121
«Брудне, обірване хлоп'я... 123

«Коли ми йшли удвох з тобою... . 124
«В матері твоєї руки в мозолях... . . 125
«Ти мене гуцулом називала...» 126
«У лісі яличку зрубали... 127
«Я зрозумів у той шалений вечір...» 127
«Прийшла і стала серед кімнати» . . 128
«Я тільки раз, єдиний раз любив...» . . 130
«Чи досі я тебе люблю...» 130
«Земля покрита білою габою... . . . 131
«Думала сумна смерека... 132
«Як дуб листочки пожовтілі... 133
«Досі не знаю...» 134
«Ти снилася мені щоночі...» . 134
«Є жінки — немов зірки небесні...» 135
«Ой прийди до мене на розраду...» . 135
«Приснилась ти мені...» 136
«Не спить моя журба...» 136
«Ти була моєю...» 137
«Моя любов — усохла деревина» . 138
«Мила, навіщо кличем...» 138

БИСТРИНА

На чатах

Заспів 140
«Мої діди, знедолені та бідні... 141
Що сказав Ганс Федер 142
Вулиця 142
Пси 144
Фіалка з Віденського лісу 145
У соборі святого Стефана 147
Пиво 148

Бистрина

Моя земля 151
«Слова, поете, неживі... 152

«У селі на водохреща...» 153
«Розклада весна багаття...» 153
«Ходить вітер із мітлою, мов двірник... 154
Бистрина 155
Шлях ракети 156
«Людство — як море. Ідуть та ідуть... 157
«Я бачив на річці в прозорім льоду...» 158
«Над ямою він сам стояв...» . . 158
Святець 159
Іван Загайчук. *Поема* 161

Салям алейкум

Бібі-ханим . 178
Саїда *(1—2)* . . 179
«Хотів би я сином назватись твоїм... 181
«Машина збирає бавовну... 181
«Де немов з бавовни білі хмари... 182
«Салям алейкум — значить мир вам!» . . 183

Жест Нерона

«Воєнні генерали...» 184
«На світі більше куль, аніж сердець!» 185
Сльози 185
Берези дружби 187
«Сонце білозубе, наче негр... 188
Голубиний трибунал 188
Жест Нерона 190
«Колись я ще повернусь над те озеро... 192
«Хотів би я всі мови знати...» 193

Пальмова вітЬ

«Підлий кат стріляв на Кубі...» 195
Місто рибалок 196
Пальми 197
«Земле рідна, вже за океаном ти єси!» 198

В Сьєрра-Маестрі 199
В Гавані 199
Танк у горах Сьєрра-Маестри 201
«Десь розірвалася граната...» 202
Говорить Фідель 202
«Моя далека Україно...» 205
В дорозі на Міна дель Фріо . 206
Кубинські дівчата 207
Смерть брата . . 208
«Церковний дзвін мене збудив сьогодні... 208
Герман Лінсе 211
«Дідусь мулат, а можливо — креол... 212
«Негритянко! Задумлива ноче...» 213
«Знову ти вертаєшся із церкви...» 214
В найтяжчу мить. *Драматичний етюд* 216

ВЧИТЕЛЯМ І ДРУЗЯМ

Сковорода 224
Поет не вмирає 225
На відкритті пам'ятника Т. Г. Шевченкові в селі Лозівці 227
Молитва 229
Низькопоклонники 230
Ян Гус 232
Маркіян Шашкевич 234
Марко Черемшина 235
Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки . . 237
Марія Заньковецька 238
Концерт у царя 241
Олександр Пушкін 243
Христо Ботев 244
Могила Райніса . . 247
Слово Коношніцької 248
В хаті Сергія Єсеніна . 249
Біля будинку Полін Джонсон 250

В домі Хемінгуея під Гаваною 251
Спогад про Хосе Марті 253
Ніколас Гільєн 254
На могилі С. Тудора і О. Гаврилюка 255
Читаючи Шолом-Алейхема 256
Василь Земляк 258
Мірдза Кемпе розповідає про янтар 259
Ярославу Галану 260
Другові дитинства 261
Терезі Мартінес . 263
Вітання Пітеру Темпесту 265
Андрію Малишкові 266
Платону Вороньку 266
Танець Гоголя в Римі 268
До Маяковського 270
Ярослав Івашкевич 271
Нагайка Салавата Юлаєва 273

ДВА КОЛЬОРИ

В кабінеті Леніна . . . 275
«Я древо твоє, Україно... . . . 278
Руки . 280
Коридор . . . 282
Чоботи 283
Космос . . . 284
Лицеміри 285
Болгарський краєвид 287
Ікона 288
Мушу 289
«Біля вуликів на землі...» 290
«В гуцульській хаті на печі... 291
Львівський дощ 291
Львів, площа Ринок... 292
Анонімні листи . 294

Манекени 295
Цимбали 296
Серце 299
Про жінок 300
Страх 301
Недовіркам 301
Ластівки 302
«Закохався вітер у дівча русяве... 303
«Очі твої, злочинно-гречні...» 304
«Крізь чорний дим зневаги і брехні...» 305
«Моя гріховнице пречиста...» 306
«Поцілунки твої солоні...» 307
Час 308
Я — комуніст 309
Збруч 311
Лелеки 313
«Приснився мені В'єтнам... 314
Тривога 314
Антисвіт 315
Швейцари 317
Канадські дороги 318
Сивина . 319
Автомобільний цвинтар 320
Повітря Нью-Йорка 321
На будівництві Токтогульської ГЕС 321
До робітників Чілі 323

П і с н і

Пісня про Україну . 325
Два кольори 326
«Долиною туман тече... . 327
«Впали роси на покоси...» . 327
Клен . 328
Лелеченьки . 329
Колискова . 329

«Полягли жита від граду... 330
Син 330
«Моя душа чекає дива... 331
Віконце 332
Веснянка 332
Атака 333
Пісня про Київ . 334
Калина 335
Балада безсмертя 336

Литовський ліс

«Ідуть дуби купатися у море...» 337
«Все так, як у Чюрльоніса. Мов струни...» 337
«По шию у піску сосна стоїть» 338
«Питають сосни, де я мешкаю...» 339
«На вирубі ріка померла...» 340
«Все має голос доброти й привіту...» 341
«Лежать у лісі валуни... 341

Зимові краєвиди

«Яблуні в інеї — ніби сніжинки-велетні...» 344
«Поляна — замкове дворище. Наокіл...» 344
«Вечір. У зорях безлистий ліс» 345
«Грудневий дощ ріденький і порожній...» 345
«Поміж сідими верхами гір... 346
«Як хвиля спирту у чані...» 346
«Летять по полю білі коні... 347
«Тихо вітер латає сітки заметілі...» 347
«Так холодно, мов близько — ворог... . . . 348
«Заметів мармурові плити... 348
«Лижня вигойдує і носить... . 349
«Поля, немов токи скляні... 349
«Ходить самотність моя по діброві...» . 350
«Горби натягнули на голови рядна... . 350
«Повітря — неначе прозорий граніт...» . 351

«Сніг іде, іде, як час...» 351
«На дерев'яному протезі мати...» 352
«Ковзанка з пагорба, ніби ручай... 352
«Зима, немов античний храм... 353
«Вся земля — неначе дно...» 353
«В лісі, наче проділ, біла путь» 354
«Сніг і сонце. Золоті цимбали» 354
«Подаруй мені, доле...» 355
«Тоненький силует лісів і сіл... . . . 355
«Так радісно, що сніг пішов!» 356
«Розпочав я сто робіт... . 356
«Був я тоді малим...» 357

Притчі

Притча про сонце 358
Притча про славу 359
Притча про силу 361
Притча про жінок 363
Притча про сльози 364
Притча про вдячність . 365
Притча про ненависть 366
Притча про любов 367
Притча про Смерть 369
Притча про Правду 374
Притча про сміх 384
Притча про щасливого мученика 385
Притча про відомого брехуна
і мудрого чаклуна 387
Притча про справедливість 388

ЛЬВІВСЬКІ СОНЕТИ

Ленін 389
Олександр Гаврилюк 390
«О Львове, батьку мій камінний, знаю... 391
«Людське життя — не книги чорновик... 392

«В Личаківській задуманій діброві...» 393
«Мені, малому, палиця ліскова...» 394
«Мій добрий друже, що з тобою?» 395
«Біда навчить, кому подати руку... 396
«Як дерево, що не приносить плоду...» . 397
«Коли мені підхлібник тисне руку...» 398
«Хвала тобі, предвічний міщанине... 399
«Карпати потонули в тишині... 400
«Стіною чорною іде гроза...» 401
«Як налетять рої дошкульних мух...» 402
«Ти сам для себе слідчий, і суддя... 403
«Безжурні, до нестями балакучі...» 404
«Було давно це. Ката-короля...» 405
«Господь умер. Чертог його порожній...» 406
Бюрократові в альбом . 407
«Не бійсь нічого, доки я з тобою» 408
«Коли помер кривавий Торквемада... 409
Галілео Галілей 410
Джордано Бруно 411
«В сутанах чорних, набожні і кроткі...» 412
«Зберуться кардинали на конклаве... 413
«Багато їх було, і всі — богове... 414
Замок над Хустом 415
«Поезія — це мова молодих» 416
«І я в Ірпінь приїхав, де поети...» 417
«У книги люди, наче бджоли в соти... 418
«Душа — немов коробка сірників» 419
«Вже недалеко нам до роздорожжя...» 420
«Що кличе до життя нас на землі?» . 421
Дружині . 422
«Заходить сонце в золотих лісах...» . . 423
«Якби я втратив очі, Україно... . 424
До киргизького народу . 425
Угорським комуністам (*1—3*) . . 426
«Поезіє, призначено тобі... . 429

«Шановний критику, немов старі монети... 430
Віденські картини *(1—10)* 431

БІЛІ СОНЕТИ

Старенька рима . 441
Крила 442
Рембрандтова «Даная» 443
Кохання 444
Лоша 445
Вірність 446
Нетерпеливість 447
Хліб 448
Міст 449
Диво 450
Суть 451
Захланність 452
Сміх 453
Дерева 454
Виноградник 455
Прощання 456
Прапор 457
Освенцім 458
Жаль 459
Мотиль 460
Лук 461
Слова 462
Землетрус 463
Спогад 464
Лист 465
Зима 466
Весна 467
Літо 468
Ревнощі 469
Сльози і піт 470
Мох 471

Голос . 472
Творчість . 473
Мати 474
Літаки . 475
Хмарина . 476
Родина 477
Цілунок 478
Кінь 479
Ще про коня . . 480
Погляд у криницю 481
Світляк 482
Камінь 483
Травневий дощ 484
Черемха 485
Передчуття 486
Погляд . 487
Туга . 488
Море . 489

Литературно-художественное
издание

ПАВЛЫЧКО
Дмитрий Васильевич

СОЧИНЕНИЯ

В трех томах

ТОМ ПЕРВЫЙ

Стихи

Киев,
издательство художественной литературы
«Днипро»

На украинском языке

Художник *В. М. Флакс*

Художній редактор *О. Д. Назаренко*

Технічний редактор *Б. С. Грінберг*

Коректор *Н. І. Прохоренко*

ИБ № 3492

Здано до складання 04.10.88.
Підписано до друку 10.02.89.
Формат $70\times108^{1}/_{32}$. Папір друкарський № 1.
Гарнітура бодоні. Друк високий.
Умовн. друк. арк. 22,05+1 вкл. Умовн. фарбовідб. 22,094.
Обл.-вид. арк. 17,619. Тираж 20 000 пр. Зам. 8—319.
Ціна 1 крб. 90 к.

Видавництво художньої літератури
«Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

З фотоформ Головного підприємства
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»
на Київській книжковій фабриці.
252054, Київ, вул. Воровського, 24.

Павличко Д. В.

П12 Твори: В 3 т.— К.: Дніпро, 1989 — Т. 1: Поезії / Авт. передм. В. П. Моренець.— 501 с.

ISBN 5—308—00330—9 (т. 1).

ISBN 5—308—00333—5

До першого тому вибраних творів відомого українського поета, лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, Республіканської літературної премії в галузі художнього перекладу імені Максима Рильського, Міжнародної премії імені Христо Ботева (НРБ), ввійшли вірші з книжок «Любов і ненависть», «Моя земля», «Правда кличе», «Пальмова вітъ», «Гранослов», «Сонети подільської осені», об'єднані в тематичні цикли; поеми «Земля» та «Іван Загайчук»; притчі.

П $\frac{4702640202—237}{M205(04)—89}$ передплатне ББК 84Ук7-5